

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาบทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียงกับประชาชนในอำเภอเถิน จังหวัดลำปางซึ่งได้ศึกษาพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและบทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียงกับประชาชน เพื่อเปรียบเทียบสรุปแนวทางปฏิบัติปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางไปประยุกต์ใช้นำไปส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ต่อไปในอนาคตจึงขอแนะนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๒ แนวคิด เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในสังคมไทย

๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานในพื้นที่การวิจัย

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

คำว่า “บทบาท” เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ การกระทำของมนุษย์ที่อยู่ในสังคม โดยมีผู้ให้ความหมายไว้อย่างกว้างขวางและหลากหลาย ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

บทบาท คือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และพฤติกรรมที่คาดหวัง หรือการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และได้แสดงออกตามบทบาทนั้นๆ รวมถึงการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพของตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งที่บุคคลได้รับ ต้องมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบตามที่กำหนดไว้ตามบทบาทของตำแหน่งนั้น และคล้อยตามความมุ่งหวังของสังคม เช่น บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาก็หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานก็หมายถึงพฤติกรรมที่แสดงออกของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับงานในหน้าที่ที่ปฏิบัติในสถานศึกษานั้นอาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าคือแนวทางของการแสดงออกหรือปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในตำแหน่งทางสังคมทางหน้าที่การงานตามสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคลที่เป็นอยู่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในขณะเดียวกันบทบาทคือลักษณะของพฤติกรรมที่แสดงออกตามตำแหน่งที่บุคคลนั้นได้รับการแสดงออกนั้นย่อมผูกพันกับความคิดของผู้ดำรงตำแหน่ง

เองและตามความคาดหวังของผู้อื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำแหน่งนั้นและบทบาทหมายถึงการกระทำหรือพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาตามตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมที่ตนดำรงอยู่ในขณะนั้นซึ่งจะต้องขึ้นอยู่กับสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งและยังต้องเป็นไปตามความคาดหวังของตนเองและผู้อื่นที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันด้วย^๑

บทบาทคือการที่บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาตามสถานภาพหรือตำแหน่งหรือสิทธิหน้าที่หรือบรรทัดฐานทางสังคมที่มีความคาดหวังต่อการกระทำของบุคคลกลุ่มคนและสังคมเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในสังคมนั้น ในขณะเดียวกันบทบาทก็คือส่วนหนึ่งที่เป็นพลวัตของสถานภาพบุคคลจะได้รับมอบหมายให้ดำรงสถานภาพโดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นเมื่อเขาใช้สิทธิและทำหน้าที่อันเป็นส่วนต่างๆของสถานภาพก็แปลว่าเขาแสดงบทบาทรวมถึงการทำทำตามบทบาทการร่ำตามบทโดยปริยายหมายความว่าทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่นบทบาทของพ่อแม่บทบาทของครูและบทบาทคือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพบุคคลบทบาทเป็นการปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของตนซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือหวังว่าจะทำหรืออาจเป็นไปตามที่ตนเองอยากกระทำบทบาทจึงเป็นทั้งเรื่องส่วนตัวและเป็นเรื่องส่วนรวมซึ่งบทบาทของแต่ละคนอาจเป็นผลมาจากปัจจัยทางสังคมได้แก่ตำแหน่งหน้าที่และสถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังต่างๆจากสังคมและในขณะเดียวกันบทบาทคือพฤติกรรมหรือการประพฤติปฏิบัติของคนที่เป็นเจ้าของสถานภาพพิเศษนั้นหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งบทบาทหมายถึงการประพฤติปฏิบัติตามสถานภาพ^๒

บทบาท หมายถึง เป็นหน้าที่ที่บุคคลหนึ่งพึงกระทำเมื่อเข้าครอบครองตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งรวมถึงหน้าที่ตามตำแหน่งและ ความคาดหวัง โดยเกี่ยวข้องกับบุคคลและสังคม การกระทำนั้นต้องขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานของสังคมด้วยการกระทำหรือการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นไปตามความคาดหวังตามตำแหน่งในอาชีพหรือตำแหน่งที่สังคมกำหนดขึ้น ซึ่งโครงสร้างขอบทบาทประกอบด้วย ลักษณะที่เฉพาะของแต่ละบุคคล การแสดงพฤติกรรมและตำแหน่งที่ครองอยู่^๓

^๑ ธีรยุทธ ชินบุตร, “การรับรู้ในบทบาทหน้าที่และความต้องการในการพัฒนาตนเองของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตอำเภอกระนวนจังหวัดขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗), หน้า ๓๘.

^๒ ปรีชา สุวักบุตร, “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านความรู้”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗), หน้า ๓๒.

^๓ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **เอกสารการสอนชุดวิชามนุษยกับสังคมหน่วยที่ ๑-๗**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐.

^๔ Tomey, A. M. (1992), *Guide to Nursing Management and Leadership*. (6th ed). Missouri : Mosby.

สถานภาพหรือตำแหน่งเป็นตัวกำหนดบทบาทให้แก่บุคคล สถานภาพเป็นนามธรรม หมายถึงฐานะหรือตำแหน่ง ดังนั้น เมื่อกำหนดตำแหน่งใดขึ้นก็จำเป็นจะต้องมีบทบาทหรือภาระหน้าที่กำกับตำแหน่งนั้น ไว้เสมอ^๕

จากที่นักการศึกษากล่าวมาสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง อำนาจ หน้าที่ และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการงานโดยตรงและงานพิเศษที่ควรจะต้องกระทำ หรือพฤติกรรม ที่คาดหวัง สำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม บทบาทคือหน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำและบทบาทที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นจะเกี่ยวข้องกับสถานภาพหรือตำแหน่งทางสังคมด้วยโดยบทบาทจะมีความสัมพันธ์กับสถานภาพด้วยเหตุที่บทบาทเป็นการกระทำตามสถานภาพของบุคคลและสถานภาพทำให้ทราบว่าแต่ละบุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไรซึ่งในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของสถานภาพไว้ว่าสถานภาพคือฐานะตำแหน่งหรือเกียรติยศของบุคคลที่ปรากฏในสังคม และสิทธิหน้าที่ตามบทบาทของบุคคลสอดคล้องกับงานพิเศษที่สงวนได้อธิบายถึงลักษณะของสถานภาพไว้ว่าสถานภาพมี ๒ ประเภท คือ สถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิดและสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถสถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิดหรือสถานภาพที่ติดตัวมาเป็นสถานภาพที่ได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่มที่เราเลือกไม่ได้เป็นสถานภาพหรือตำแหน่งที่ได้มาตั้งแต่เกิดส่วนสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถเป็นสถานภาพที่ไม่ได้มาตั้งแต่เกิดแต่ได้มาภายหลังสถานภาพประเภทนี้มักได้มาเพราะความพยายามความอดทนอดกลั้นต่อความยากลำบากต่างๆมีการฝึกฝนเป็นเวลานานและได้มาจากการแข่งขันสถานภาพและบทบาทจึงมักจะเป็นของคู่กันโดยบทบาทเป็นการทำตามสิทธิและหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในตำแหน่งต่างๆซึ่งสิทธิคือสิ่งที่เขาพึงได้รับตอบแทนจากการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งนั้นๆและหน้าที่คือสิ่งที่เขาทำในฐานะที่ครองตำแหน่งนั้นๆอยู่บทบาทจึงเป็นสิ่งที่เขาทำในตำแหน่งที่เขาครองอยู่บทบาทจึงมีความสัมพันธ์กับสถานภาพในลักษณะที่บทบาทเป็นการกระทำตามลักษณะของสถานภาพกล่าวคือการที่บุคคลจะมีบทบาทอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นมีสถานภาพอย่างไรด้วย^๖

^๕Linton, Ralph. (1964). The Study of Man. New York : D. Appleton Century Crafts.
Maslow, A.H. (1970), Motivation and Personality, New York : Harper & Row.

^๖งามพิศ สัตย์สงวน อ่างโนสุจินณา พาณิชกุล, “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา กิจกรรมการสนทนาระหว่างพระสงฆ์กับนักท่องเที่ยว”, การศึกษาค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙), หน้า ๗๓.

ยังมีนักวิชาการได้กล่าวถึงบทบาทว่า มีอยู่ ๕ ประการ^๗ ได้แก่ ๑. บทบาทเป็นความคาดหวังที่เกิดขึ้นในตำแหน่งต่างๆ มิได้เกี่ยวข้องหรือมุ่งไปที่ตัวบุคคล ๒. บทบาทยังมีความสัมพันธ์กับด้านพฤติกรรมในการทำงาน บทบาทในองค์กรยังเป็นพฤติกรรมที่ถูกคาดหวังเพื่อให้ปฏิบัติงานหนึ่ง ๆ ๓. บทบาทนั้นยากที่จะกำหนดชี้เฉพาะลงไปได้อย่างชัดเจน ๔. บทบาทจะทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ๕. บทบาทกับงานไม่ใช่เป็นสิ่งเดียวกัน ในงานหนึ่งๆ บุคคลอาจมีหลายบทบาทได้

บทบาทเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติจริง หรือบทบาทที่เป็นจริง ซึ่งจะต้องประกอบไปด้วย ๔ สิ่งดังต่อไปนี้ ๑. การรู้จักตนเองตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ๒. พฤติกรรมตามสถานการณ์ที่กำหนดให้จะต้องมีความเหมาะสมกับการส่งเสริมฐานะของตนเอง ๓. ภูมิหลังการกระทำที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นนั้น การเป็นแบบอย่างเพื่อให้การกระทำบางอย่างเป็นไปตามแนวทางที่ต้องการ และ ๔. การประเมินผลการกระทำตามบทบาท สามารถดำเนินการด้วยตนเองหรือโดยคนอื่น

บทบาท คือ รัปลักษณะแสดงให้เห็นถึงลักษณะเป็นพลวัตไม่หยุดนิ่ง (Dynamic) ของสถานภาพแต่ละบุคคลที่ได้รับการกำหนดสถานภาพและครองสถานภาพนั้นโดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสถานภาพบุคคลนั้นกำลังกระทำบทบาทนั้นๆ รวมถึงแนวความคิดอันเกี่ยวกับหน้าที่ซึ่งระบุถึงวิธีที่ปัจเจกบุคคลถูกคาดหวังให้แสดงพฤติกรรมตามสถานภาพนั้นๆ ในขณะเดียวกันบทบาทก็คือพฤติกรรมที่ถูกคาดหวังของบุคคลผู้ยึดครองสถานภาพบทบาทและสถานภาพมักเกิดขึ้นด้วยกันสถานภาพคือชุดของข้อบังคับกฎเกณฑ์และหน้าที่ที่บทบาทจึงหมายถึงการแสดงออกรวมถึงชุดของหน้าที่และข้อบังคับ^๘ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทพิเศษของแต่ละบุคคลซึ่งคนในสังคม มีความจำเป็นที่ต้องติดต่อสัมพันธ์กัน ต้องมีความสนใจกันเป็นพิเศษและให้ความเห็นว่าสภาพสังคมในโรงเรียนจะประกอบด้วยครูใหญ่ครู นักเรียน ซึ่งต้องติดต่อสัมพันธ์กัน และมีความสนใจกันเป็นพิเศษ^๙ และบทบาทยังมีความหมายดังต่อไปนี้คือหน้าที่หรือสิ่งที่เราทำทั้งที่เป็นพระหรือฆราวาสเป็นผู้ที่มีความรู้

^๗Scott, William G. & Michel, Terrence R. (1975). Organization Theory : A Structural and Behavioral Analysis (7th ed), Illinois : The Dorsey Press

^๘ Mead, Margaret. (1974). Ruth Benedict. New York and London , Columbia University Press

^๙Paul B. Horton and Chester L. Hunt, **Sociology**, (Tokyo : McGraw-Hill, Inc, 1984), p. 105.

^{๑๐}Pearson, David P. and Johnson, Dale D. 1978. Teaching Reading Comprehension, New York : Holt, Rinehart & Winston.

ความสามารถทางด้านพระพุทธศาสนาด้านพุทธศาสตร์และสังคมเป็นอย่างดีศึกษาพระพุทธศาสนา
บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่พัฒนาจิตใจและสังคม^{๑๑}

บทบาทและหน้าที่จะมาด้วยกันเสมอแต่บางครั้งก็อาจขัดแย้งกันอันเนื่องมาจากการมีเจต
คติค่านิยมหรือพื้นฐานทางสังคมที่ต่างกันบางครั้งในคนๆเดียวกันก็มีทั้งบทบาทและหน้าที่หรืออาจมี
หลายบทบาทและหน้าที่ในขณะเดียวกันบทบาทของบุคคลแสดงถึงฐานะการเป็นสมาชิกคนหนึ่งของ
สังคมที่ตนอาศัยอยู่บทบาทเป็นตัวเชื่อมในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆความเข้าใจบทบาทและ
ความสามารถในการแสดงบทบาทจะเป็นอุทาหรณ์กรณีชีวิตความสำเร็จหรือล้มเหลวของบุคคลของผู้
ดำรงสถานภาพต่างๆในสังคมได้นักวิชาการหลายท่านให้คำจำกัดความของบทบาทไว้ดังนี้
ราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่าบทบาทคือการทำตามบทบาทที่ตามบทโดยปริยายหมายความว่า
การกระทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้เช่นบทบาทของพ่อแม่บทบาทของครู บทบาทของพระสงฆ์ ได้มี
นักวิชาการที่ให้ความหมายเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่หมายถึงการทำหน้าที่ที่กำหนดไว้เช่นบทบาทของพ่อ
แม่บทบาทของครูซึ่งเป็นพฤติกรรมหรือการแสดงออกตามความคาดหวังของตนหรือผู้อื่นหน้าที่
จะต้องทำหรือวางแผนกิจกรรมซึ่งอาจเป็นการกระทำด้วยจริยธรรมทำตามกฎหมายหรือทำด้วยความ
สำนึกของบุคคลนั้นๆ^{๑๒} ยังมีนักวิชาการกล่าวว่าคือพฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพบทบาทเป็น
พฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำหน้าที่เช่นเป็นครูต้องสอนนักเรียนเป็นตำรวจ
ต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ทหารด้วยเป็นรัฐของชาติเป็นลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ เป็นต้น^{๑๓} บทบาทคือหน้าที่
หรือพฤติกรรมอันพึงคาดหวังของบุคคลแต่ละคนในกลุ่มหรือในสังคมหนึ่งๆบทบาทเป็นสิ่งที่กลุ่ม
หรือสังคมหรือหนึ่งที่พึงมีต่อบุคคลในสถาบันหนึ่งในสังคมเดียวกัน^{๑๔} พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้
อยู่ในสถานภาพต่างๆจะต้องปฏิบัติอย่างไรเป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มหรือสังคมเพื่อให้
ความสัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้น
ได้^{๑๕}

^{๑๑} พระครูปริยัติกิตติธำรง (ทองขาว กิตติธโร), ผศ.ดร., “บทบาทพุทธศาสตร์บัณฑิตสังคมพึงประสงค์
”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๔ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๓), หน้า ๓๑.

^{๑๒} ฉลอง มาปรีดา, คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔.

^{๑๓} ณรงค์ เสียงประชา, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้งติ้งเฮาส์,
๒๕๔๑), หน้า ๑๓๙.

^{๑๔} อุทัย หิรัญโต, สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา – มานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอ
เดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๙๗.

^{๑๕} งามพิศ สัตย์สงวน, การวิจัยทางมานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๗๓.

บทบาทคือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพบุคคลบทบาทเป็นการปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของตนซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือหวังจะทำหรืออาจเป็นไปตามที่ตนเองอยากกระทำบทบาทจึงเป็นทั้งเรื่องส่วนตัวและเป็นเรื่องส่วนรวมซึ่งบทบาทของแต่ละคนอาจเป็นผลมาจากปัจจัยทางสังคมได้แก่ตำแหน่งหน้าที่และสถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังต่างๆจากสังคม^{๑๖}

จากที่มีนักวิชาการให้ความหมายของคำว่าบทบาทพอสรุปได้ว่าบทบาทของฐานะตำแหน่งนั้นตั้งอยู่บนรากฐานของการปฏิบัติตอบโต้ของคนในสังคมนั้นๆถ้าหากว่าคนไม่มีการกระทำตอบโต้แล้วแนวคิดในเรื่องฐานะตำแหน่งบทบาทจะไม่เกิดขึ้นฐานะตำแหน่งเป็นนามธรรมไม่ใช่ตัวคนแต่เป็นผลรวมของสิทธิและหน้าที่ของคนที่จะดำรงตำแหน่งนั้นต้องปฏิบัติด้วยตำแหน่งที่มีอยู่ก่อนที่คนที่จะเข้าไปสวมตำแหน่งและฐานะตำแหน่งนั้นๆจะมีมากมายแค่ไหนก็แล้วแต่แบบของสังคมและวัฒนธรรมซึ่งบทบาทก็คือการประพฤติปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามฐานะและตำแหน่งความหมายของบทบาทก็คือสถานภาพที่ถูกกำหนดขึ้นโดยสังคมของแต่ละสังคมและเกิดจากการตกลงกันเองของสังคมนั้นและเป็นความคาดหวังหรือคาดหวังต่อบทบาทนั้นๆของสังคมโดยทุกสังคมจะกำหนดบทบาทหรือได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาโดยสังคมหรือกลุ่มชนนั้นๆบางครั้งก็เกิดขึ้นเองโดยที่ไม่ได้ถูกกำหนดหรือคาดหวังจากสังคมเพราะเป็นบทบาทที่ถูกกระทำโดยมโนธรรม

ผู้วิจัยกล่าวโดยสรุปได้ว่ามนุษย์ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงพฤติกรรมเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่นี้ไปได้ บทบาทเป็นตัวการกำหนดให้เป็น ส่วนหน้าที่กำหนดให้ทำ บทบาทและหน้าที่จึงเป็นของคู่กันและกำหนดให้เกิดขึ้นพร้อมกัน แต่การลงมือปฏิบัติต้องอยู่ในหลักแบบแผนของความต้องการเป้าหมายความเชื่อความรู้เวลา ความเหมาะสมหรือความพร้อมและการกระทำที่สังคมคาดหวังว่าควรจะเป็นไปตามลักษณะชนิดของตำแหน่งที่เป็นอยู่ทุกตำแหน่งจะถูกสมาชิกของสังคมคาดหวังไว้ในระดับหนึ่งว่าพฤติกรรมของคนที่อยู่ในตำแหน่งนั้นควรทำอย่างไรมีพฤติกรรมอย่างไรซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามตำแหน่งและหน้าที่ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมและสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้บทบาทและหน้าที่จะปฏิบัติได้อย่างสมบูรณ์ได้ตามต้องการของสังคมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ขึ้นอยู่กับความพร้อม ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในบทบาทหน้าที่เรื่องที่จะกระทำดังกล่าวของบุคคลนั้นๆจากแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท ที่นักวิชาการได้กล่าวมาข้างต้นนั้น

^{๑๖} สุพัทธา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙), หน้า ๒๖.

ผู้วิจัยได้ศึกษาและนำมาประมวลแนวคิด ความหมาย ที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของบทบาท

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ณัฐพร ชินบุตร, (๒๕๔๗, ๓๘)	๑.ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และพฤติกรรมที่คาดหวัง ๒.การแสดงออก ทางพฤติกรรมที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และได้แสดงออกตามบทบาทนั้นๆ
ปรีชา สุวัจนบุตร, (๒๕๔๗, ๓๒)	๑.การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาตามสถานภาพ ๒.ตามตำแหน่ง ๓.ตามสิทธิหน้าที่ ๔.เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในสังคมนั้น
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรม าธิราช,มนุษย์กับสังคม, หน่วยที่๑-๗, (๒๕๔๖, ๒๐)	๑.ใช้สิทธิและทำหน้าที่อันเป็นส่วนต่างๆของสถานภาพ
งามพิศ สัตย์สงวน, (๒๕๔๙, ๗๓)	๑.หน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ ๒.บทบาทเป็นการกระทำตามสถานภาพของบุคคล ๓.สถานภาพทำให้ทราบว่าแต่ละบุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไร
Paul B. Horton and Chester L. Hunt,(1984, p. 105)	๑.พฤติกรรมบทบาทและสถานภาพมักเกิดขึ้นด้วยกัน
พระครูปริยัติกิตติธำรง (ทองขาว กิตติธโร),ผศ. ดร., (๒๕๕๓, ๓๑)	๑.หน้าที่หรือสิ่งที่เราทำนั้นต้องมีความรู้ความสามารถ
ฉลอง มาปรีดา, (๒๕๓๗, ๑๔)	๑.บทบาทและหน้าที่จะมาด้วยกันเสมอ ๒.แต่บางครั้งก็อาจขัดแย้งกัน ๓.อันเนื่องมาจากการมีเจตคติค่านิยมหรือพื้นฐานทางสังคมที่ต่างกัน
ณรงค์ เส็งประชา, (๒๕๔๑, ๑๓๙)	๑.พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ ๒.บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดเช่นเป็นครูต้องสอนนักเรียน

สุพัตรา สุภาพ, (๒๕๓๙, ๒๖)	๑.การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพบุคคล ๒.บทบาทเป็นการปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของตนคนอื่นคาดคิดหรือหวัง ๓.บทบาทจึงเป็นทั้งเรื่องส่วนตัวและเป็นเรื่องส่วนรวม ๔.บทบาทเป็นผลมาจากปัจจัยทางสังคมได้แก่ตำแหน่งหน้าที่ของแต่ละบุคคล
Lum, (1979, p. 128)	๑.เป็นหน้าที่ที่บุคคลหนึ่งพึงกระทำเมื่อครอบครองตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ๒.รวมถึงหน้าที่ตามตำแหน่งและความคาดหวัง
Tomey, (1992, p. 146)	๑.การกระทำหรือการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นไปตามความคาดหวังตามตำแหน่งในอาชีพ

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทมีนักวิชาการได้กล่าวถึงไว้อย่างมากมายหลายประเด็น ผู้วิจัยจึงได้ยกมาเป็นตัวอย่างเพื่อนำมาประกอบการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

๑) ประเภทของบทบาท ในสังคมมี ๓ ประเภท คือ^{๑๗}

๑) บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) ได้แก่ บทบาทที่กำหนดไว้ตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติเป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ ซึ่งผู้ที่มีสถานภาพนั้นๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นได้

๒) บทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่บุคคลคาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทัศนคติ ค่านิยม บุคลิกภาพ รวมถึงประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

๓) บทบาทที่บุคคลแสดงออกจริง (Enacted Role) เป็นบทบาทที่บุคคลปฏิบัติจริงขึ้นอยู่กับเหตุการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย จึงทำให้การแสดงบทบาทมีความแตกต่างกันไป

อย่างไรก็ตามนักวิชาการบางท่านยังได้แบ่งประเภทของบทบาทไว้อีก ๓ ประเภท คือ^{๑๘}

๑) บทบาทตามใบสั่ง บทบาทประเภทนี้มุ่งเพ่งเล็งที่การปฏิบัติตามความคาดหวังของแต่ละสถานภาพ ตัวตน และทักษะในการแสดงบทบาทมีหน้าที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับความคาดหวังของสถานภาพนั้นๆ การวิเคราะห์บทบาทประเภทนี้เน้นตรงระดับการ ยอมรับปฏิบัติตามความ

^{๑๗} สุดา ภิรัมย์แก้ว, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๖๓.

^{๑๘} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวทางการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๙.

คาดหวังของตำแหน่งที่บุคคลเข้าครอบครอง

๒) บทบาทตามใจ บทบาทประเภทที่สองมุ่งไปยังจุดที่ว่าความคาดหวังต่างๆ จะต้องผ่านอัตรา หรือตัวตนเสียก่อนแล้วจึงมีการปฏิบัติ ขณะที่ผ่านตัวตนเอง ตัวตน ก็จะกลั่นกรอง พินิจพิจารณา เลือกรสร ลดทอน พลิกแพลงความคาดหวังนั้นๆ ให้เหมาะกับตน จุดสนใจของการวิเคราะห์จึงอยู่ที่แบบหรือสไตล์ของแต่ละคนว่าเป็นอย่างไร

๓) บทบาทจริง บทบาทประเภทนี้ คือ พฤติกรรมจริงของปัจเจกชนหลังผ่านขั้นตอน ๒ ขั้นตอนข้างต้นมาแล้ว หากจะดูพฤติกรรมเปิดเผยก็จะดูความซับซ้อนหรือโครงข่ายเชื่อมโยงของพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้เห็น

ถ้ามุ่งไปที่บทบาทเปิดเผยจุดการวิเคราะห์ก็จะพุ่งตัว ความคาดหวังหรือการตีความความคาดหวังตามสภาพนั้นและนักวิชาการยังได้กล่าวถึงประเภทของบทบาทมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

๑. ข้อบัญญัติของสังคม (Prescribed Role) หรือบทบาทอุดมคติบทบาทอุดมคติจะกำหนดสิทธิ และหน้าที่ให้กับตำแหน่งทางสังคม เช่น จะบอกให้ทราบถึงความคาดหวังต่อผู้เป็นพ่อ และแม้ว่าสังคมมีไว้อย่างไรเข้ามามีพันธะต่อใครอย่างไร และจะเรียกร้องจากใครได้แค่ไหนเพียงไร

๒. บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived Role) ซึ่งจะขึ้นอยู่กับความเชื่อที่บุคคลเข้าใจว่า จะต้องทำในตำแหน่งเฉพาะของเขารวมทั้งการตีความสถานการณ์ของบุคคลเองซึ่งไม่จำเป็นจะต้องตรงกับบทบาทอุดมคติในทำนองเดียวกันบุคคลซึ่งเราจะต้องติดต่อด้วยนั้นก็อาจแตกต่างกันในด้านแนวความคิดดังนั้นในการพิจารณาบทบาทที่บุคคลกระทำต่อกันนั้นไม่พึงสรุปเอาว่าบรรทัดฐานต่างๆ ของสังคมนั้นจะได้รับการยอมรับหรือเข้าใจจากบุคคลต่างๆ ไปในแนวเดียวกัน

๓. บทบาทที่เป็นจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่บุคคลลงมือกระทำจริงๆ ซึ่งสิ่งที่บุคคล ปฏิบัติจริงนั้นอาจเกินเลยไปกว่าความเชื่อทางสังคมความคาดหวังของคนอื่นหรือความเข้าใจของ บุคคลเองแต่ขึ้นกับเงื่อนไขของบุคลิภาพเฉพาะตัว และประสบการณ์ของเขาเองด้วย^{๑๙}

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทเป็นรูปธรรมเห็นได้จากการกระทำที่แสดงออกมา บทบาทมี ๓ ด้าน คือ

๑. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) ได้แก่ บทบาทอันกำหนดไว้ตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติเป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้ที่มีสภาพนั้นๆ ควรกระทำแต่อาจมีใครที่ทำหรือไม่ใครทำตามนั้นก็ไม่ได้

๒. บทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ (Perceived Role) เป็นบทบาทอันบุคคลคาดคิดด้วยตนเองว่าควรเป็นอย่างไรทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับทัศนคติค่านิยมบุคลิภาพ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

๓. บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual Role) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริงขึ้นอยู่กับเหตุการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วยทำให้การแสดงบทบาทแตกต่างกันไป^{๒๐}

^{๑๙} จักรรัช ธีระกุล, **สังคมวิทยาเบื้องต้น**, (นครศรีธรรมราช : สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐.

^{๒๐} พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕.

บทบาทเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติจริง หรือบทบาทที่เป็นจริง ซึ่งจะต้องประกอบด้วย ๔ สิ่ง^{๒๑} ดังต่อไปนี้

๑. การรู้จักตนเองตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
๒. พฤติกรรมตามสถานการณ์ที่กำหนดให้จะต้องมีความเหมาะสมกับการส่งเสริม

ฐานะของตนเอง

๓. ภูมิหลังของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นนั้น การเป็นแบบอย่างเพื่อให้การกระทำบางอย่างเป็นไปตามแนวทางที่ต้องการ และ

๔. การประเมินผลการกระทำตามบทบาท สามารถดำเนินการด้วยตนเองหรือโดย

จากแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท ที่นักวิชาการได้กล่าวมาข้างต้นนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาและนำมาประมวลแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับประเภทของบทบาท

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
สุดา ภิรัมย์แก้ว, (๒๕๕๑, ๖๓)	๑. อุดมคติ ๒. บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ ๓. บุคคลแสดงออกจริง
สัญญา สัญญาวิวัฒน์, (๒๕๔๕, ๑๓๙)	๑.อุดมคติ ๒.บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ ๓.บุคคลแสดงออกจริง
จักรรัช ธีระกุล, (๒๕๔๒, ๒๐)	๑. ข้อบัญญัติของสังคม ๒. บทบาทที่บุคคลเข้าใจ ๓. บทบาทที่เป็นจริง
พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, (๒๕๔๕, ๔๕)	๑. บทบาทในอุดมคติ ๒. บทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ ๓. บทบาทที่แสดงออกจริง

๒) ความสำคัญของบทบาท

บทบาท เป็นสิ่งสำคัญที่กำหนดแนวทางให้บุคคลแสดงความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และการ

^{๒๑}Mead, Margaret. Ruth Benedict. New York and London , Columbia University, Press, (1974). P 40

แสดงพฤติกรรมในสังคม ในแต่ละสถานการณ์การแสดงออกของบุคคลมักต้องเป็นไปตามบทบาทไม่ว่า เขาจะพึงพอใจที่จะแสดงหรือไม่ก็ตาม เช่น บทบาทของหัวหน้าที่ต้องมีการท้าทายให้กำลังใจลูกน้อง บทบาทของผู้ปกครองที่ต้องการว่ากล่าวสั่งสอนลูกเมื่อเขาทำผิด บทบาทของพนักงานขายในร้านค้าที่ต้องท้าทายลูกค้าด้วยอรรถาัยที่ดี และพร้อมที่จะให้บริการ ฯ ล ฯ และโดยอันที่จริงแล้ว ในสังคมที่ เป็นอยู่เรามากัดสินบุคคลตามบทบาทของเขา คือ ตัดสินว่าเขาทำหน้าที่ตามบทบาทนั้นๆ ได้ดีเพียงพอ หรือไม่ หรือการแสดงบทบาทของเขาเป็นที่พึงพอใจแก่สังคมหรือไม่^{๒๒}

ดังนั้นความสำคัญของบทบาท มีขึ้นเนื่องจากบทบาทเป็นตัวกำหนดหน้าที่ของบุคคล บทบาทจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจแนวทางในการแสดงพฤติกรรมของตนเอง และสามารถเข้าใจถึงการแสดงพฤติกรรมของบุคคลอื่น และสามารถจัดระเบียบสำหรับการอยู่ร่วมกันได้และนักวิชาการยังได้กล่าวถึงความสำคัญเกี่ยวกับบทบาท

๑. ทำให้เกิดการแบ่งหน้าที่ระหว่างสมาชิกตามความถนัด และความสามารถ
๒. ทำให้สมาชิกในสังคมรู้ถึงฐานะ และความรับผิดชอบของตนเอง
๓. ทำให้สังคมมีความเป็นระเบียบสมาชิกในสังคมปฏิบัติตามหน้าที่ของตนไม่ก้าวร้าวกัน
๔. ทำให้สมาชิกแต่ละคนรู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบของตนตามสถานภาพและ

บทบาท^{๒๓}

บทบาทมีความสำคัญเพราะว่ามนุษย์ทุกคนมีสถานภาพติดตัวที่แตกต่างกันมาตั้งแต่เกิดไม่ทางตรงก็ทางอ้อมตามความแตกต่างของครอบครัวที่ให้กำเนิดจากนั้นบุคคลก็อาศัยสถานภาพที่ตนได้รับติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นรวมทั้งแสวงหาสถานภาพไทยใหม่ให้กับตนเองไปตามบรรทัดฐานที่สังคมได้กำหนดสังคมจึงเป็นเสมือนที่รวมของสถานภาพเสียส่วนใหญ่ตัวอย่างเช่นพระภิกษุสงฆ์ออกไปบิณฑบาตในหมู่บ้านแม้ท่านจะไม่รู้จักใครสักคนแต่ก็สามารถรับอาหารบิณฑบาตได้ทั้งนี้เพราะทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปตามสถานภาพและบรรทัดฐานที่มีอยู่ในสังคมนั้นๆสถานภาพจึงเป็นตัวกำหนดบทบาท (หน้าที่) ของบุคคลว่าจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลอื่นในสังคมอย่างไรมันเป็นเสมือนกฎเกณฑ์ที่จะให้เราให้เข้าใจถึงพฤติกรรมต่างๆที่มีอยู่ในสังคมส่วนบทบาทของบุคคลนั้นจะเป็นตัวสะท้อนให้เราเข้าใจถึงวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมทั้งสถานภาพและบทบาทจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจพฤติกรรมของบุคคลและสามารถจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้^{๒๔} ความสำคัญของบทบาทคือเป็นสิ่งที่ผู้ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งได้รับการคาดหวังให้เขาทำหน้าที่กำหนดไว้ควบคู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้นครองอยู่และหมายความรวมถึงหน้าที่

^{๒๒}ชาญวิทย์ ประชาพาณิชย์พัฒนา, **โลกศึกษา**, บทความ, <http://gobaleart.blogspot.com/>, ๒๕๕๕

^{๒๓}Cohen &Uphoff.Effective Behavior in Organizations. New York : Richard, 1980.P 35.

^{๒๔}พระมหาไพสิทธ์ สัตยาวัธ, บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท : ศึกษากรณีพระเทพสีมาภรณ์กับการพัฒนาชนบทจังหวัดนครราชสีมา, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

หรือเงื่อนไขที่บุคคลนั้นครองอยู่^{๒๕} บทบาทมีความสำคัญในการใช้เป็นแนวในการให้สมาชิกของกลุ่มคาดหวังทำหน้าที่จากบทบาทของสมาชิกแต่ละคนได้สามารถแยกสมาชิกกลุ่มออกจากผู้ที่มีได้เป็นสมาชิกกลุ่มได้อีกทั้งอาจทำให้เกิดมีการบังคับให้สมาชิกแต่ละคนยอมรับและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของตนเองอีกด้วย^{๒๖}

จากการศึกษาบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยสรุปความสำคัญของบทบาทได้ว่าบทบาทมีความสำคัญตามหน้าที่สถานภาพภาวะการณ์ตำแหน่งการทำงานที่ตนหรือบุคคลเป็นอยู่หรือมีความสำคัญตามงานได้รับมอบหมายในการดำรงตำแหน่งของบุคคลต่างๆในองค์กร

จากแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ดังนี้

^{๒๕} ภิญโญ สารธร, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๒๕๙.

^{๒๖} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๕๔.

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของบทบาท

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ชาญวิทย์ ประชาพาณิชพัฒนา, (๒๕๔๕, ๓๑)	๑.สิ่งสำคัญที่กำหนดแนวทางให้บุคคลแสดงความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๒.การแสดงพฤติกรรมในสังคม ในแต่ละสถานการณ์การแสดงออกของบุคคลมักต้องเป็นไปตามบทบาทไม่ว่าเขาจะพึงพอใจที่จะแสดงหรือไม่ก็ตาม
(Cohen,1980, p. 35)	๑.แบ่งหน้าที่ตามความถนัดและความสามารถ ๒.รู้ถึงฐานะ และความรับผิดชอบของตนเอง ๓.ความเป็นระเบียบปฏิบัติตามหน้าที่ของตนไม่ก้าวร้าวกัน ๔.รู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบของตนตามสถานภาพและบทบาท
พระมหาไพสิทธ์ สัตยารุธ, (๒๕๔๒, ๗๒)	๑.มนุษย์ทุกคนมีสถานภาพติดตัวที่แตกต่างกันมาตั้งแต่เกิด ๒.สถานภาพจึงเป็นตัวกำหนดบทบาท (หน้าที่) ๓.ช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจพฤติกรรมของบุคคล ๔.สามารถจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้
ภิญโญ สารธ, (๒๕๓๓, ๒๕๔).	๑.เป็นสิ่งที่ผู้ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งได้รับการคาดหวังให้เขาทำหน้าที่กำหนดไว้ ๒.ควบคู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้นครองอยู่และ ๓.รวมถึงหน้าที่หรือเงื่อนไขที่บุคคลนั้นครองอยู่
สมพงษ์ เกษมสิน, (๒๕๒๖, ๕๔)	๑.ใช้เป็นแนวในการให้สมาชิกของกลุ่มคาดหวังทำหน้าที่จากบทบาทของสมาชิกแต่ละคนได้ ๒.สามารถแยกสมาชิกกลุ่มออกจากผู้ที่มีได้เป็นสมาชิกกลุ่มได้
Mead, Margaret (1974. P 40)	๑.การรู้จักตนเองตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ๒.พฤติกรรมตามสถานการณ์ที่กำหนดให้จะต้องมีความเหมาะสมกับการส่งเสริมฐานะของตนเอง ๓. การเป็นแบบอย่างเพื่อให้การกระทำบางอย่างเป็นไปตามแนวทางที่ต้องการ ๔.การประเมินผลการกระทำตามบทบาท สามารถดำเนินการด้วยตนเองหรือโดยคนอื่น

๒.๒ แนวคิด เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาค้นคว้า แนวคิด และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พอจะอธิบายได้ดังนี้

๒.๒.๑ความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปีตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงคือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาทโดยคำนึงถึงความพอประมาณความมีเหตุผลการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบคุณธรรมประกอบ การวางแผนการตัดสินใจและการกระทำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ ๕ ส่วนดังนี้

๑. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็น การมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

๒. คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

๓. คำนียาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะ พร้อมๆกันดังนี้

๓.๑ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

๓.๒ ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆอย่างรอบคอบ

๓.๓ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๔. เงื่อนไขการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัย ทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย ความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

๕. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

“หากทุกฝ่ายเข้าใจกรอบแนวคิด คุณลักษณะค่านิยมของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแจ่มชัดแล้วก็จะง่ายขึ้นในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติและจะนำไปสู่ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมสิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี”^{๒๗}

๒.๒.๒ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

มีนักวิชาการมากมายหลายท่านที่ได้กล่าวเกี่ยวกับ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ดังนี้

เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนาได้สรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงหรือระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ว่าหมายถึงความสามารถของชุมชนเมืองรัฐประเทศหรือภูมิภาคหนึ่งๆในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆได้โดยพยายามหลีกเลี่ยงที่จะต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆที่เรามิได้เป็นเจ้าของและเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้นคือความสามารถในการดำรงชีวิตได้โดยไม่เดือดร้อนกำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะตามอัตภาพและที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยมมีอิสรภาพเสรีภาพไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด^{๒๘}

คำว่าเศรษฐกิจ (Economy) ตามความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไปนั้นหมายถึงการจัดการครอบครัวยังมีความชำนาญในการจัดการเรื่องครอบครัวโดยที่เศรษฐกิจนั้นเป็นส่วนหนึ่งของวิชาเศรษฐศาสตร์ความหมายของเศรษฐกิจกล่าวไว้ว่างานอันเกี่ยวกับการผลิตการจำหน่ายแจกและการบริโภคใช้สอยสิ่งต่างๆของชุมชนด้านพระพุทธศาสนาเศรษฐกิจตามความหมายแห่งศัพท์เดิมแล้วหมายถึง กิจกรรมที่ทำให้เกิดความประเสริฐเพราะคำว่าเศรษฐกิจในภาษาสันสกฤตและเสฏฐในภาษาบาลี หมายถึง ประเสริฐเลิศดีส่วนคำว่ากิจหมายถึงกิจกรรมหรืออาชีพการงานดังที่พุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า “เศรษฐกิจก็คือกิจที่ประเสริฐที่สุดในฐานะที่จะทำให้มนุษย์เป็นอยู่กันอย่างผาสุกนี้เรียกว่าโดยตัวหนังสือ”แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวปฏิบัติโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองรวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่นในสังคมเป็นประการสำคัญถึงแม้ว่า

^{๒๗} จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา, เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับทุกคนวารสารเศรษฐกิจและสังคมปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๖/๒๕๔๗, อ้างถึงคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ, ๒๕๔๘, หน้า ๒๙ – ๓๐.

^{๒๘} สุเมธ ตันติเวชกุล, การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมพัฒนาชุมชน, ๒๕๔๒), หน้า ๕๓.

แนวคิดนี้จะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกรหรือผู้มีที่ดินทั้งหลายแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคเกษตรทั้งหมดซึ่งเป็นไปไม่ได้ในสภาพความเป็นจริงสำหรับคนอยู่นอกภาคเกษตรนั้น เศรษฐกิจพอเพียงก็ต้องถูกนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตเพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาเป็นแนวปฏิบัติตนไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมใดอาชีพใดก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทยอยู่แต่พอดีอย่าฟุ่มเฟือยอย่าไร้ประโยชน์อย่ายึดวัตถุเป็นตั้ตั้งให้ยึดเส้นทางสายกลางอยู่กินตามฐานะใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต จำเริญเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไปอย่าใช้หลักการลงทุนเชิงการพนันซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยงต้องตั้งอยู่บนหลักของ “รู้จักสามัคคี” ใช้สติปัญญาปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์โดยให้รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมหรือบริบทของสังคมไทยให้รู้จักแยกแยะสิ่งดีหรือสิ่งเลวสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเราเป็นที่ตั้งให้มีความรักความเมตตาที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติและรวมพลังกันด้วยความสามัคคีเป็นหมู่เหล่าฯจัดข้อขัดแย้งไปสู่ความประนีประนอมรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้งเศรษฐกิจพอเพียงคือการดำรงชีวิตในความพอดีมีชีวิตใหม่คือหวนกลับมาสู่วิถีชีวิตไทยที่จะทำให้ชาตบ้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ด้านเศรษฐกิจและมีความสุขในที่สุดเศรษฐกิจพอเพียงคือเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมและจัดเป็นเป้าหมายหลักที่สามารถคงอยู่ตลอดไปได้เคียงคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ด้านอื่นๆดังเช่นที่กระทรวงศึกษาธิการของประเทศไทยได้กำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานหมวดสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมสาระที่ ๓ ว่าด้วยเรื่องเศรษฐศาสตร์มาตรฐาน ส.๓.๑ ว่า “เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภคการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่ารวมทั้งเศรษฐกิจอย่างพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ”^{๒๙}

แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน นอกจากแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามที่กล่าวมาแล้วจะขอกกล่าวถึงแนวพระราชดำริของพระองค์ท่านโดยละเอียดเพิ่มเติมอีกดังต่อไปนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลปัจจุบันทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆที่เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๔๓ ณ ศาลาดุสิดาลัยสวนจิตรดาเมื่อในวันจันทร์ที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๓ ความตอนหนึ่งว่า “เศรษฐกิจพอเพียงนี้ขออย่าว่าเป็นทั้งเศรษฐกิจหรือความประพฤติดีอะไรเพื่อให้เกิดผลโดยมีเหตุผลคือเกิดผลนั้นมาจากเหตุถ้าทำเหตุที่ดี

^{๒๙} กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑.

ถ้าคิดให้ดีได้ผลที่ออกมาคือสิ่งที่ติดตามเหตุการณ์กระทำก็จะเป็นกระทำที่ดีและผลของการกระทำนั้นจะเป็นการกระทำที่ดีแปลว่ามีประสิทธิภาพที่ดีแปลว่ามีประโยชน์ดีแปลว่าทำให้มีความสุข”^{๓๐}

ได้ขยายความเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่าเป็นการดำรงชีวิตหรือวิถีชีวิตของคนไทยให้อยู่อย่างพอประมาณตนเดินทางสายกลางมีความพอดีและพอเพียงกับตนเองครอบครัวและชุมชนโดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกต่างๆที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของสิ่งสำคัญต้องรู้จักการพึ่งพาตนเองโดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและรู้จักการนำทรัพยากรที่เราใช้อยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าสูงสุดในการดำเนินชีวิตประจำวันเช่นรู้จักการนำปัจจัยพื้นฐานมาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขความสบายและพอเพียงกับตนเอง”^{๓๑}

ได้ให้คำจำกัดความ“เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิคณะหนึ่งที่ติดตามพระราชดำรัสและพระราชกระแสอย่างใกล้ชิดและนำมาเรียบเรียงก่อนนำขึ้นกราบบังคมทูลเกล้าฯถวายขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตได้ออกเผยแพร่มีใจความว่าปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียงซึ่งถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการบริหารและพัฒนาประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในทั้งนี้ต้องอาศัยความรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆมาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐนักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียรมีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”^{๓๒}

จากความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงที่กล่าวมาในข้างต้นนั้น ทำให้ผู้วิจัยสรุปได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวปฏิบัติโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองรวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่นๆในสังคมเป็นประการสำคัญ และเป็นแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการ

^{๓๐} สุนทร กุลวัฒน์วรพงศ์, ตามรอยพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จักรวรรดิ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖.

^{๓๑} กรมส่งเสริมการเกษตร, เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเกษตรพึ่งพาตนเอง สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

^{๓๒} สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๖-๑๖๗.

บริหารและพัฒนาประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจก้าวหน้าทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ตารางที่ ๒.๔ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
สุเมธ ตันติเวชกุล, (๒๕๔๒, ๕๓)	๑.การดำรงชีวิตได้อย่างประมาณตนตามฐานะตามอัตภาพ ๒.ที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยมมีอิสรภาพเสรีภาพไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด
กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๔๓, หน้า ๔)	๑.เป็นแนวปฏิบัติโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเอง ๒.เข้าใจในการผลิตและการบริโภคการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า ๓.เศรษฐกิจอย่างพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ
สุนทร กุลวัฒนวงศ์ (๒๕๔๔, หน้า ๑๖)	๑.การกระทำอย่าง มีเหตุ-มีผล ๒.ทำให้เกิดประโยชน์และมีความสุข
กรมส่งเสริมการเกษตร (๒๕๔๓, หน้า ๔)	๑.อยู่อย่างพอประมาณตนเดินทางสายกลางมีความพอดี ๒.โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ๓.รู้จักการนำทรัพยากรที่เรามีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าสูงสุดในการดำเนินชีวิตประจำวัน
สำนักงานคณะกรรมการการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, (๒๕๕๐, หน้า ๑๔๖-๑๖๗)	๑.ความพอประมาณความมีเหตุผลภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีมีความรอบรู้ความรอบคอบ

๒.๒.๓ หลักการและแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

มีนักวิชาการกล่าวไว้ว่าแนวคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียงคือเศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายอย่างเดียวกันหรือเหมือนกันกับเศรษฐกิจสมดุลเศรษฐกิจบูรณาการเศรษฐกิจศีลธรรมเศรษฐกิจพื้นฐานและเศรษฐกิจชุมชนโดยในส่วนของเศรษฐกิจพื้นฐานนั้นหมายถึงเศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมก็คือเศรษฐกิจชุมชนเพราะฉะนั้นเศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกันหัวใจของ

เศรษฐกิจพื้นฐานหรือเศรษฐกิจชุมชนอยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้านในการทำอาชีพต่างๆเช่นเกษตรกรรม การแปรรูปอาหารงานหัตถกรรมธุรกิจชุมชนศูนย์การแพทย์แผนไทยกองทุนชุมชนเพื่อเป็นการเพิ่มทุนทุกๆทางพร้อมกันคือทุนทางสังคมทุนทางวัฒนธรรมทุนทางสิ่งแวดล้อมทุนทางเศรษฐกิจ^{๓๓}

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคนมีธรรมชาติพอเพียงมีความรักพอเพียงมีปัญหาพอเพียงเกิดความสุขตลอดเรียกว่าเศรษฐกิจชุมชนเศรษฐกิจสมดุลหรือเศรษฐกิจพื้นฐานไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วนแต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงอันจัดเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานนั้นมีลักษณะสำคัญ ๕ ประการคือ

๑) เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวลไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อยแต่ทั้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจนซึ่งก่อให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจนำไปสู่ปัญหาทางสังคมการเมืองและสิ่งแวดล้อมอันนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวลเป็นการสร้างทุนทางสังคมและเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกชนิด

๒) มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชนเพราะชุมชนเป็นพื้นฐานของสังคม

๓) มีความเป็นบูรณาการ คือ ไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดดๆแต่ให้มีการเชื่อมโยงกับสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป

๔) อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเองเช่นการเกษตรหัตถกรรมไทยการเกษตรอุตสาหกรรมสมุนไพรอาหารไทยการท่องเที่ยวซึ่งล้วนอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมไทยวัฒนธรรมไทยเป็นจุดแข็งของคนไทยที่คนชาติอื่นไม่มี

๕) มีการจัดการและนวัตกรรมต่างๆเพื่อเติมความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐานทำให้มีพลวัตอย่างไม่หยุดนิ่ง^{๓๔}

ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียง คือ ระบบเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนความเห็นที่ชอบถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่คำนึงถึงเฉพาะแต่เงินตราอย่างเดียวเท่านั้นหากหมายรวมถึงเศรษฐกิจที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ที่ดีแห่งจิตใจครอบครัวชุมชนวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเศรษฐกิจพอเพียงคือเศรษฐกิจที่เป็นองค์รวมคือเศรษฐกิจแห่งดุลยภาพและเศรษฐกิจแห่งศีลธรรม^{๓๕}

นอกจากนี้ยังได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่าเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นโดยเนื้อแท้แล้วก็คือ “พุทธเศรษฐศาสตร์” นั่นเองและเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ถ่ายทอด

^{๓๓} ประเวศ วะสี, ปาฐกถาปวยอึ้งภากรณ์ ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๔๓

^{๓๔} ปรียานุช พิบูลสราวุธ, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการศึกษา, โครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียงสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, ๒๕๔๙, (อัดสำเนา)

^{๓๕} Prawase Wasi, Prof.Dr. Bangkok Post, January 14, 1998.

การอธิบายให้ประชาชนชาวไทยเข้าใจได้เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีรากเหง้ามาจากพระพุทธศาสนาพระองค์จึงทรงเลือกแนวคิดดังกล่าวเพื่อง่ายต่อการสื่อสารกับพสกนิกรของพระองค์แต่ที่ไม่เน้นว่าเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ก็เพราะพระองค์เป็นองค์ศาสนูปถัมภกจะต้องให้การทำนุบำรุงศาสนาในชาติทุกศาสนาดังนั้นการใช้คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นคำกลางที่สามารถเข้าใจและยอมรับได้ สำหรับศาสนิกชนในทุกศาสนา^{๓๖}

ทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๒๕ ปี เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆโดยมีแนวทางปฏิบัติ ๔ ประการคือ

๑. ดำเนินไปในทางสายกลางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางความหมายของคำว่า “ทางสายกลาง” ก็คือมีความ “พอดีพอเหมาะ” ไม่ตึงเกินไปและไม่หย่อนเกินไปไม่เร็วเกินไปและไม่ช้าเกินไปหรือไม่มากจนเกินไปและไม่น้อยจนเกินไป ฯลฯ

๒. เป็นเหตุเป็นผลตามกฎธรรมชาติ “ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน” ในทางสายกลาง (ดังที่กล่าวมาในข้อ๑) ได้นั้นต้องอาศัย “การประมาณอย่างมีเหตุมีผล” และอย่างเป็นวิทยาศาสตร์เพื่อให้เกิดความพอดีพอเหมาะในการประพฤติปฏิบัติต่างๆโดยถ้าหากสามารถสร้าง “เหตุ” ได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง “ผล” แห่งความเจริญงอกงามก็จะเกิดตามมาในสัดส่วนที่สัมพันธ์พอดีกับ “เหตุ” นั้นๆเสมอ

๓. อาศัยความรู้และคุณธรรมทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ความรอบรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆมาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐนักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียรมีสติปัญญาและความรอบคอบ

๔. รองรับกระแสโลกาภิวัตน์เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี^{๓๗}

^{๓๖} อภิชัย พันธเสน, ดร, **พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕๔.

^{๓๗} สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, **แนวทางปฏิบัติขั้นสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงจากแนวปฏิบัติสู่แนวคิดทางทฤษฎีของเศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทซีเอ็ดดูเคชั่นจำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

ทักษะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงยังมีอีกว่าเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวกระแสพระราชดำรัสไม่ได้พูดเลยว่าต้องหยุดเราไม่ต้องขยายงานจริงๆที่ท่านได้ตรัสไว้ ๓ ระดับคือ

ระดับแรก ทำชีวิตตนเองให้พอเพียงซึ่งก็ทรงตรัสถึงเกษตรกรชาวไร่ชาวนาชาวนาคันก็เลยเข้าใจว่าเป็นเรื่องเกษตรกรทำชีวิตให้เราอยู่ได้พอมีพอกินพอเหลือที่ผลิตก็ขายก็มองในระดับนั้นก็ขายภายในชุมชน

ระดับที่สอง อยู่ในชุมชนก็ทำมาค้าขายแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนแล้วเมื่อมันเจริญก็มาขยายตัวไประดับประเทศ

ระดับที่สาม เมื่อเป็นระดับประเทศก็ต่อไประดับระหว่างประเทศต่อไปด้วยเพราะฉะนั้นเมื่อมันมีผลดีมีการค้าขายก็มีธุรกิจมันก็ได้เกี่ยวแต่เรื่องเฉพาะเกษตรมันมีเรื่องธุรกิจมีเรื่องบริการคือเป็นอยู่แล้วแต่เราอยากให้เราร่วมจากตัวเองก่อนคือจากภายในออกไปดังนั้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ได้ขัดกับระบบเศรษฐกิจกระแสหลักแต่จะช่วยเสริมให้สถานภาพเศรษฐกิจดีขึ้น^{๓๘}

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศหรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดในการเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของและเศรษฐกิจพอเพียงในการระดับบุคคล คือความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริขอบเขตกว้างขวางกว่าเศรษฐกิจระบบทุนนิยมซึ่งเกี่ยวกับเรื่องวัตถุซึ่งเป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทรัพย์สิน กำไร ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจซึ่งเป็นนามธรรมแต่เศรษฐกิจพอเพียงมีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมถึง ๔ ด้าน คือ

๑) มิติด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน ให้ความสำคัญชนชั้นเพียรประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อให้พึ่งตนเองได้ ให้พ้นจากความยากจน

๒) มิติด้านสังคม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดสังคมที่มีความสงบสุข ประชาชนมีความเมตตาเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๓) มิติด้านจิตใจ เศรษฐกิจพอเพียงเน้นที่จิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณ และพอใจในสิ่งที่มีความยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มต้นที่ตัวเอง โดยสร้างรากฐานทางจิตใจที่มั่นคง โดยเริ่มจากใจที่รู้จักพอ เป็นการปฏิบัติตามทางสายกลาง

๔) มิติด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดวัฒนธรรมหรือวิถีที่ประหยัด อดออม มีชีวิตเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งทำให้เกิดการเป็น

^{๓๘} อาชว์ เตาลานนท์, ดร., **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง Road to Sustainable Economy**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.เมื่อดทรายพริ้นตัง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๓.

หนี้สิน เกิดทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นปัญหาสังคมที่ร้ายแรงที่สุดที่บ่อนทำลายชาติเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การให้ความสำคัญในด้านการผลิตเพื่อการยังชีพ และให้พอเพียงต่อความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐานของบุคคลในสังคมนั้นก่อนเป็นสำคัญ ให้ประชาชนรู้จักพอในสิ่งที่ตนมี ไม่ฟุ้งเฟ้ออยากได้อะไรก็มีในสิ่งที่เกินกำลังของตนเอง^{๓๙}

เศรษฐกิจพอเพียงพึ่งตนเองตามพระราชดำริ หมายความว่า การพัฒนาอย่างบูรณาการ โดยไม่มองแต่เฉพาะเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเดียว ต้องมองสังคมด้วย และมองสิ่งแวดล้อมพร้อมๆ กัน ไปด้วยการพัฒนา ฉะนั้นการพัฒนาต้องมองรอบด้าน เรียกว่า บูรณาการและพึ่งตนเอง ทั้งเงินออม สติปัญญาและการตลาด โดยอาศัยปัจจัยในการพัฒนา คือคน และเป้าหมายในการอยู่ดี กินดี มีสุข

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การที่มนุษย์เรามีความพอเพียง โดยต้องมีองค์ประกอบ ๗ ประการ ดังนี้

๑. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว
๒. จิตใจพอเพียง ทำให้มีความรัก ความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น
๓. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ทำให้สามารถยังชีพและทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน เป็นต้น
๔. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง มีการรวมตัวเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหต่างๆ ได้เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน
๕. ปัญหาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนการปรับตัวและปฏิบัติร่วมกันได้อย่างต่อเนื่อง
๖. ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรมหมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย

๗. มีความมั่นคงพอเพียง โดยเศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจะทำให้สุขภาพจิตดี

ความพอเพียง เป็นทั้งวิธีการ (Mean) ที่คำนึงถึงความสมดุลพอประมาณอย่างมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม ในขณะเดียวกัน ก็นำไปสู่ผลของการกระทำ (End) ที่ก่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนา โดยมี “ทางสายกลาง” เป็นหัวใจสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช้อยู่อย่างโดดเดี่ยว (Independence) หรือพึ่งพิงภายนอกหรือคนอื่นทั้งหมด แต่เน้นความคิดและการกระทำที่จะพึ่งตนเอง (Self reliance) เป็นหลักก่อนไปพึ่งคนอื่น ความพอเพียง จะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะและ ๒ เงื่อนไขพร้อมๆ กัน คือ ความพอประมาณ (Moderation) ความมีเหตุผล (Reasonableness) และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่

^{๓๙} อุดมพร อมรธรรม, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๙), หน้า ๘๒.

ดี (Self immunity) ถ้าขาดคุณลักษณะใดคุณลักษณะหนึ่งหายไปก็ไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นความพอเพียง คุณลักษณะ ๓ ที่กล่าวนั้น อันได้แก่

๑. ความพอประมาณ (Moderation) หมายถึงความพอดี (Dynamic Optimum) ที่ไม่มากหรือน้อยเกินไปในมิติต่างๆ ของการกระทำ ๕ ประการ คือ

๑.๑ ด้านจิตใจ คือเริ่มต้นจากตนเองที่ตั้งสติ มีปัญญา มีจิตสำนึกที่ดี มีเมตตา เอื้ออาทร มีความเข้าใจและประนีประนอม นึกถึงผลประโยชน์ส่วนรวม เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้

๑.๒ ด้านสังคม คือการสร้างความพอดีในทุกระดับของสังคม โดยเริ่มจากครอบครัว

๑.๓ ด้านเศรษฐกิจ คือต้องอยู่อย่างพอดี พอมีพอกิน ไม่หิวหยา พุ่มเฟิย

๑.๔ ด้านเทคโนโลยี คือควรเหมาะสมสอดคล้องกับภาวะและความต้องการของประเทศ และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องเป็นประโยชน์กับสภาพแวดล้อมของเรา

๑.๕ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือใช้อย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ ตลอดจนจรรณรงค์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด

๒. ความมีเหตุผล (Reasonableness) หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอประมาณในมิติต่าง ๆ นั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากสาเหตุปัจจัยและข้อมูลที่เกี่ยวข้องตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบชัดเจนและไม่โลภอย่างมาก

๓. การมีภูมิคุ้มกันที่ดี (Self immunity) เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มองโลกเชิงระบบที่ลักษณะพลวัตร โดยการกระทำที่สามารถเรียกได้ว่าพอเพียงมิใช่แต่คำคำนึงถึงเหตุการณ์และผลในปัจจุบันเท่านั้น แต่จำเป็นต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกลภายใต้ข้อจำกัดของความรู้ที่มีอยู่และสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้พอเพียงที่จะสามารถพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้^{๔๐}

และ ๒ เงื่อนไข คือ การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานประกอบไปด้วย

๑. เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นตอนปฏิบัติ

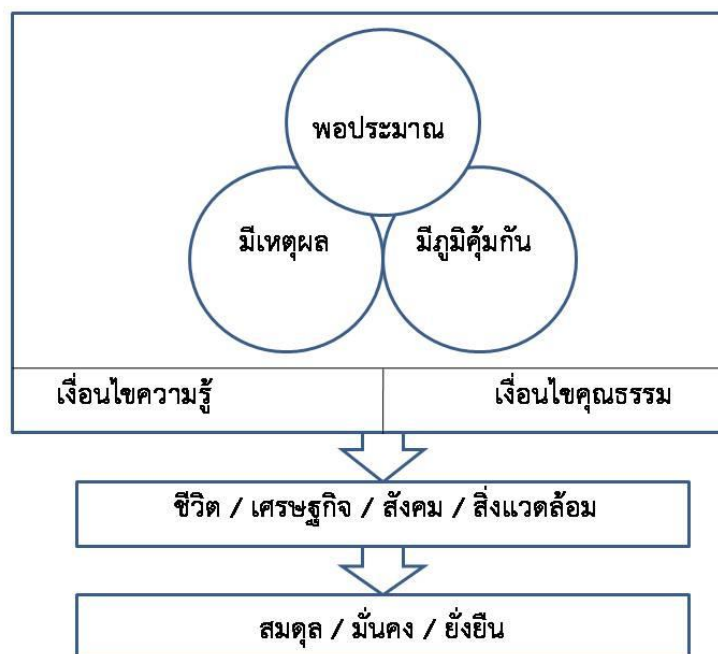
^{๔๐} กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, **กรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๘๓.

๒. เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรมมีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทนมีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

“เศรษฐกิจพอเพียงจริงๆ คือหลักการดำเนินชีวิตที่จริงแท้ที่สุดกรอบแนวคิดของหลักปรัชญามุ่งเน้นความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนาอันมีคุณลักษณะที่สำคัญคือสามารถประยุกต์ใช้ในทุกระดับตลอดจนให้ความสำคัญกับคำว่าความพอเพียงที่ประกอบด้วยความพอประมาณความมีเหตุมีผลมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเองได้เงื่อนไขของการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมที่ต้องอาศัยเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม” หากทุกฝ่ายเข้าใจกรอบแนวคิดคุณลักษณะค่านิยมของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแจ่มชัดแล้วก็จะง่ายขึ้นในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติและจะนำไปสู่ผลที่คาดว่าจะได้รับคือการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมสิ่งแวดล้อมความรู้และเทคโนโลยี

สรุปได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง ในระดับต่างๆอย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับการผันแปรของธรรมชาติหรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่างๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีมีความรู้ ความเพียรความอดทน มีสติปัญญา มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและมีความสามัคคีกัน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานให้ แก่พสกนิกรชาวไทย เพื่อแนะแนวทางในการดำรงชีวิตของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่ไปกับการกระทำที่ไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน สร้างสรรค์พลังทางบวกการพัฒนาที่สมดุล และยั่งยืนและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์^{๔๑}

^{๔๑} สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, **ชีวิตพอเพียง**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเพชรรุ่งเรืองการพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๕๙.

สรุปปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความพอเพียงประกอบด้วย ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข

แผนภาพที่ ๒.๑ สรุปปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากสำนักงาน กปร.

"เศรษฐกิจพอเพียง" เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๒๕ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำมีหลักพิจารณาอยู่ ๕ ส่วน ดังนี้

๑. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็น การมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อ ความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

๒. คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

๓. คำนียาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะ พร้อมๆกันดังนี้

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๔. เงื่อนไขการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย ความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

๕. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

“หากทุกฝ่ายเข้าใจกรอบแนวคิด คุณลักษณะค่านิยมของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแจ่มชัดแล้วก็จะง่ายขึ้นในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติและจะนำไปสู่ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี”^{๔๒}

แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในทฤษฎีนี้มีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐศาสตร์ที่ถือได้ว่าเป็นแนวคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้คือ

เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายอย่างเดียวกันหรือเหมือนกันกับเศรษฐกิจสมดุลเศรษฐกิจบูรณาการเศรษฐกิจศีลธรรมเศรษฐกิจพื้นฐานและเศรษฐกิจชุมชนโดยในส่วนของเศรษฐกิจพื้นฐานนั้นหมายถึงเศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมก็คือเศรษฐกิจชุมชนเพราะฉะนั้นเศรษฐกิจพื้นฐานกับ

^{๔๒} จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา, เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับทุกคน, วารสารเศรษฐกิจและสังคม, ปีที่ ๔๒ (๖/๒๕๕๓), หน้า ๒๙-๓๐.

เศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกันหัวใจของเศรษฐกิจพื้นฐานหรือเศรษฐกิจชุมชนอยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้านในการทำอาชีพต่างๆเช่นเกษตรกรรมการแปรรูปอาหารงานหัตถกรรมธุรกิจชุมชนศูนย์การแพทย์แผนไทยกองทุนชุมชนเพื่อการเพิ่มทุนต่างๆทางพร้อมกันคือทุนทางสังคมทุนทางวัฒนธรรมทุนทางสิ่งแวดล้อมทุนทางเศรษฐกิจ^{๔๓}

แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในทรรศนะของนักวิชาการได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในแง่มุมต่างๆเอาไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงความสามารถของชุมชนเมืองรัฐประเทศหรือภูมิภาคหนึ่งในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆที่ตนไม่ได้เป็นเจ้าของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้นคือความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อนมีความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะตามอัตภาพและที่สำคัญคือไม่หลงใหลไปตามกระแสของวัตถุนิยมมีอิสรภาพไม่มีพันธนาการอยู่กับสิ่งใดโดยสรุปคือหันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงคือการวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิต^{๔๔}

เศรษฐกิจพอเพียงมิได้จำกัดเฉพาะแต่ในส่วนของเกษตรกรหรือชาวไร่ชาวนาเพียงเท่านั้นแต่เป็นเศรษฐกิจของทุกคนทุกอาชีพทั้งที่อยู่ในเมืองและชนบทเช่นผู้ที่เป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมและบริษัทในระบบเศรษฐกิจพอเพียงถ้าจะต้องขยายกิจการเพราะความเจริญเติบโตของงานต้องขยายตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไปหรือหากจะกู้ยืมก็ต้องกระทำตามความเหมาะสมไม่ลงทุนจนเกินตัวโดยไม่เหลือที่มั่นให้ยืนอยู่ได้ต้องรู้จักใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือยเกินตัวเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองอยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อนคือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะฟุ้งเฟ้อสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียวเพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไป

การพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกรนั้นมีการปฏิบัติตามขั้นตอนทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งประกอบด้วย ๓ ขั้นคือ

ขั้น ๑ ผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนในระดับชีวิตที่ประหยัดทั้งนี้ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่น

ขั้น ๒ รวมกลุ่มเพื่อการผลิตการตลาดความเป็นอยู่สวัสดิการการศึกษาสังคมและศาสนา

^{๔๓} ประเวศน์ วะสี, ประชาคมตำบลยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงศีลธรรมและสุขภาพ, พิมพ์ครั้งที่๓ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๔๐ - ๔๖.

^{๔๔} สุเมธ ตันติเวชกุล, ดร., เบื้องพระยุคลบาท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘๕.

ชั้น ๓ ร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการทำธุรกิจและพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งนี้ทุกฝ่ายจะต้องได้รับประโยชน์ นอกจากนี้ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ยังได้แสดงถึงฐานคิดการพัฒนาเพื่อความพอเพียงไว้ดังนี้คือ

๑. ยึดแนวพระดำริในการพัฒนา “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามขั้นตอน “ทฤษฎีใหม่”
๒. สร้าง “พลังงานสังคม” โดยการประสาน “พลังสร้างสรรค์” ของทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” อาทิภาครัฐองค์กรพัฒนาเอกชนนักวิชาการธุรกิจเอกชนสื่อมวลชนฯลฯ เพื่อให้ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาธุรกิจชุมชน
๓. ยึด “พื้นที่” เป็นหลักและใช้ “องค์กรชุมชน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนาส่วนภาคีอื่นๆทำหน้าที่ช่วยกระตุ้นอำนวยความสะดวกส่งเสริมและสนับสนุน
๔. ใช้ “กิจกรรม” ของชุมชนเป็น “เครื่องมือ” สร้าง “การเรียนรู้” และ “การจัดการ” ร่วมกันพร้อมพัฒนา “อาชีพที่หลากหลาย” เพื่อเป็น “ทางเลือก” ของคนในชุมชนซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งด้านเพศวัยการศึกษาความถนัดฐานะเศรษฐกิจฯลฯ
๕. ส่งเสริม “การรวมกลุ่ม” และ “การสร้างเครือข่าย” องค์กรชุมชนเพื่อสร้าง “คุณธรรมจริยธรรม” และ “การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ” อย่างรอบด้านอาทิการศึกษาสาธารณสุขการฟื้นฟูวัฒนธรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมฯลฯ
๖. วิจัยและพัฒนา “ธุรกิจชุมชนครบวงจร” (ผลิต – แปรรูป – ขาย – บริโภค) โดยให้ความสำคัญต่อ “การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน” และ “ฐานทรัพยากรของ ท้องถิ่น” ควรเริ่มพัฒนาจากวงจรวงจรธุรกิจขนาดเล็กในระดับท้องถิ่นไปสู่วงจรธุรกิจที่ใหญ่ขึ้นระดับประเทศและระดับต่างประเทศ
๗. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มี “ศักยภาพ” ของแต่ละเครือข่ายให้เป็น “เป็นศูนย์การเรียนรู้ธุรกิจชุมชน” ที่มีข้อมูลข่าวสารธุรกิจนั้นๆอย่างครบวงจรพร้อมทั้งใช้เป็นสถานที่สำหรับศึกษาดูงานและฝึกอบรม^{๔๕}

แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่มีนักวิชาการและหน่วยงานได้ให้แนวคิดไว้ ตามที่มีการกล่าวมาดังข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำแล้วก็จะง่ายขึ้นในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติและจะนำไปสู่ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมสิ่งแวดล้อมความรู้และเทคโนโลยี

^{๔๕} สุเมธ ตันติเวชกุล, ดร. คำสอนพอเศรษฐกิจพอเพียงหนังสือเฉลิมพระเกียรติเฉลิมฉลองพระชนมายุ ๘๑ พรรษา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาสถาบันสื่อธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔๙-๒๕๑.

ตารางที่ ๒.๕ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

นักวิชาการและนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ประเวศ วะสี, (๒๕๔๑, ๔๓)	๑.เหมือนกันกับเศรษฐกิจสมดุลเศรษฐกิจพื้นฐาน ๒.ตั้งอยู่บนความเห็นที่ชอบถูกต้อง(สัมมาทิฐิ) ๓.ระบบเศรษฐกิจที่ไม่คำนึงถึงเฉพาะแต่เงินตรา อย่างเดียวเท่านั้น ๔.สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ที่ดีแห่งจิตใจ ครอบคลุมชุมชนวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
ปรียานุช พิบูลสรารุณ, (๒๕๔๙, อัดสำเนา)	๑.มีธรรมชาติพอเพียงมีความรักพอเพียงมีปัญญา พอเพียงเกิดความสมดุลเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจชุมชนเศรษฐกิจสมดุล
อภิชัย พันธเสน, ดร. (๒๕๕๐, ๕๕๔)	๑.พุทธเศรษฐศาสตร์
สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, (๒๕๕๐, ๑๐)	๑.ดำเนินไปในทางสายกลาง ๒.เป็นเหตุเป็นผลตามกฎธรรมชาติ ๓.อาศัยความรู้และคุณธรรม ๔.รองรับกระแสโลกาภิวัตน์
อาชว์ เตาลานนท์, ดร. (๒๕๕๐, ๑๐๓)	๓ ระดับ จะช่วยเสริมให้สถานภาพเศรษฐกิจดีขึ้น
อุดมพร อมรธรรม, (๒๕๔๙, ๘๒)	๑.ด้านเศรษฐกิจ ๒.ด้านสังคม ๓.ด้านจิตใจ ๔.ด้านวัฒนธรรม
กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, (๒๕๔๗, ๘๓)	๑.การพัฒนาอย่างบูรณาการโดยไม่มองแต่เฉพาะ เศรษฐกิจพอเพียงอย่างเดียว ๒.ต้องมองสังคมด้วย และมองสิ่งแวดล้อม พร้อมๆกันไปกับการพัฒนา

ตารางที่ ๒.๕ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง (ต่อ)

นักวิชาการและนักวิจัย	แนวคิดหลัก
จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา, (๒๕๔๘, ๒๙-๓๐)	๑.การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ๒.พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมสิ่งแวดล้อมความรู้และเทคโนโลยี
สุเมธ ตันติเวชกุล,ดร. (๒๕๔๔, ๒๘๕)	๑.การวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิต ๒.เป็นเศรษฐกิจของทุกคนทุกอาชีพทั้งที่อยู่ในเมืองและชนบท ๓.ผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ๔.รวมกลุ่มเพื่อการผลิต ๕.ร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการทำธุรกิจ
สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, (๒๕๔๙, ๕๙)	๑.หลักพึ่งตนเอง แต่ไม่ใช่โดดเดี่ยว ๒.มีความพอเพียง มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี ๓.มีความรอบรู้ และมีคุณธรรม

๒.๒.๔ ทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงรูปแบบหนึ่งคือทฤษฎีใหม่มีขึ้นหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงศึกษาค้นคว้าอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในพื้นที่ที่ทดลองที่วัดมงคลชัยพัฒนาอำเภอเมืองจังหวัดสระบุรีในวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗ ทรงพระราชทานแนวความคิดทฤษฎีใหม่เป็นครั้งแรกมีหลักการสำคัญคือ

๑. เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงเพื่อให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้
๒. เป็นแนวคิดที่ยึดหลักความสามัคคีในชุมชนมีการให้ความร่วมมือร่วมใจกันทำให้ลดค่าใช้จ่าย
๓. เป็นการผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเป็นพื้นฐาน
๔. เป็นการบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำอย่างเป็นระบบ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑ เกษตรกรจะต้องสามารถพึ่งตนเองได้โดยเน้นการเพาะปลูกเพื่อบริโภค ครัวเรือนเป็นหลักที่เหลือจึงออกจำหน่ายโดยมีการบริหารจัดการที่ดินออกเป็น ๔ ส่วนคือสระน้ำพื้นที่นาข้าวพื้นที่ปลูกพืชอื่นๆที่อยู่อาศัยและสิ่งก่อสร้างโดยมีสัดส่วนคือ ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ อย่างไรก็ตามการแบ่งสัดส่วนพื้นที่ดังกล่าวไม่ใช่สูตรตายตัวสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อม

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๒ หลังจากเกษตรกรดำเนินการทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑ การผลิตอาหารเพื่อการบริโภคจนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งสามารถช่วยตนเองได้จะมีการรวมกลุ่มกันในรูปแบบของสหกรณ์ซึ่งเป็นการร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินกิจกรรมต่างๆคือการผลิตมีการร่วมมือกันในด้านพันธุ์พืช การให้ความร่วมมือกันในการเตรียมดินการร่วมมือกันทำงานดังกรณีประเพณีการลงแขกที่มีมาในอดีต การตลาดการจัดเก็บและการจัดจำหน่ายผลผลิตการแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชนการจัดสวัสดิการร่วมกันในชุมชนดังนั้นทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๒ ก็คือ เกษตรกรก้าวหน้าหรือเกษตรกรออมทรัพย์ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ครอบคลุมเกษตรกรชุมชนเกษตรกรทุกระดับร่วมมือกับภาครัฐและเอกชนที่มีคุณภาพโดยมีคุณธรรม จริยธรรมร่วมคิดร่วมทำและประสานงานเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาเกษตรที่ยั่งยืน

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๓ การติดต่อประสานงานกับแหล่งเงินทุนเพื่อให้สามารถขยายกิจการด้วยเทคโนโลยีการเกษตรทำให้สามารถผลิตสินค้าเกษตรกรรมได้ในราคาที่ต่ำลงทฤษฎีใหม่ที่สมบูรณ์ การดำเนินการตามธรรมชาติโดยอาศัยแหล่งน้ำจากน้ำฝนประสิทธิภาพยังไม่ดีนักเพราะหากปีใดฝนตกน้อยมีน้ำไม่เพียงพอฉะนั้นการที่จะทำให้ทฤษฎีใหม่สมบูรณ์ได้นั้นคือสระเก็บน้ำจะต้องทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเต็มความสามารถโดยมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่สามารถเพิ่มเติมน้ำในสระน้ำเพื่อเก็บกักน้ำให้เต็มอยู่เสมอปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่โดยที่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ในขณะที่แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นขั้นเป็นตอนนั้นเป็นตัวอย่างการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมเฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสม ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริอาจเปรียบเทียบกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งมีอยู่คือแบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้าดังนี้

๑) ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวโดยเฉพาะเกษตรกรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานเทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑ ที่มุ่งเน้นแก้ปัญหาของเกษตรกรที่มีแหล่งน้ำไม่เพียงพอเพื่อแก้ปัญหาให้มีน้ำเพียงพอในการทำการเกษตรและใช้ที่ดินส่วนอื่นๆสนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัวรวมทั้งชายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นระดับครอบครัว

๒) ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๒ เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้กลุ่มเกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์หรือการที่ธุรกิจต่างๆรวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจเกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

๓) ความพอเพียงในระดับประเทศเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๓ ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆในประเทศเช่นบริษัทขนาดใหญ่ธนาคารสถาบันวิจัย เป็นต้นจากความหมายของคำว่า “ปรัชญาเศรษฐกิจ

พอเพียง”ที่กล่าวมาแล้วนั้นสรุปได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงแนวทางการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับต่างๆอย่างเป็นขั้นตอนโดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับการผันแปรของธรรมชาติหรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่างๆโดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผลการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีมีความรู้ความเพียรความอดทนมีสติปัญญามีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและมีความสามัคคีกัน^{๔๖}

หลักปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากการที่ประเทศไทยต้องประสบกับสภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นต้นมาความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้ทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆและส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ต่างๆของประเทศทุกระดับและทุกวงการไม่ว่าจะเป็นภาครัฐภาคเอกชนทำให้เกิดภาวะการณ์เจริญเติบโตในทุกด้านของประเทศหยุดชะงักพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงห่วงใยพสกนิกรยามภาวะเศรษฐกิจถดถอยครั้งนี้เป็นอย่างยิ่งพระองค์ทรงพระราชทานแนวคิด“เศรษฐกิจพอเพียง”เพื่อแก้วิกฤติเศรษฐกิจเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ และเพิ่มเติมเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑ ว่า

“คำว่าพอเพียงมีความหมายกว้างออกไปอีกไม่ได้ หมายถึง การพอมีพอใช้สำหรับใช้ของตัวเองมีความหมายว่า พอมีพอกินพอมีพอกินแปลว่าเศรษฐกิจพอเพียง.”

“ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ไม่ฟุ้งเฟ้อไม่หรูหราก็ได้แต่ว่าพอแม้บางอย่างดูฟุ้งเฟ้อถ้าจะทำให้มีความสุขถ้าทำได้ก็สมควรทำสมควรที่จะปฏิบัติ” Self – sufficiency หมายความว่า ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ไม่ต้องไปขอยืมคนอื่นอยู่ได้ด้วยตนเอง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาเป็นหลักคิดหลักการเพื่อให้เกิดผลต้องมีกรอบเกณฑ์ตัวชี้วัดมาช่วยเป็นแนวทางเป็นเครื่องมือเพื่อให้เรานำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติอย่างได้ผลสอดคล้องกับชีวิตของเรางานที่เราทำองค์กรสถาบันที่เราอยู่และตามหอบประเวศ วะสี ซึ่งขยายความเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงว่าถึงใช้คำว่าเศรษฐกิจก็จริงแต่มันเป็นเศรษฐกิจในความหมายที่ใหญ่กว่าที่เราเข้าใจเราอาจเข้าใจเศรษฐกิจในความหมายของเงินทองแต่เศรษฐกิจแปลว่าความเจริญเศรษฐกิจคำนี้มีความหมายกว้างกว่าเงินทองมันหมายถึงความพอเพียงทางจิตใจความพอเพียงทางปัญญาความพอเพียงทางสิ่งแวดล้อมทางสังคมพร้อมกันหมดมันจึงจะนำไปสู่การแก้ความยากจนได้นัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบหลัก๓ประการดังนี้

๑. เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักการ“ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน”โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรกเมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วจึงคำนึงถึง

^{๔๖} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, **หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑-๒๒.

การผลิตเพื่อการค้าและหลักสำคัญยิ่งคือการลดรายจ่ายโดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเองเช่นข้าวน้ำปลาไก่ผลไม้พืชผักฯ

๒. เศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญเกี่ยวกับการรวมกลุ่มของชาวบ้านทั้งนี้กลุ่มหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการกิจกรรมเศรษฐกิจต่างๆให้หลากหลายครอบคลุมทั้งเกษตรแบบผสมผสานหัตถกรรมการแปรรูปอาหารการทำการค้าธุรกิจค้าขายและการท่องเที่ยวระดับชุมชนฯลฯเมื่อชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็งและมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้วเกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็ได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

๓. เศรษฐกิจพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตาความเอื้ออาทรและความสามัคคีของชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่างๆให้บรรลุผลสำเร็จประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้หมายถึงรายได้มิติเดียวหากแต่รวมถึงผลประโยชน์ในมิติอื่นๆด้วยได้แก่การสร้าง ความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัวสถาบันชุมชนความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยให้คงอยู่^{๔๗}

การปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

๑. ยึดความประหยัดตัดลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในทุกด้านที่ไม่จำเป็นลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีวิตอย่างจริงจัง

๒. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องสุจริตแม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีวิตก็ตาม

๓. เลิกแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันในทางการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้อย่างรุนแรงดังในอดีต

๔. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาแนวทางให้หลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้โดยขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

๕. ปฏิบัติตนในแนวทางที่สละละเลิกสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไปทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้งนี้เพราะยังมีบุคคลจำนวนไม่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากความละเอียดอ่อนต่อนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นวิถีชีวิตที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทั่วไปทั้งชีวิตคนเมืองและคนในชนบทหากวิถีชีวิตดังกล่าวมีความสอดคล้องสอดคล้องกับที่ธรรมชาติให้รู้เอื้อเพื่อแบ่งปันระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันรวมทั้งสร้างความสมดุลระหว่างกายกับจิตใจให้เกิดขึ้นดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นวิถีชีวิตที่มีความหลากหลายและสามารถยืดหยุ่นความเป็นอยู่ของชีวิตได้^{๔๘}

^{๔๗} <http://www.phongphit.com>, (เข้าถึงเมื่อ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๕)

^{๔๘} สุเมธ ตันติเวชกุล, การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, นิตยสารเทวภิบาลฯ, ๔ (๑), ๒๕๔๒, หน้า ๑๐.

กล่าวโดยสรุปเศรษฐกิจพอเพียงเป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักการพึ่งตนเองตามวิถีชีวิตไทยอยู่แต่พอดีไม่ฟุ่มเฟือยในสิ่งไร้ประโยชน์ไม่ยึดติดวัตถุนิยมยึดทางสายกลางอยู่กินตามฐานะใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิตและรวมพลังด้วยความสามัคคีเพื่อขจัดความขัดแย้งไปสู่ความประนีประนอมรักษาสถียรภาพประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้งการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

ทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกษตรกรมีที่ดินถือครองประมาณ ๑๐-๑๕ ไร่ สามารถมีน้ำใช้เพื่อประโยชน์ทางการเกษตรตลอดปีและใช้น้ำกับดินที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อให้มีกินตามอัตภาพคือไม่ให้อยากแต่พอกินไม่อดอยากโดยแบ่งที่ดินถือครองออกเป็นสัดส่วน ดังนี้คือส่วนที่หนึ่งร้อยละ ๓๐ ของพื้นที่สำหรับขุดสระส่วนที่สองร้อยละ ๖๐ ของพื้นที่สำหรับทำนาปลูกข้าวและปลูกพืชไร่ทำสวนและส่วนที่ ๓ ร้อยละ ๑๐ ของพื้นที่สำหรับการเป็นที่อยู่อาศัยทางเดินหรืออื่นๆ^{๔๙}

ทฤษฎีใหม่คือการช่วยเหลือราษฎรให้มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรอย่างพอเพียงโดยการเก็บกักน้ำฝนไว้ใช้ประโยชน์ต่อจากนั้นต้องให้ความรู้แก่ราษฎรให้ใช้น้ำที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วยวิธีการทำเกษตรผสมผสานหรือไร่นาสวนผสม^{๕๐}

ทฤษฎีใหม่เป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อยให้สามารถประกอบอาชีพอย่างเพียงพอที่จะเลี้ยงตัวเองได้ในระดับประหยัดเป็นอย่างน้อยโดยใช้หลักการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยรู้จักพึ่งตนเองดำรงชีวิตอย่างมีอิสระภาพขยันอดทนไม่ทอดทิ้งมีความสามัคคีศึกษาหาข้อมูลเพื่อแก้ไขปัญหาอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลรู้จักพัฒนาตนเองเป็นลำดับและสามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม^{๕๑}

จากความหมายของทฤษฎีใหม่ที่นำมาเสนอทั้งหมดสรุปได้ว่าทฤษฎีใหม่เป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระราชทานสำหรับเกษตรกรรายย่อยที่มีที่ดินเป็นของตนเอง

^{๔๙} สถาพร สันติบุตร, เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริวิธีการทำให้ประชาชนมีกินตามอัตภาพ, (ขอนแก่น : สำนักงานเกษตรจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๓๙), หน้า ๔ - ๑๑.

^{๕๐} ประจักษ์ นาหนองตูม, การศึกษาการดำเนินงานโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริของโรงเรียนแกนนำโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๓), หน้า ๔๔.

^{๕๑} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวการจัดการเรียนรู้เกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตรฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒), หน้า ๔๙.

เพียงเล็กน้อยประมาณ ๑๐-๑๕ ไร่หรือน้อยกว่าให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยการแบ่งพื้นที่ออกเป็นสัดส่วนเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยแหล่งน้ำและพื้นที่เพาะปลูกให้สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ทุกสถานการณ์โดยยึดหลักการพึ่งตนเองสาระสำคัญคือการบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรให้เกิดประโยชน์สูงสุดทฤษฎีใหม่จึงเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรโดยตรงบางครั้งจึงเรียกว่าเกษตรทฤษฎีใหม่

หลักการของทฤษฎีใหม่ ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยมีหลักการสำคัญคือเป็นวิธีการปฏิบัติของเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนน้อยแปลงเล็ก (ประมาณ ๑๕ ไร่) ซึ่งถือเป็นอัตราถือครองโดยเฉลี่ยของเกษตรกรทั่วไปให้เกษตรกรมีความพอเพียงที่จะสามารถเลี้ยงตนเองได้ (Self Sufficiency) ในระดับประหยัดก่อนหน้านี้ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่นมีการผลิตข้าวบริโภคพอทั้งปีโดยถือว่าครอบครัวหนึ่งทำนา ๕ ไร่จะมีข้าวพอกินตลอดปีข้อนี้เป็นหลักการสำคัญของทฤษฎีใหม่จะต้องใช้หลักเกณฑ์เฉลี่ยว่าต้องมีน้ำใช้ระหว่างช่วงฤดูแล้วประมาณ ๑,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อไร่หากแต่ละแปลงเกษตรกรมีเนื้อที่ ๕ ไร่ และแบ่งตามสัดส่วน ๓๐-๓๐-๓๐ -๑๐ จะมีพื้นที่เกษตรกรที่ต้องการน้ำอยู่ ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ

นาข้าว ๕ ไร่จึงต้องมีน้ำ $๕ \times ๑,๐๐๐ = ๕,๐๐๐$ ลบ.ม.

พืชไร่ไม้ผล ๕ ไร่จึงต้องมีน้ำ $๕ \times ๑,๐๐๐ = ๕,๐๐๐$ ลบ.ม.

รวม = ๑๐,๐๐๐ ลบ.ม.

ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นต้องมีการสำรองน้ำไว้หน้าแล้งโดยเฉลี่ยประมาณ ๑๐,๐๐๐ ลบ.ม. จึงได้ตั้งสูตรคร่าวๆว่าแต่ละแปลงประกอบด้วยสระน้ำเนื้อที่ ๓ ไร่ขุดลึก ๔ เมตรจะมีน้ำจุได้ประมาณ ๑๘,๐๐๐ ลบ.ม.

ส่วนแรกเนื้อที่ประมาณ ๓ ไร่ (คิดเป็นร้อยละ ๒๐) ขุดเป็นสระเก็บน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูกโดยใช้ได้ทั้งปลูกข้าวปลูกผักสวนครัวปลูกไม้ยืนต้นปลูกพืชในน้ำและเลี้ยงปลาเพื่อเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่งส่วนที่สองเนื้อที่ประมาณ ๒ ไร่ (คิดเป็นร้อยละ ๓๐) ใช้เป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมทางการเกษตรต่างๆส่วนที่สามเนื้อที่ประมาณ ๑๐ ไร่ (คิดเป็นร้อยละ ๑๐) ใช้เป็นพื้นที่อยู่อาศัยถนนและก่อสร้างคันดินหรือคูคลองทฤษฎีใหม่ที่พระราชทานแก่มูลนิธิชัยพัฒนาแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอนโดยเริ่มจากขั้นตอนแรกให้เกษตรกรรายย่อยมีพออยู่พอกินเป็นขั้นพื้นฐานโดยการพัฒนาแหล่งน้ำในไร่นาซึ่งเกษตรกรจำเป็นจะต้องได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการมูลนิธิและหน่วยงานเอกชนร่วมกันพัฒนาสังคมไทยในขั้นที่สองเกษตรกรต้องมีความเข้าใจในการจัดการในไร่นาของตนเองและมีการรวมกลุ่มในรูปสหกรณ์เพื่อสร้างประสิทธิภาพการผลิตการตลาดค้าขายด้านความเป็นอยู่โดยตรงตระหนักถึงองค์กรเอกชนเมื่อกลุ่มเกษตรวิวัฒน์มาขั้นที่สองแล้วก็มีศักยภาพในการพัฒนาไปสู่ขั้นที่

สามอำนาจในการต่อรองผลประโยชน์กับสถาบันทางการเงินคือธนาคารและองค์กรที่เป็นเจ้าของแหล่งพลังงานซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในการผลิต^{๕๒}

ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีใหม่กับเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๒๕ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจและภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงชีวิตและการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินการไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันยุคโลกาภิวัตน์^{๕๓}

ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนทุกขั้นตอนขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานทางจิตใจของคนในชาติมีสำนึกในด้านคุณธรรมจริยธรรมซื่อสัตย์สุจริตดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียรมีสติปัญญาและความรอบคอบซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงมีความสัมพันธ์กับทฤษฎีใหม่เป็นอย่างยิ่งเพราะทฤษฎีใหม่นี้ระบบการผลิตแบบพอเพียงที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับประหยัดก่อนแล้วจึงค่อยๆพัฒนาไปสู่ขั้นก้าวหน้าและเข้มแข็งซึ่งเราสามารถพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีใหม่กับเศรษฐกิจพอเพียงดังแผนภูมิข้างล่างนี้

^{๕๒} มุลนิธิชัยพัฒนา, สรุปสาระสำคัญเรื่องทฤษฎีใหม่วิถีปฏิบัติของเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนน้อย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๙), หน้า ๕๐.

^{๕๓} สุเมธ ตันติเวชกุล, การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, นิตยสารเสภาภิบาลฯ, ๔ (๑), ๒๕๔๒, หน้า ๒๕.

แผนภาพที่ ๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีใหม่กับเศรษฐกิจพอเพียง

สรุปได้ว่าการดำเนินกิจกรรมเกษตรเทคโนโลยีใหม่หรือการนำหลักการ“เทคโนโลยีใหม่”ไปปฏิบัติ จะส่งผลให้เกิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งจะให้เห็นความชัดเจนในการดำเนินงานตามขั้นตอนที่ ๑ ขั้นตอนที่ ๒ ของเทคโนโลยีใหม่อย่างไรก็ตามความพอเพียงเลี้ยงตัวได้ระดับประหยัดเป็นเป้าหมายสำคัญของ“เทคโนโลยีใหม่”ไปตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่หลายระดับซึ่งการดำเนินชีวิตตามแนวทางเทคโนโลยีใหม่เป็นสิ่งที่ระดับครอบครัวชุมชนสังคมไทยโดยส่วนใหญ่สามารถนำไปใช้ได้ทันทีและเงื่อนไขที่จำเป็นของการพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่สูงขึ้นในระบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้นคือการนำไปใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน^{๕๔}

การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดำเนินชีวิตความหมายของการนำไปประยุกต์ใช้ (Application) มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการนำไปประยุกต์ใช้ดังต่อไปนี้

ส่งผลให้เกิดสร้างเครือข่ายระบบธุรกิจชุมชนที่ยั่งยืนมุ่งเน้นความพอเพียงระดับประเทศ การดำเนินการด้านธุรกิจโดยการเชื่อมโยงและร่วมมือกับองค์กรภายนอกกลุ่มเกษตรกรเพื่อทำธุรกิจการผลิตขายสู่ตลาดชุมชนมุ่งเน้นความพอเพียงการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์เริ่มมีการแลกเปลี่ยนและเกื้อกูลกันทำกินให้พอเพียงเพื่อเลี้ยงชีพมุ่งเน้นความพอเพียงระดับครอบครัวการผลิตเพื่อการพึ่งพาเน้นการ

^{๕๔} สุเมธ ตันติเวชกุล, เทคโนโลยีใหม่กับเศรษฐกิจพอเพียง, หน้า ๓๓

พัฒนาตนเองให้สามารถเลี้ยงชีพได้พอเพียงในระดับประหยัดโดยบริหารจัดการแหล่งน้ำและที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การนำไปประยุกต์ใช้ (Application) คือความสามารถในการนำสิ่งที่เรารู้มาแล้วหรือข้อมูลที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้โดยต้องมีคนบอกหรือชี้แนะเช่นการนำกฎเกณฑ์หลักการวิธีการหรือทฤษฎีต่างๆใช้ในการแก้ไขปัญหาคำสั่งที่จะแสดงให้เห็นถึงความสามารถของการนำไปประยุกต์ใช้ของผู้เรียนได้แก่จงแสดงให้เห็นจงแก้ปัญหาเป็นต้นซึ่งผู้เรียนต้องรับรู้ถึงวิธีการต้องเข้าใจถึงความหมายและข้อมูลที่มีจึงสามารถนำไปใช้ได้อย่างถูกต้อง

สรุปความหมายของการนำไปประยุกต์ใช้หมายถึงการนำข้อมูลที่เกิดจากการเรียนรู้มาแล้วและมีข้อมูลที่มีอยู่อย่างเข้าใจและสามารถนำข้อมูลที่เกิดจากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆได้อย่างถูกต้อง

ความหมายของการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงดังต่อไปนี้

ปรัชญาเศรษฐกิจคือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในแนวทางปฏิบัติได้ทุกระดับทุกภาคส่วนในทุกอาชีพและในทุกวงการอย่างแท้จริงตั้งแต่เรานำไปใช้ในระดับของครอบครัวเล็กๆที่เป็นเกษตรกรเราเรียกว่าเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นต้นอันนี้คือส่วนหนึ่งของการนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้แต่พอไปในระดับที่สูงๆขึ้นก็ปรากฏว่าการใช้การตีความเกิดความสับสนขึ้นจึงขออธิบายตรงนี้เพิ่มเติมว่าเดิมทีเดียวพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นปัญหาของประเทศปัญหาของสังคมปัญหาของประชาชนที่จะเกิดขึ้นมาก่อนที่ประเทศจะเกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเสียด้วยซ้ำจึงทรงมีความคิดที่จะเตือนสติหรือบอกให้ประชาชนได้ทราบแต่เมื่อความคิดที่เกิดขึ้นต้องอาศัยภาษาที่จะมาอธิบายความคิดนี้เพื่อที่จะสื่อให้ทุกคนเข้าใจได้ภาษาที่เราใช้เป็นภาษาที่ถูกจำกัดเท่าที่มีในพจนานุกรมเล่มหนึ่งราชบัณฑิตกำหนดขึ้นฉะนั้นเมื่อดูตามความเป็นจริงแล้วปรากฏว่าสภาพของสังคมไทยก็ตีการดำเนินชีวิตที่ดีโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจของไทยปรากฏว่าเต็มไปด้วยความไม่พอตัวอย่างยิ่งจึงเกิดปัญหาขึ้นมาจากการขาดความพอเพียงขาดคุณธรรมขาดความรู้เต็มไปด้วยความอยากได้อย่างมีหรือความโลภค่อนข้างมากจึงมีการลงทุนมีการกระทำต่างๆที่ไม่ได้ใช้วิชาความรู้ที่ถูกต้องและรอบคอบแม้แต่่น้อยเพราะฉะนั้นในการที่เราจะบอกกับสังคมด้วยภาษาที่จะเลือกจากพจนานุกรมออกมาอธิบายได้เหมาะสมที่สุดคือให้รู้จักความพอเพียงจึงทรงเลือกคำว่าพอเพียงมาใช้ฉะนั้นคำว่าเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นคำที่เหมาะสมกับภาวะสังคมไทยที่ผ่านมาและในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง

การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบ่งออกเป็น ๓ ระดับคือ ระดับจิตสำนึก ระดับปฏิบัติและระดับปฏิเสธ คือผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติระดับจิตสำนึกเกิดขึ้นจากการที่สมาชิกในชุมชนแต่ละคนตระหนักถึงความสุขและความพอใจในการใช้ชีวิตอย่างพอดีมีความสันโดษและมีความรู้สึกรู้ถึงความพอเพียงคือการดำเนินชีวิต“อย่างสมถะ”ประกอบสัมมาอาชีพ

เลี้ยงตนเองได้อย่างถูกต้องไม่ให้อดอยากหรือโง่แล้วตักดวงหรือเบียดเบียนผู้อื่นเกินความจำเป็นแต่คิดเผื่อแผ่แบ่งปันไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชนด้วยโดยยึดมั่นหลัก ๓ ประการคือ ๑) การใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง ๒) การคิดพึ่งพาตนเองและพึ่งพาตนเองซึ่งกันและกันและ ๓) การใช้ชีวิตอย่างพอเพียงระดับปฏิบัติ

ในการนำหลักการเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระดับปฏิบัติแบ่งได้เป็น ๔ ขั้นตอนคือ ๑) พึ่งตนเองได้ ๒) อยู่ได้อย่างพอเพียง ๓) อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรและ ๔) อยู่ดียั่งยืนด้วยการเรียนรู้

ระดับปฏิบัติคือผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติเป็นการให้สมาชิกแต่ละชุมชนได้พัฒนาชีวิตของตนเองให้ดีขึ้นโดยเริ่มจากการพัฒนาจิตใจให้เกิดความพอเพียงในทุกะดับของการดำเนินชีวิตทั้งในระดับครอบครัวชุมชนและขยายผลไปจนถึงในระดับสังคมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากการประมวลผลพระราชดำริทั้งในเอกสารทางราชการและตัวอย่างที่ทรงดำเนินงานมาศึกษาจากภาคเกษตรกรรมแล้วยังสามารถประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดำเนินธุรกิจ ในอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมได้ดังนี้

๑. ใช้เทคโนโลยีหลักวิชาการแต่มีราคาถูก
๒. ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีคุณภาพสูง
๓. เน้นการจ้างงานเป็นหลักโดยไม่นำเทคโนโลยีมาทดแทนแรงงานยกเว้นในกรณีที่จำเป็น
๔. มีขนาดการผลิตที่สอดคล้องกับความสามารถในการบริหารและการจัดการ
๕. ไม่โลภมากเกินไปและไม่เน้นกำไรระยะสั้นเป็นหลัก
๖. ซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบการและไม่เอาเปรียบผู้บริโภคไม่เอาเปรียบแรงงานหรือลูกค้าตลอดจนไม่เอาเปรียบผู้จำหน่ายวัตถุดิบ
๗. เน้นการกระจายความเสี่ยงต่ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ก่อหนี้จนเกินความสามารถในการบริหารและการจัดการ
๘. เน้นการบริหารความเสี่ยงต่ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ก่อหนี้จนเกินความสามารถในการบริหารและการจัดการ
๙. เน้นการใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่นและตอบสนองตลาดในท้องถิ่นภูมิภาคตลอดจนภายในประเทศและตลาดต่างประเทศเป็นหลักการเรียนรู้แก่นแท้ของการแก้ไขปัญหาพิจารณาสาเหตุด้วยความมีสติรอบคอบใช้ปัญญาพิจารณาค้นหาเหตุผลสิ่งสำคัญคือจริยธรรมของบุคคลในการดำรงชีวิตร่วมกับการดำเนินธุรกิจทุกประเภทถ้ารู้จักนำข้อมูลที่ได้จากการชี้แนะของผู้ที่มีประสบการณ์ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่างๆ การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยพื้นฐานก็คือในการที่พึ่งตนเองเป็นหลักหมายถึงการทำอะไรอย่างเป็นขั้นเป็นตอนรอบคอบ

ระมัดระวังพิจารณาถึงความพอดีพอเหมาะพอควรความสมเหตุสมผลและการพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงการสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความสมดุลในแต่ละส่วนแต่ละระดับครอบคลุมทั้งทางด้านจิตใจสังคมเทคโนโลยีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงเศรษฐกิจเราสามารถประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่างๆดังนี้

๑) ในด้านเศรษฐกิจลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ใช้ชีวิตอย่างพอควรคิดและวางแผนอย่างรอบคอบมีภูมิคุ้มกันไม่เสี่ยงเกินไปการเผื่อทางเลือกสำรอง

๒) ในด้านจิตใจมีจิตใจเข้มแข็งเป็นที่พึ่งตนเองได้มีจิตสำนึกที่ดีเอื้ออาทรและประนีประนอมถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

๓) ในด้านสังคมช่วยเหลือเกื้อกูลรู้จักสามัคคีสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน

๔) ในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดรอบคอบเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด

๕) ในด้านเทคโนโลยีรู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการในสังคมและสภาพแวดล้อม (ภูมิสังคม) พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านเองก่อนก่อให้เกิดประโยชน์กับคนหมู่มาก

เศรษฐกิจพอเพียงของบุคคลหลายๆท่านที่กล่าวแล้วข้างต้นนั้นอาจสรุปแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้เศรษฐกิจพอเพียงคือเศรษฐกิจที่ตั้งบนพื้นฐานของความพอดีพออยู่พอกินพอใช้ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือ มัชฌิมาปฏิปทา^{๕๕} ในการดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจมีคุณภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่างๆที่ชีวิตเข้าไปสัมพันธ์มีการจัดการหรือการดำเนินด้านต่างๆในสังคมที่ตั้งอยู่บนความมีเหตุมีผลยึดหลักพุทธธรรมเป็นแนวดำเนินชีวิตมีความเข้าใจสิ่งต่างๆอย่างเป็นบูรณาการหรือเป็นองค์รวมไม่มองสิ่งต่างๆอย่างแยกส่วนดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินพอใช้และสุจริตเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้นแล้วค่อยพัฒนาไปสู่การกินดีอยู่ดีเป็นลำดับต่อไป

เศรษฐกิจพอเพียง ในความหมายของเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง อันประกอบด้วย ๕ เครือข่ายหลัก ได้แก่ มูลนิธิสิทธิมนุษยชน เครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษแห่งประเทศไทย เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เครือข่ายเกษตรสมดุล-ไร้มลพิษ กระจายตัวอยู่ทั่วประเทศในรูปของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงกว่า ๑๒๐ ศูนย์อบรม โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติโดยเน้นไปที่การให้ความสำคัญกับ

^{๕๕} ม.มู (ไทย) ๑๒ / ๔ / ๑๗-๒๒

คน แก้ปัญหาที่คน ทางออกของปัญหา คือ การสร้างปัญญา ให้เกษตรกรฉลาดรอบรู้ และไม่ตกเป็นเหยื่อของกลไกที่ไม่ได้มุ่งช่วยเกษตรกรอย่างจริงใจอีกต่อไป โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นยุทธศาสตร์หลัก ซึ่งมีอยู่ ๕ คำหลัก คือ ศรัทธา กล้าหาญ เอกภาพ ความรู้ คุณธรรมและมีความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าว่า เศรษฐกิจพอเพียง ของพระเจ้าอยู่หัวฯ คือยุทธศาสตร์ทางรอดของชาติ และทางออกจากปัญหาวิกฤตการณ์ในปัจจุบัน แต่ต้องทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ดังคำกล่าวที่ว่า “เดินทีละก้าว กินข้าวทีละคำ ทำทีละอย่าง” การปรับประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ ของเครือข่ายกลไกกรมธรรมชาต ซึ่งได้ดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม^{๕๖}

แผนผังภาพที่ ๒.๓ รูปแบบของบันได ๙ ขั้น สู่ความยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

^{๕๖} ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร, ทฤษฎีใหม่ แนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, (ชลบุรี : มูลนิธิกิจกรรมธรรมชาต, ๒๕๔๗), หน้า ๔๖ - ๘๗.

๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในสังคมไทย

๒.๓.๑ บทบาทของวัดและพระสงฆ์

พระสงฆ์ถือเป็นผู้นำชุมชนเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชีวิตของประชาชนผูกพันกับพระสงฆ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งเพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในสังคมกับพระสงฆ์จึงไม่สามารถแยกกันได้อันเนื่องมาจากต้องอาศัยซึ่งกันและกันตลอดเวลาตั้งนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทในด้านต่างๆเพื่อเกื้อกูลต่อชุมชนดังที่ได้ประมวลไว้ดังนี้

บทบาทของพระสงฆ์ในอดีตพบว่าหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ตามที่บัญญัติคือเป็นผู้ให้ธรรมเป็นทานคือการให้ธรรมะโดยชี้แจงและนำในเรื่องหลักความดีงามหรือหลักการที่จะช่วยให้สังคมมนุษย์ประสบแต่สิ่งที่ดีงามดังนั้นโดยหลักการแล้วพระสงฆ์มีหน้าที่จะต้องกระทำเพื่อประโยชน์สุขของมวลชนซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศหลักการนี้แก่พระสงฆ์รุ่นแรกนับแต่ประกาศพระศาสนาว่าให้พระสงฆ์ทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย^{๕๗} ส่วนพระองค์ก็ทรงบำเพ็ญพุทธจริยาเป็นแบบอย่างเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นอย่างแท้จริงดังจะเห็นได้จากหลังจากที่ทรงตรัสรู้สำเร็จพุทธภาวะแล้วก็ทรงหวนกลับไปสอนประชาชนให้รู้จักหลักธรรมทรงเกี่ยวข้องกับชนชั้นทุกชนชั้นตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงไปเพื่อให้คนเหล่านั้นพ้นทุกข์และประสบความสุขอย่างแท้จริงแม้จะปรินิพพานไปแล้วทั้งนี้เพราะคำสอนทั้งฝ่ายธรรมและวินัยได้กำหนดให้ชีวิตของพระสงฆ์ผูกพันกับสังคมของชาวบ้านโดยพื้นฐานพระสงฆ์ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยเพื่อประโยชน์แก่สังคมเรื่อยมานับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าบทบาทหน้าที่หลักของพระสงฆ์คือการให้การศึกษาและขัดเกลาทางสังคม ดังนั้นตั้งแต่อดีตวัดกับวังได้ร่วมมือกันให้การศึกษาแก่ประชาชนมาโดยตลอดจนถึงการศึกษาแผนใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ วัดและคณะสงฆ์ยังให้ความร่วมมือจัดการศึกษาของชนชาติอยู่โดยเฉพาะในระดับมูลศึกษาและประถมศึกษาและโดยเฉพาะพระสงฆ์เองเป็นผู้จัดการศึกษาเมื่อถึงรัชกาลที่ ๖ การศึกษาระบบเก่า (ระบบวัด) กับการศึกษาระบบใหม่จึงแยกจากกันอย่างเด็ดขาดหน้าที่ทางการศึกษาโดยตรงของพระสงฆ์จึงจำกัดอยู่แต่ในวัดและประชาชนในวงแคบเท่านั้นอย่างไรก็ตามจากความสำคัญของวัดและพระพุทธศาสนาในอดีตทำให้เกิดประเพณีที่สำคัญที่พระพุทธศาสนาไปเกี่ยวข้องกับการศึกษามาจนถึงปัจจุบันดังต่อไปนี้

^{๕๗} พระราชวรมณี, สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลดคิมทอง, ๒๕๒๗), หน้า

๑. ประเพณีวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียนของชุมชนและพระสงฆ์เป็นครูผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนชาวกรุงและชาวเมืองในปัจจุบันอาจมองไม่ค่อยเห็นแต่สำหรับชาวบ้านในชนบททางไกลยังพอมองเห็นแม้ไม่เป็นศูนย์กลางเหมือนแต่ก่อนก็เพื่อเป็นช่องทางหรือที่พึ่งแหล่งสุดท้าย

๒. ประเพณีบวชเรียนซึ่งมีความหมายว่าบวชคู่กับการเรียนเมื่อบวชแล้วต้องเรียนหรือบวชก็เพื่อเรียนแล้วหมายความว่าความเลวไปถึงอยู่แค่เรียนเรียนแล้วใครอยู่พึงอยู่ไม่ใครอยู่พึงสึกไป^{๕๘} หน้าที่และความผูกพันของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อสังคมโดยหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายธรรมและวินัยได้กำหนดให้ชีวิตของพระสงฆ์เกี่ยวเนื่องผูกพันกับสังคมโดยพื้นฐาน

รูปแบบความสัมพันธ์ภายในของสังคมสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ลักษณะคือความสัมพันธ์ภายในสังคมสงฆ์ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันเองและความสัมพันธ์ภายในสังคมส่วนรวมระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน

๑. ความสัมพันธ์ภายในสังคมสงฆ์เห็นได้จากบทบัญญัติต่างๆในวินัยสงฆ์ให้ความสำคัญเป็นอยู่ร่วมกันเป็นวัดหรือสำนักสงฆ์กำหนดเขตสีมาอุปสมถการรับกฐินการทำสังฆกรรมการอุปสมบท การระงับอธิกรณ์ ฯลฯ ตลอดจนจนถึงข้อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในคณะสงฆ์มีการเคารพกันตามอาวุโส

๒. ความสัมพันธ์กับสังคมชาวบ้านพระสงฆ์ถูกกำหนดให้ฝากชีวิตไว้กับชาวบ้านตามข้อวินัยทั้งนี้เพราะพระสงฆ์คือผู้ที่ศรัทธาให้แก่การศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังจะต้องละเว้นความสุขและความสะดวกสบายในการครองเรือนจึงเป็นบุคคลที่น่าเคารพยกย่องสรรเสริญของชาวบ้านจึงช่วยเหลือท่านให้ได้ปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ด้วยการถวายอาหารปัจจัยต่างๆที่จำเป็นต่อการยังชีพส่วนพระสงฆ์ตอบแทนชาวบ้านด้วยความเมตตากรุณานำเอาหลักธรรมมาเผยแพร่อบรมสั่งสอนจนเป็นหลักว่าพระสงฆ์อาศัยชาวบ้านในด้านอาวาสถานชาวบ้านอาศัยพระสงฆ์ด้านธรรมทานอันเป็นการอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อนำไปสู่การสิ้นทุกข์ของทั้ง ๒ ฝ่าย^{๕๙}

โดยเหตุที่พระภิกษุสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างแน่นแฟ้นเช่นนี้พระพุทธเจ้าจึงได้กำหนดหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ที่พึงมีต่อสังคมไว้ ๒ ด้านคือหน้าที่ต่อตนเองและหน้าที่ต่อผู้อื่น

๑. หน้าที่ต่อตนเองคือต้องศึกษาพระธรรมให้รู้และเข้าใจคำสอนจนบรรลุผลสำเร็จเป็นขั้นๆตามระดับความสามารถและสามารถแนะนำผู้อื่นได้ด้วยส่วนการปฏิบัติก็คือปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของสถาบันสงฆ์และเพื่อสืบพระศาสนาต่อไป^{๖๐}

^{๕๘} พระราชวรมุนี, **บทบาทใหม่ของสถาบันสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๐), หน้า ๒

^{๕๙} พระราชวรมุนี, **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**, หน้า ๑๓ - ๒๐

^{๖๐} สยามสมาคม, **บทบาทพระสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๓), หน้า ๖๐.

๒. หน้าที่สำหรับผู้อื่นคือพระภิกษุสงฆ์พึงจะทำเพื่อประโยชน์แก่สังคม ๓ ด้านใหญ่ๆ คือการให้การศึกษา การเผยแพร่และการสงเคราะห์ บทบาทในด้านต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นประจักษ์พยานอย่างดีว่าพุทธศาสนามีความสำคัญต่อชุมชนในอดีตกาลตลอดจนได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของสถาบันสงฆ์ในการพัฒนาสร้างสรรค์ให้แก่ชุมชนเป็นสิ่งที่ได้มีการใคร่ครวญให้ได้รับรู้กันมาเป็นเวลานานแล้วดังปรากฏในรูปของจารึกคำสอนและชาดกต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาที่เผยแพร่อยู่ในปัจจุบัน

ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบันจากอดีตจะเห็นได้ว่าวัดและพระสงฆ์ได้แสดงบทบาทสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนเนื่องจากชาวบ้านมองเห็นพระสงฆ์ว่าเป็นผู้ประพฤติดุธรรมมีความบริสุทธิ์เป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจที่สำคัญที่สุดคือความรู้สึกว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้ในด้านวิชาการต่างๆ เหนือชาวบ้านและสามารถให้คำแนะนำปรึกษาแก่ชาวบ้านได้เป็นอย่างดีจึงทำให้มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและมั่นคงเสมอมา กลายเป็นผู้นำทางด้านชีวิตและจิตใจและวัดก็เป็นศูนย์กลางของชุมชนแต่ต่อมาเมื่อโครงสร้างทางสังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นอำนาจของรัฐเพิ่มมากขึ้นพร้อมกับอำนาจและบทบาทของสงฆ์ลดลง เหลือเป็นเพียงผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้นมีสถาบันทางสังคมแบบใหม่เข้ามารับบทบาทเดิมของวัดและพระสงฆ์เช่นโรงเรียนโรงพยาบาลเป็นต้นทำให้ประชาชนเหินห่างจากพระสงฆ์มากขึ้น ภาพพระสงฆ์ในความรู้สึกของประชาชนก็จะลดต่ำลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมืองอย่างไรก็ตาม ปัญหานี้ได้ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวในหมู่พระสงฆ์ที่จะพยายามฟื้นฟูบทบาทและสถานภาพของตนในสังคมต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและการที่จะสามารถดำรงสถานภาพของตนดังเช่นอดีตนั้นสิ่งที่สำคัญคือจะต้องเข้าไปมีบทบาทที่สามารถอำนวยความสะดวกทั้งในทางโลกและทางธรรมคือต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับปัญหาบ้านเมืองเอื้ออาทรต่อความทุกข์ของประชาชนโดยการพัฒนาจิตสำนึกของผู้คนในสังคมให้ดีขึ้นจากการใช้พุทธธรรมเป็นแนวทางคือหลักพรหมวิหารและสังคหวัตถุ นอกจากนั้นการที่วัดและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเป็นสถานที่และเป็นผู้ที่ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนให้แก่ประชาชนได้นำไปปฏิบัติแต่การที่จะประสบผลสำเร็จเพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการถ่ายทอดและศรัทธาที่ประชาชนที่มีต่อวัดและพระสงฆ์ซึ่งพอจะสรุปบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันดังนี้

๑. บทบาทด้านการศึกษา

หากจะมองบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อชุมชนในอดีตแล้วจะเห็นได้ชัดในแง่ที่เกี่ยวกับการศึกษาเพราะกล่าวกันว่า การเกิดและแพร่ไปของพระพุทธศาสนาก็คือการเปิดและขยายโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนโดยแท้พร้อมๆ กับการขยายตัวของพระพุทธศาสนาก็ได้สร้างความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาอย่างมากมายดังที่วัดได้กลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาอันสำคัญและยิ่งใหญ่มหาวิทยาลัยในลัทธิสมัยโบราณถึงขนาดมีผู้สันนิษฐานไว้ว่าประเทศอินเดียซึ่งเป็น

แหล่งกำเนิดของพระพุทธศาสนาในยุคการศึกษารุ่งเรืองในอดีตนั้นมีสถิติผู้รู้หนังสือถึงร้อยละ ๖๐ ของจำนวนประชากรทั้งหมดซึ่งแต่เดิมสังคมอินเดียมีข้อแบ่งแยกระหว่างวรรณะทำให้คนวรรณะต่ำไม่มีโอกาสทางการศึกษาพระพุทธเจ้าทรงให้โอกาสทางการศึกษาแก่คนกลุ่มนี้โดยการสั่งสอนอบรมและให้คณะภิกษุสงฆ์ของพระองค์ทำหน้าที่สืบทอดแนวคิดในการให้การศึกษาธรรมแก่ประชาชนด้วยการจาริกออกไปในชนบทที่ห่างไกลร่วมทุกข์ร่วมสุขและชี้หลักการครองชีวิตที่ดีงามแก่ประชาชนอันเป็นการศึกษานอกโรงเรียนแบบดั้งเดิมและเป็นการศึกษามวลชนอย่างแท้จริง^{๖๑} นอกจากนี้ในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็กล่าวไว้อย่างชัดเจนในเรื่องการอบรมสั่งสอนแนะนำผู้อื่นให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยดีตามหลักศีลธรรม

๒. บทบาทด้านการอบรมทางจริยธรรม

สังคมประกอบด้วยบุคคลแต่ละบุคคลจะอยู่กันโดยราบรื่นไม่ได้หากขาดจริยธรรมซึ่งจริยธรรมเป็นเสมือนสายใยที่ยึดเหนี่ยวให้บุคคลอยู่ด้วยกันโดยมีความยึดหยุ่นพอสมควรการยึดหยุ่นหมายถึงการให้อภัยกันไม่ถือของเขาของเราชุมชนที่ขาดจริยธรรมสังคมคือหลักการที่ทำให้คนผูกพันกันย่อมมีแต่การวิวาทฉาวร้ายระส่ำระสายจริยธรรมที่พระสงฆ์สั่งสอนที่เป็นไปเพื่อความราบรื่นของชีวิตชุมชนมีนานาประการเช่น ทิศ ๖ และพรหมวิหาร ๔ จริยธรรมบางอย่างยังอยู่ในจิตใจคนไทยมานานแล้วอันอาจจัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของอุปนิสัยของคนไทยคำสั่งสอนของพระสงฆ์มีส่วนส่งเสริมลักษณะที่ดีให้มีมากขึ้น

๓. บทบาทด้านการเผยแผ่ธรรม

ในอดีตการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์จำกัดอยู่เฉพาะในขอบเขตของวัดและชาวบ้านตามประเพณีและโอกาสอันสมควรเช่นการเทศนาสั่งสอนชาวบ้านในวันพระหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาการเทศน์ในงานบุญพิธีหรืองานบำเพ็ญกุศลต่างๆเช่นงานทำบุญบ้านงานศพหรือในโอกาสที่ญาติโยมไปวัดเพื่อทำบุญหรือขอคำปรึกษาเป็นต้นในปัจจุบันเมื่อกิจพระศาสนาเจริญเติบโตเป็นปึกแผ่นมีการจัดองค์กรทางศาสนาที่เป็นระบบและแบบแผนประกอบความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการขนส่งและสื่อสารช่วยให้การเดินทางไปในถิ่นต่างๆมีความสะดวกยิ่งขึ้นและสามารถส่งข่าวสารในรูปแบบต่างๆถึงคนจำนวนมากได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็วการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้ใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าดังกล่าวพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันสามารถดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวางและเข้าถึงประชาชนกลุ่มต่างๆได้มากขึ้นบทบาทพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ธรรมในปัจจุบันอาจแบ่งได้ ๓ ประการใหญ่ๆคือ

^{๖๑} พระราชมุนี, กรมพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๓.

๑) พระธรรมจาริกพระสงฆ์ไทยที่เสียสละเวลาและสมัครใจเดินทางไปปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องถิ่นที่จังหวัดต่างๆที่มีชาวเขาอาศัยอยู่ทำให้ชาวเขาแต่ละเผ่าหันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแสดงตนเป็นพุทธมามกะและส่งบุตรหลานเข้าบรรพชาอุปสมบทเป็นจำนวนมากและได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนทั้งฝ่ายปริยัติธรรมและสามัญศึกษาและได้เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามภูมิลำเนาเดิมอันเป็นเผ่าเดิมของตนต่อไป

๒) พระธรรมทูต คือ พระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาพอสมควรที่จะดำเนินการเผยแผ่ได้แล้วเสียสละไปพบกับประชาชนในถิ่นต่างๆเพื่อหาทางโน้มน้าวประชาชนให้เกิดความสนใจเลื่อมใสในคุณค่าแห่งศีลธรรมและพระพุทธศาสนา

๓) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทั่วไปเช่นการเทศน์หรือการบรรยายธรรมในโอกาสต่างๆเช่นในวันธรรมสวนะ (วันพระ) งานศพหรือตามที่ได้นิมนต์ไปสถานที่ต่างๆเนื่องในวันสำคัญต่างๆการเผยแผ่โดยผ่านสื่อต่างๆเช่นวิทยุโทรทัศน์สิ่งพิมพ์ เป็นต้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีเป้าหมายเพื่อนำหลักธรรมทางศาสนาให้แผ่ขยายออกไปในสังคมอย่างกว้างขวางโดยพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพระภิกษุสงฆ์สาวกให้ยึดถือหลักการอดทนสำรวมอยู่ในศีลไม่ก่อศัตรูด้วยการเบียดเบียนหรือก้าวร้าวผู้อื่นต้องบำเพ็ญสมาธิจิตมั่นไม่หวั่นไหวจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ว้าวุ่นอย่างรัดกุมนี้จึงปรากฏว่าการเผยแผ่เป็นไปอย่างได้ผลเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาต่อผู้ที่ได้พบเห็นสามารถชักจูงให้ประชาชนเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเจริญแนวตามพระพุทธองค์อย่างแท้จริงยิ่งในสมัยหลังพุทธปรินิพพานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ทวีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติมากขึ้นทั้งนี้เพื่อสืบทอดพระศาสนาให้คงอยู่และเพื่อสั่งสอนให้ประชาชนได้เจริญรอยตามแนวของพระพุทธเจ้าให้กว้างขวางออกไปการเผยแผ่ครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชโดยมีการจัดตั้งขบวน “พระธรรมทูต” เพื่อส่งพระภิกษุออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆทั้งในและนอกเขตชมพูทวีปครั้งแรกในโลกซึ่งยังผลให้พระพุทธศาสนาได้เข้ามาตั้งมั่นประดิษฐานในดินแดนที่เป็นที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบันและในดินแดนอื่นๆอีกหลายแห่งบทบาทของพระธรรมทูตดังกล่าวยังมีความสำคัญในฐานะเป็นต้นแบบของโครงการพระธรรมทูตอันเป็นโครงการพัฒนาชุมชนชนบทของไทยที่ดำเนินการโดยพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันนี้อีกด้วย^{๒๒}

๔. บทบาทด้านการพัฒนาชนบท

นักวิชาการท่านได้มองบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนออกเป็น ๒ ทางคือ

^{๒๒} อาริยา ลิมสุวัฒน์, วัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๒๐.

๑) บทบาทหลักหรือบทบาทโดยตรงของพระสงฆ์คือการเป็นผู้นำชุมชนในด้านจิตใจ เสริมศีลธรรมสติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชนเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งเป็นรากฐานความเจริญความสุขของ สังคมอย่างแท้จริง

๒) บทบาทรองในบางกรณีอาจมีบทบาทอื่นที่พระสงฆ์อาจจำเป็นและควรเข้าไป เกี่ยวข้องในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้รับแรงศรัทธาจากชาวบ้านอาจแนะนำช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ ชาวบ้านในท้องถิ่นให้เห็นช่องทางในการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจที่เหมาะสมอาจเป็นผู้ประสานการ รวมตัวของชาวบ้านในการพัฒนาและอาจจัดวัดให้เป็นสถานที่รวมกลุ่มเป็นต้น^{๖๓}

ดังกรณีของพระสงฆ์นักพัฒนาในภาคเหนือมีหลักการพัฒนาชนบทแยกออกเป็น ๒ แนวทาง คือมุ่งพัฒนาควบคู่ไปทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจแนวทางหนึ่งและอีกแนวทางหนึ่งมุ่งเป็นเฉพาะการ พัฒนาด้านจิตใจดังเช่น

๑) การพัฒนาควบคู่ไปทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจพระสงฆ์นักพัฒนามีความเห็น ว่า งานพัฒนาชนบทจะให้ได้ผลจริงจึงไม่ควรจะมุ่งพัฒนาด้านวัตถุหรือด้านจิตใจเพียงด้านเดียวแต่ควร จะ พัฒนาไปพร้อมๆกันจะพัฒนาด้านวัตถุให้มีความเจริญแต่ชาวชนบทยังไม่มีคุณภาพชีวิตสำนึกใน การอยู่ร่วมกันหรือจะมุ่งพัฒนาเฉพาะด้านจิตใจในขณะที่ชาวชนบทยังอดอยากทุกข์ยากขาดแคลน สิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตชาวชนบทจะไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปรกติสุขจึงต้องพัฒนา ด้านวัตถุและจิตใจให้เสริมซึ่งกันและกัน

๒) เน้นการพัฒนาจิตใจพระสงฆ์นักพัฒนาเห็นว่าพระธรรมคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่มิได้มีเหตุผลแต่ประชาชนกลับไม่สนใจนำมาปฏิบัติและศึกษากันอย่างแท้จริงทั้งที่ พุทธศาสนามีหลักธรรมที่ช่วยดับทุกข์ได้แต่ชาวพุทธกลับไม่เข้าใจหันไปหาแนวทางด้านวัตถุตามแบบ ตะวันตกเกิดสภาพที่ไม่รู้จริงเห็นจริงในคุณค่าของวัตถุถ้าหากสามารถเปลี่ยนแนวทางมาพัฒนาจิตใจ กันอย่างแท้จริงก็จะสามารถปลูกฝังความสำนึกของชาวบ้านให้เข้าใจปัญหาและอยู่ร่วมกันอย่างสงบ สุขได้ไม่ว่าจะพัฒนาอะไรก็ตามจะสามารถทำงานให้สำเร็จได้ไม่ยาก

สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทและความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยนับตั้งแต่ พุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ดินแดนแหลมทองอันเป็นประเทศไทยปัจจุบันราวปี พ.ศ. ๓๐๓ ความสัมพันธ์ ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมั่นคงตลอดมา^{๖๔} และบทบาทในการพัฒนา ชุมชนของพระสงฆ์เริ่มเด่นชัดอีกครั้งหนึ่งในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็น ทางการคือพระสงฆ์ส่วนหนึ่งเข้าไปพัฒนาโดยการร้องขอจากรัฐบาลหรือร่วมมือกับรัฐบาลในขณะที่

^{๖๓} พระราชวรมุนี, สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๖๖.

^{๖๔} จำนงค์ ทองประเสริฐ, ประวัติพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอิทธิธรรม มหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๓.

บางส่วนต้องการทำงานอย่างอิสระมีกลยุทธ์ในการพัฒนาเป็นของตนเอง^{๖๕} การที่พระสงฆ์ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนากับทางราชการทั้งทางด้านการอบรมศีลธรรมการแนะนำด้านอาชีพการศึกษา การอนามัยตลอดจนถึงการก่อสร้างถาวรวัตถุจึงทำให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมาจนถึงปัจจุบันอย่างไรก็ตามบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นบทบาทที่ยังมีข้อถกเถียงกันอยู่คือมีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยแตกต่างกันออกไปนักวิชาการท่านนี้ได้มองบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์จะต้องออกไปพัฒนาโดยเฉพาะทางด้านศีลธรรม เพราะถ้าสังคมขาดศีลธรรมแล้วการพัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปในทางใดโดยอมจะบกพร่องไม่สมบูรณ์และยังจะพัฒนาไปในเป้าหมายที่ผิดโดยอาจจะเป็นการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าความเจริญทางปัญญา^{๖๖} ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของนักวิชาการท่านหนึ่งซึ่งไม่เห็นด้วยกับบทบาทในการพัฒนาด้านวัตถุของพระสงฆ์โดยให้เหตุผลว่าพระสงฆ์ไม่ควรให้ความร่วมมือเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์หรือการพัฒนาอะไรของประชาชนโดยตรงแต่ควรเข้าไปมีบทบาทให้ประชาชนมีความเจริญก้าวหน้าปลอดภัยทางจิตวิญญาณพระสงฆ์จะต้องทำหน้าที่ประจำปกครองจิตวิญญาณไม่ให้เกิดความทุกข์ความร้อนความโง่และความหลงใหลในการประกอบกิจการงานของตน^{๖๗}

ส่วนนักวิชาการท่านนี้^{๖๘} กลับมองบทบาทของพระสงฆ์ในทางตรงกันข้ามคือมองว่าศาสนาควรมีหน้าที่๒ประการคือผดุงไว้ซึ่งสังคมอันดีงามและจะต้องเป็นผู้นำในการเรียกร้องและแสวงหาสังคมที่ดีกว่าในด้านพระสงฆ์จะต้องเข้าไปรับรู้กับสภาพความเป็นจริงของสังคมเพื่อจะได้เข้าไปแก้ปัญหาและพัฒนาเพราะถ้าพระสงฆ์ไม่สนใจหรือมุ่งโลกุตรธรรมอย่างเดียวแล้วก็เท่ากับว่าพระสงฆ์ขาดเมตตาธรรมกรุณาธรรมและไม่เอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมทุกข์ยิ่งพระสงฆ์ละทิ้งปัญหาของสังคมออกไปเท่าใดสังคมก็จะไม่มองเห็นความสำคัญของศาสนาและพระสงฆ์ออกไปเท่านั้นประการสำคัญที่สุดควรจะมีการอบรมพระสงฆ์ให้มีความรู้เข้าใจในสภาพสังคมเน้นหนักในทางความเป็นผู้นำและมีความรู้ในการพัฒนาสังคม^{๖๙} มีแนวคิดไปในทางเดียวกันคือปัจจุบันพระสงฆ์ได้เปลี่ยนบทบาทจาก

^{๖๕} สมบูรณ์ สุขสำราญ, **การพัฒนาชนบทแนวพุทธศาสนากรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สอยจำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๓๓.

^{๖๖} ปวย อึ้งภากรณ์, **สังคมวิทยาชาวบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า๔๖.

^{๖๗} สุภาพรณ ฌ บางช้าง, **มนุษย์กับวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๘๖.

^{๖๘} สุกฤษณ์ ศิวลักษณ์, **ศาสนากับการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗.

^{๖๙} ประเวศ วะสี, **บทบาทวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า๕๗-๕๘.

พุทธเจตนาเดิมคือสงเคราะห์ชาวโลกกลับกลายมาเป็นไม่เข้าใจและไม่สนใจความเป็นอยู่ของประชาชนไม่เข้าใจเรื่องคนจนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทางสถาบันสงฆ์จะกระตุ้นให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมชนบทให้มากยิ่งขึ้นดังนั้นพระสงฆ์จึงควรเป็นตัวแทนของวัดในฐานะผู้นำทางจิตใจของประชาชนเป็นศูนย์รวมแห่งความเชื่อถือความร่วมมือกันเป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านต่างๆแต่ที่สำคัญที่สุดคือความรู้สึกของประชาชนต่อพระสงฆ์ว่าเป็นผู้ที่มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆทั้งทางโลกทางธรรมสามารถเป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านและเป็นเครื่องรักษาความเคารพนับถือได้ยั่งยืนมั่นคงยิ่ง

๕. บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์

บทบาทของพระสงฆ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งควบคู่ไปกับบทบาทหลักของพระสงฆ์คือด้านสังคมสงเคราะห์ที่มีต่อชาวบ้านเนื่องจากวิถีชีวิตของพระสงฆ์ต้องมีความเกี่ยวเนื่องกับชาวบ้านว่าหน้าที่ทางสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์เกิดจากองค์ประกอบ ๓ ประการคือ

๑) การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ในเรื่องปัจจัย ๔

๒) สภาวะและเหตุการณ์ในสังคมเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

๓) คุณธรรมเมตตาธรรมกรุณาธรรมของพระสงฆ์ที่ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์และพบว่าบทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ที่ทำได้ดีที่สุดคือ

๑) บทบาทด้านการศึกษาวัดให้สถานที่เป็นโรงเรียนและอาคารเรียนพระเป็นผู้สอนและอบรมเยาวชนให้รู้หนังสือให้เป็นผู้มีศีลธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมอนุเคราะห์การจัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนวัยเรียนชักชวนชาวบ้านให้สนับสนุนด้วยทุนการศึกษาและอุปกรณ์การเรียน ๒) บทบาทด้านการสาธารณสุขพระสงฆ์ทั้งในอดีตและปัจจุบันให้การรักษาพยาบาลแก่ชาวบ้านในทุกระดับความเจ็บป่วยโรคบางชนิดหายด้วยแรงศรัทธาที่ผู้ป่วยมีต่อพระสงฆ์ ๓) บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจของประชาชนพระสงฆ์ให้ธรรมทานแก่ประชาชนจิตใจที่พัฒนาแล้วจะไม่วุ่นวายจะเข้าใจในความหมายของคำว่าธรรมย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรมนอกจากนี้การสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานก็สามารถช่วยให้เกิดความสุขสงบทางจิตใจได้มาก ๔) บทบาทด้านการสงเคราะห์ทางจิตพระสงฆ์มีบทบาทในด้านการช่วยบรรเทาปัญหาและมีส่วนช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตของประชาชนได้มากงานสังคมสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ทำได้โดยตรงคืองานสังคมสงเคราะห์ทางจิตใจเป็นหลัก ๕) บทบาทด้านการพัฒนาท้องถิ่นในชนบทพระสงฆ์มีบทบาทมากในฐานะผู้นำด้านการเสนอความคิดริเริ่มและระดมความร่วมมือของชาวบ้านในการพัฒนาต่างๆในชุมชน^{๗๐}

๖. บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจ

^{๗๐}วินัย เก่งสุวรรณ, “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มโรงเรียนกลุ่มที่ ๑๐”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๒.

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาถือว่าธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้ามีใจประเสริฐที่สุดสำเร็จได้เพราะใจเพราะฉะนั้นจึงต้องพัฒนาจิตใจเพราะจิตที่ฝึกดีแล้วจะทำให้มีการพัฒนาภายนอกด้วยการพัฒนาจิตใจตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเรียกว่าภาวนาหรือกรรมฐานมี ๒ ประการคือสมถภาวนาคือทำจิตใจให้สงบและวิปัสสนาภาวนาคือทำให้เกิดการรู้แจ้งเห็นจริง

๗. บทบาทด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและถ่ายทอดกันมาจากบรรพชนสู่ชนรุ่นหลังวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทคือ

๑) ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถานโบราณวัตถุและศิลปวัตถุเช่นปราสาทราชวังวัดป้อมค่ายกำแพงและลักษณะที่เห็นรูปทรงไม่ชัดเจนเช่นคูน้ำคันดินถนนโบราณเนินดินที่ปกคลุมเจดีย์โบสถ์วิหาร เป็นต้น

๒) ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานจิตรกรรมส่วนใหญ่จะมีอยู่ในวัด

๓) ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

๔) ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเช่นความคิดอุดมการณ์ประเพณีความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ^{๗๑}

๘. บทบาทด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องธรรมาธิปไตยของธรรมาธิปไตยการปฏิบัติตามกฎระเบียบของธรรมาธิปไตยและผลที่ได้จากการปฏิบัติตามกฎของธรรมาธิปไตยเป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมาธิปไตยเพราะฉะนั้นจึงปรากฏหลักธรรมมากมายที่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์ธรรมาธิปไตยโดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมาธิปไตยแวดล้อมที่มนุษย์จะต้องอาศัยในการดำเนินชีวิต

๙. บทบาทด้านการรักษาโรค

วัดเป็นสถานพยาบาลที่ใช้รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิปัญญาที่นับตั้งแต่สมัยก่อนโดยวัดเป็นแหล่งที่เก็บรวบรวมตำราทางการแพทย์พื้นบ้านและมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นหมอพระรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยบทบาทของวัดเท่าที่ได้กล่าวมานี้ไม่เพียงเป็นสิ่งที่รู้กันทั่วไปในหมู่คนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนเท่านั้นแม้ชาวต่างชาติที่ได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยช่วงระยะเวลาหนึ่งก็ยังสามารถมองเห็นบทบาทของวัดดังกล่าวได้อย่างชัดเจน^{๗๒} แม้ในสมัยปัจจุบันบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนก็ไม่ได้หายไปจากสังคมไทยยังคงมีบทบาทเป็นที่พึ่งของประชาชนโดยเฉพาะในกลุ่มผู้ยากไร้ในชนบทหรือผู้ป่วยที่เกือบสิ้นหวังในชีวิตหรือผู้ป่วยที่เข้าสู่ระยะสุดท้ายของชีวิตด้วย

^{๗๑} สมคิด โชติภาณินชัย, อธิปไตยธรรมศิลปการ ประวัติผลงานด้านศิลปวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์สำนักงานเลขาธิการกรมศิลปากร, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๘.

^{๗๒} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย”, ในเอกสารประกอบการสอนชุดมนุษย์กับสังคม, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑๗.

ปัญหาสุขภาพทางการแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถเยียวยารักษาได้การรักษาด้วยพระสงฆ์จึงเป็นทางเลือกสุดท้ายซึ่งถึงแม้จะไม่สามารถชี้ผลที่แน่ชัดของสุขภาพทางกายว่าดีขึ้นหรือไม่แต่ก็ให้ผลดีต่อสุขภาพจิตใจของผู้ป่วยได้ในระดับหนึ่งทั้งนี้เพราะวัดเป็นสถานที่อันสงบเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของชุมชนวัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและลึกซึ้งจนยากที่จะแยกออกจากกันได้เนื่องจากชีวิตของคนในชุมชนเกี่ยวพันอยู่กับวัดตั้งแต่เกิดไปจนตายดังนั้นบทบาทของวัดที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนก็คือการให้บริการหรือส่งเสริมสุขภาพของชุมชนให้ดีขึ้นอย่างน้อยทำให้ปัญหาเรื่องสุขภาพกายสุขภาพจิตลดน้อยลงจะเห็นว่าวัดได้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ให้บริการต่างๆที่จำเป็นวัดกับชุมชนเปรียบได้กับชีวิตของคนเราวัดเปรียบเหมือนจิตใจหรือจิตวิญญาณของชุมชนและชุมชนเปรียบเหมือนร่างกายวัดจึงเปรียบเสมือนเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านและเป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่างๆทางสังคมและเป็นส่วนประกอบที่จะขาดเสียมิได้สำหรับชุมชนแต่ละระดับแต่ละท้องถิ่นแม้กระทั่งเมื่อได้สร้างหมู่บ้านเล็กๆขึ้นใหม่ก็ต้องสร้างวัดขึ้นมาด้วย

ได้มีนักวิชาการรวบรวมข้อคิดเห็นของบุคคลต่างๆที่กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการรักษาโรคไว้กล่าวว่าสถาบันศาสนาสำหรับชนบทไทยนับได้ว่าเป็นที่ให้บริการที่มีความสมบูรณ์อยู่มาก โดยเฉพาะในสมัยก่อนวัดบางแห่งมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นนายแพทย์หรือจิตแพทย์อย่างดีที่สุดที่สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชาวบ้านให้หายได้เชื่อว่าโรคนั้นจะหายหากหลวงพ่อบำบัดได้ใช้เวทมนต์หรือพรมน้ำมนต์ซึ่งเป็นวิธีการรักษาด้านจิตและมีคนได้เสนอความเห็นว่าเป็นพระสงฆ์นั้นช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวบ้านในเรื่องต่างๆมาแต่ไหนแต่ไรรวมทั้งเรื่องไข้ได้ป่วยเป็นโรงพยาบาลซึ่งขณะนี้ทั่วโลกกำลังพูดถึงการสาธารณสุขเบื้องต้นหรือการสาธารณสุขมูลฐานว่าเป็นของดีและเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมทุกสังคมการสาธารณสุขมูลฐานย้าที่การพัฒนาการช่วยเหลือตัวเองของบุคคลครอบครัวและชุมชนบ้านกับวัดต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันอยู่แล้วตามวัฒนธรรมไทยพระภิกษุสงฆ์และวัดจึงเป็นชุมชนกำลังและองค์กรที่จะช่วยพัฒนาประเทศตามแบบไทยๆและแบบยืนบนขาของตนเองได้^{๗๓}

ผู้วิจัยกล่าวโดยสรุปคือบทบาทของพระสงฆ์นั้นประกอบด้วย ๒ ส่วนด้วยกัน ได้แก่ บทบาทส่วนตนก็คือการศึกษาหาความรู้ทั้งทางธรรมและทางสามัญเพื่อให้เข้าใจทั้งทางธรรมและสภาพความเป็นจริงของสังคมและบทบาทในการสงเคราะห์สังคมคือการให้การช่วยเหลือด้านต่างๆแก่คนในสังคมทั้งที่ตกทุกข์ได้ยากหรือประสบสุขสบายก็ตามโดยไม่เลือกชั้นวรรณะหรือแม้แต่ความแตกต่างทางศาสนาโดยมีเป้าหมายสูงสุดคือประโยชน์สุขของคนในสังคมอย่างแท้จริงดังนั้นวัดและพระสงฆ์จึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนในทุกๆด้านสำหรับในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้ใช้แนวคิดเรื่องบทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทยเป็นกรอบในการอธิบายบทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจ

^{๗๓} อำนาจ บัวศิริ, พระกับการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๑๖๓-๑๗๓.

พอเพียงกับประชาชนในอำเภอเถิน จังหวัดลำปางจากแนวคิดที่นักวิชาการหรือนักวิจัย ได้กล่าวไว้
ข้างต้นนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาและนำมาประมวลแนวคิด ความหมายที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๖ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของวัดและพระสงฆ์

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระราชวรมนี, (๒๕๒๗, ๓๐)	โดยหลักการแล้วพระสงฆ์มีหน้าที่จะต้องกระทำ ๑.เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก ๒.เพื่อประโยชน์แก่อกุล ๓.เพื่อความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย
พระราชวรมนี, (๒๕๓๐, ๒-๓)	ทำให้เกิด ๒ ที่สำคัญดังต่อไปนี้ ๑.วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียนของชุมชน และพระสงฆ์เป็นครูผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ๒.การบวชเรียน ความหมายว่าบวชคู่กับการเรียน
พระราชวรมนี, (๒๕๒๗, ๑๒-๑๔)	เกิดความสัมพันธ์ภายในของสังคมสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ ๑.ความสัมพันธ์สังคมสงฆ์ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันเอง ๒.ความสัมพันธ์กับสังคมชาวบ้าน
พระราชวรมนี, (๒๕๒๗, ๓)	บทบาทด้านการศึกษา ๑.การเปิดขยายโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนโดยแท้ ๒.วัดได้กลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาอันสำคัญ ๓.และยิ่งใหญ่ระดับมหาวิทยาลัยในโลกสมัยโบราณ ๔.ทำให้คนอินเดียยุคนั้นรู้หนังสือถึงร้อยละ ๖๐ ของประชากรทั้งหมด
พระราชวรมนี, (๒๕๒๗, ๖๖)	บทบาทด้านการพัฒนาชนบทแบ่งออกเป็น ๒ ทาง ๑.การเป็นผู้นำชุมชนในด้านจิตใจเสริมศีลธรรม สติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน ๒.บทบาทรองอาจแนะนำช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ชาวบ้านในท้องถิ่นให้เห็นช่องทางในการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจที่เหมาะสม ๓.เป็นผู้ประสานการรวมตัวของชาวบ้านในการพัฒนาและจัดวัดให้เป็นสถานที่รวมกลุ่ม
อารียา ลิมสุวัณน์, (๒๕๒๘, ๒๐)	บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๑.จัดตั้งพระธรรมทูตทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ตารางที่ ๒.๖ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
จำนงค์ทองประเสริฐ, (๒๕๓๙, ๒๓)	๑.สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทและความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทย ๒.ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมั่นคงตลอดมา
สมบูรณ์ สุขสำราญ, (๒๕๓๐, ๓๓)	๑.พระสงฆ์ส่วนหนึ่งเข้าไปพัฒนาโดยการร้องขอจากรัฐบาลหรือร่วมมือกับรัฐบาล ๒.บางส่วนต้องการทำงานอย่างอิสระ มีกลยุทธ์ในการพัฒนาเป็นของตนเอง
ปวย อึ้งภากรณ์, (๒๕๑๔, ๔๖)	๑.ถ้าสังคมขาดศีลธรรมแล้ว การพัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปในทำนองใดย่อมจะบกพร่องไม่สมบูรณ์และยิ่งจะพัฒนาไปในเป้าหมายที่ผิด ๒.โดยอาจจะเป็นการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าความเจริญทางปัญญา
สุภาพรรณ ณ บางช้าง, (๒๕๒๖, ๘๖)	๑.พระสงฆ์ไม่ควรให้ความร่วมมือเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์หรือการพัฒนาอะไรของประชาชนโดยตรง ๒.แต่ควรเข้าไปมีบทบาทให้ประชาชนมีความเจริญก้าวหน้าปลอดภัยทางจิตวิญญาณ ๓.พระสงฆ์จะต้องทำหน้าที่ประคับประคองจิตวิญญาณไม่ให้เกิดความทุกข์ ความร้อน ความโง่ และความหลงใหลในการประกอบกิจการงานของตน
สุลักษณ์ ศิวลักษณ์, (๒๕๓๔, ๑๗)	มองว่าศาสนาควรมีหน้าที่ ๒ ประการคือ ๑.ในด้านพระสงฆ์จะต้องเข้าไปรับรู้กับสภาพความเป็นจริงของสังคมเพื่อจะได้เข้าไปแก้ปัญหาและพัฒนา ๒.เพราะถ้าพระสงฆ์ไม่สนใจหรือมุ่งโลกุตรธรรมอย่างเดียวแล้ว ก็เท่ากับพระสงฆ์ขาดเมตตาธรรม กรุณาธรรมและไม่เอื้ออาทรบทบาทความสำคัญก็จะน้อยลงไปทันที

ตารางที่ ๒.๖ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ประเวศ วะสี, (๒๕๒๕, ๕๗-๕๘)	ได้มองบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนว่า ๑. จำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์จะต้องออกไปพัฒนาโดยเฉพาะทางด้านศีลธรรม ๒. ควรจะมีการอบรมพระสงฆ์ให้มีความรู้เข้าใจในสภาพสังคม เน้นหนักในทางความเป็นผู้นำและมีความรู้ในการพัฒนาสังคม
วินัย เก่งสุวรรณ, (๒๕๔๑, ๒๒)	บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ที่ทำได้ดีที่สุด คือ ๑. บทบาทด้านการศึกษา วัดให้สถานที่เป็นโรงเรียน และอาคารเรียน พระเป็นผู้สอนและอบรมเยาวชนให้รู้หนังสือ ๒. บทบาทด้านการสาธารณสุข พระสงฆ์ทั้งในอดีตและปัจจุบันให้การรักษาพยาบาลแก่ชาวบ้านมาแล้ว ๓. บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจของประชาชน พระสงฆ์ให้ธรรมทานแก่ประชาชน ๔. บทบาทด้านการสงเคราะห์ทางจิต พระสงฆ์มีบทบาทในด้านการช่วยบรรเทาปัญหาและมีส่วนช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตของประชาชนได้มาก ๕. บทบาทด้านการพัฒนาท้องถิ่น ในชนบทพระสงฆ์มีบทบาทมาก ในฐานะผู้นำด้านเสนอความคิดริเริ่ม และระดมความร่วมมือของชาวบ้านในการพัฒนาต่างๆ ในชุมชน
สมคิด โชติกวณิชย์, (๒๕๔๐, ๑๖๘)	บทบาทด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมถ่ายทอดกันมาจากบรรพชนสู่อนุชนรุ่นหลัง แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ๑. โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เช่น ปราสาทวัด ๒. งานจิตรกรรม ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในวัด ๓. งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ๔. เป็นนามธรรม เช่น ความคิด อุดมการณ์ ประเพณีความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ

ตารางที่ ๒.๖ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, (๒๕๔๓, ๒๑๓)	๑. วัดเป็นสถานพยาบาลที่ใช้รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิปัญญาฉบับตั้งแต่สมัยก่อน ๒. วัดเป็นแหล่งที่เก็บรวบรวมตำราทางการแพทย์พื้นบ้าน ๓. พระสงฆ์ทำ หน้าที่เป็นหมอพระรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วย
อำนาจ บัวศิริ, (๒๕๒๘, ๑๖๓-๑๗๓)	ได้รวบรวมข้อคิดเห็นของบุคคลต่างๆ ที่กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการรักษาโรคไว้ ๑. สมัยก่อนวัด บางแห่งมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นนายแพทย์ หรือจิตแพทย์อย่างดีที่สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชาวบ้านให้หายได้ ๒. ได้เชื่อว่าโรคนั้นจะหาย หากหลวงพ่อบำบัดได้ใช้เวทมนต์หรือพรมน้ำมันต์ ซึ่งเป็นวิธีการรักษาด้านจิต ๓. วัดเป็นโรงพยาบาล หรือการสาธารณสุขมูลฐานว่าเป็นของดีและเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมทุกสังคม การสาธารณสุขมูลฐานย้าที่การพัฒนา การช่วยเหลือตัวเองของบุคคล ครอบครัวและชุมชนบ้านกับวัดต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันอยู่แล้วตามวัฒนธรรมไทย
สยามสมาคม, (๒๕๑๓, ๖๐)	หน้าที่พระภิกษุสงฆ์ที่พึงมีต่อสังคมไว้ ๒ ด้านคือ ๑. หน้าที่ต่อตนเอง คือ ต้องศึกษาพระธรรม ๒. หน้าที่ต่อผู้อื่น คือ พระภิกษุสงฆ์พึงจะทำเพื่อประโยชน์แก่สังคม

๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานในพื้นที่การวิจัย

ข้อมูลพื้นฐานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง บทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียงกับประชาชนในอำเภอดงเจริญ จังหวัดลพบุรี มีดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ แหล่งเรียนรู้ในอำเภอดงเจริญ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

บทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียงกับประชาชนในอำเภอดงเจริญ จังหวัดลพบุรี วัดแม่ะเด่นชัย ตำบลแม่ะ อำเภอดงเจริญ จังหวัดลพบุรี โดยมีพระสุนทรญาณวิโร รักษาการแทนเจ้าอาวาส ได้ทำโครงการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงกับประชาชน ในชื่อโครงการ “พอเพียงนำหน้า ประชาสุขใจ ทุกวัยแข็งแรง” ได้เชิญวิทยากรที่เป็นพระสงฆ์ในอำเภอดงเจริญ มาร่วมกันปฏิบัติเป็นวิทยากร บรรยายบทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียงกับนักเรียนและประชาชนผู้ปกครอง ณ วัดแม่ะเด่นชัย ตำบลแม่ะ อำเภอดงเจริญ จังหวัดลพบุรี ดังในแผนภาพที่ ๒.๔ ข้างล่างนี้

แผนภาพที่ ๒.๔ อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

สถานที่ส่งเสริมความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ผู้วิจัยได้ไปสำรวจในพื้นที่อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง พบว่า มีศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนาโป่ง ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยด้านการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียงและจะกล่าวถึงความเป็นมาของศูนย์ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แผนผังภาพที่ ๒.๕ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนาโป่ง

๑) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนาโป่ง^{๗๔} ตั้งอยู่ที่ องค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง บ้านห้วยแก้ว ตำบลนาโป่ง อำเภอเถินจังหวัดลำปาง การเดินทางจากตัวอำเภอเถินไปทางทิศตะวันตกตามถนนหลวงหมายเลข ๑๐๖ (เถิน- ลี้) เลี้ยวซ้าย ที่ กม.ที่ ๖ จากนั้นเดินทางไปบ้านสันหลวงอีก ๒ กม. เลี้ยวขวาไปบ้านห้วยแก้ว อีก ๒ กม.

จัดตั้งขึ้น เมื่อปี ๒๕๕๑ จากการไปศึกษาดูงานเป็นการจุดประกาย ทำให้นายสมยศ วงศ์เศรษฐี นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง พร้อมด้วยคณะผู้บริหาร ข้าราชการและแกนนำประชาชนในตำบลนาโป่งในขณะนั้น ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน จึงกลับมาก่อตั้งศูนย์ขึ้นและขอใช้พื้นที่กรมส่งเสริมการเกษตร เนื้อที่ ๑๗ ไร่ โดยมีการน้อมนำแนวพระราชดำริ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แห่งองค์สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ มาประยุกต์ใช้และถ่ายทอดให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ตำบลนาโป่งและข้างเคียง ได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้การดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินตามรอยพ่อหลวง ประจวบกับศูนย์ฯในขณะนั้นได้รับการสนับสนุนจาก นายสุวิทย์ เล็กกำแหง นายอำเภอเถิน ได้มอบหมายให้หน่วยงานต่างๆในพื้นที่อำเภอเถิน ร่วมจัดตั้งโรงเรียนแก่जनคนอำเภอเถินขึ้น มีกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สำคัญ

^{๗๔} องค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง, ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนาโป่ง,บ้านห้วยแก้ว ตำบลนาโป่ง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง, ๒๕๕๙

เช่น ความรู้ในการเพาะปลูกพืช การประมง การปศุสัตว์ การทำบัญชีครัวเรือน การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น นำมาซึ่งประโยชน์แก่ประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม นับตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา

ปัจจุบันศูนย์ยังมีการพัฒนา โดย องค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบและดูแลอย่างต่อเนื่อง และยังคงมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลัก คือ การนำตัวอย่างการส่งเสริมและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนได้ประยุกต์ใช้ นอกจากนั้นแล้วศูนย์ยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาคีและเครือข่าย ที่สำคัญยังต่อการพัฒนาไปด้วยดี อาทิเช่น ธกส. สาขาเถิน เกษตรอำเภอเถิน กศน.เถิน ปศุสัตว์อำเภอเถิน โรงเรียนห้วยแก้ววิทยา และเครือข่ายอื่นอีกมากมาย เพื่อพัฒนาให้ศูนย์เป็นจุดศูนย์รวมในการพัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาคน พัฒนาระบบสวัสดิการ และอื่นๆ โดยภายในศูนย์มีการจัดทำฐานเรียนรู้ต่างๆไว้เป็นต้นแบบแก่ผู้สนใจ ดังนี้

๑. ฐานเรียนรู้การปลูกผักปลอดสารพิษ
๒. การเลี้ยงไก่พื้นเมือง
๓. การเลี้ยงหมูหลุม
๔. การเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์
๕. การเลี้ยงไก่พื้นเมือง
๖. การเลี้ยงปลาในบ่อพลาสติก
๗. การเพาะเห็ด
๘. การทำปุ๋ยหมัก

นอกจากนั้นแล้วยังมีฐานเรียนรู้ที่อยู่ในระหว่างการปรับปรุงอีกหลายฐานเรียนรู้ ทางศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนาโป่งได้ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่างๆแล้ว ปรากฏว่ามีเกษตรกร กลุ่มอาชีพ ผู้ที่สนใจ ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ ตลอดจนเข้ามาเยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้เป็นจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนเป็นการพัฒนาที่ครบองค์ประกอบ เพื่อให้มีเศรษฐกิจที่หมุนเวียนเกิดรายได้แก่ชุมชน อีกทั้งในขณะนี้ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนาโป่งได้พัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นสถานที่ออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจ พบปะพูดคุยและฝึกอบรมอาชีพต่างๆ เพื่อให้สามารถสนองความต้องการของชุมชน ภายใต้งุดมุ่งหมายของประชาชนเป็นเจ้าของร่วมกันและแบ่งปันร่วมกัน ให้เป็นสถานที่ของเด็ก เยาวชน เกษตรกรและประชาชน ในการสืบสานแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงให้ก้าวหน้าต่อไป

๒) ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) อำเภอเนิน^{๗๕} สถานที่ติดต่อ เลขที่ ๑๗๖/๑ หมู่ ๖ บ้านหนองบัว ถนนพหลโยธิน ตำบลล้อมแรด อำเภอเนิน จังหวัดลำปาง ๕๒๑๖๐ เป็นหน่วยงานหนึ่งที่ส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียงกับประชาชนทั่วไปในอำเภอเนิน โดยจัดเป็นกิจกรรมหรือโครงการเพื่อส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียงกับประชาชน อาทิเช่นวันที่ ๑๑ - ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ กศน. ตำบลแม่วะ จัดโครงการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ บ้านน้ำดิบ หมู่ ๓ และบ้านแม่วะเด่นชัย หมู่ ๕

๓) นางทรัพย์ ดีปะละ ที่อยู่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่ถอด อำเภอเนิน จังหวัดลำปาง บุคคลต้นแบบในอำเภอเนิน จังหวัดลำปาง ที่ประสบความสำเร็จจากการนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้และมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ทำให้ปลดหนี้สินเกือบหนึ่งล้านบาทของ ธกส. สาขาเนิน ได้หมด ซึ่งได้นำเอาชีวประวัติและการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นำไปออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์มาแล้วทางช่องรายการ หอมแผ่นดิน ตอน “ผู้หญิงไม่ยอมแพ้”^{๗๖} เรื่องราวของเกษตรกรหญิง ที่ไม่ยอมแพ้ต่อโชคชะตา นางทรัพย์ ดีปะละ เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ บ้านแม่เติน ต.แม่ถอด อ.เนิน จ.ลำปาง ถือได้ว่าเป็นบุคคลตัวอย่างและเป็นการส่งเสริมให้สำหรับบุคคลทั่วไปเกิดแรงบันดาลใจและนำไปปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

^{๗๕} [http : // lpa.nfe.go.th/5105/ ๑๗๖/๑](http://lpa.nfe.go.th/5105/๑๗๖/๑) หมู่ ๖ บ้านหนองบัว ถนนพหลโยธิน ตำบลล้อมแรด อำเภอเนิน จังหวัดลำปาง ๕๒๑๖๐

^{๗๖} www.youtube.com, “หอมแผ่นดิน”, วันที่ออกอากาศ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖, เวลา ๒๑.๓๐ น

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่องบทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียงกับประชาชนในอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่มีผู้จัดทำไว้แล้วมาเพื่อใช้ประกอบ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระมหามิตร จิตปญโญ (วันยาว) ได้ศึกษาเรื่อง “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ” ผลการศึกษาพบว่าความรู้จักพอประมาณมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตวิญญาณของคนให้มีความสำนึก (โยนิโสมนสิการ) ก่อนแล้วจึงอุปโภคบริโภคคือการยกระดับชีวิตที่สามารถแก้ปัญหาความทุกข์บุคคลได้อย่างไรก็ตามความรู้จักพอประมาณจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยหลักธรรม เช่น หลักสัปปริสธรรมธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดีมีเหตุผลหลักปณณกปฏิบัติปทัชชาธรรมที่เป็นแก่นสารที่แท้จริงเป็นต้นเป็นเครื่องเกื้อหนุนผู้ปฏิบัติได้ย่นนำความสุขให้แก่ตนเองและความสันติสุขแก่สังคมส่วนเศรษฐกิจพอเพียงเริ่มจากการแก้ปัญหาโครงสร้างการดำเนินชีวิตของเกษตรกรให้สามารถยังชีพได้อย่างพอเพียงด้วยการบริหารจัดการระบบโครงสร้างการผลิตที่สนองตอบการบริโภคเน้นคุณภาพที่ความพอเพียงของการผลิตและการบริโภคมีใช้ตลอดปีด้วยการเกษตรกรรมบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองโดยการผลิตไว้บริโภคครัวเรือนอย่างพอเพียงที่เหลือก็แบ่งปันและขายส่วนความเหมือนกันคือทั้งสองแนวคิดจะเน้นการพึ่งตนเองการเอื้ออาทรกันความเป็นอิสระจากปัจจัยภายนอกมุ่งพัฒนาดตนเองให้มีคุณภาพเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน^{๗๗}

พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมมีความสัมพันธ์กันในด้านต่าง ๆ คือ ด้านปรัชญา ด้านโครงสร้าง และด้านกระบวนการกล่าวคือพระพุทธศาสนาในส่วนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่เรียกว่าเศรษฐกิจแนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียงต่างมีปรัชญาอันประกอบด้วยหลักการและอุดมการณ์ด้านเศรษฐกิจที่เป็นไปด้วยกันได้อย่างกลมกลืนประสานเชื่อมโยงกันคือ เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความเป็นธรรมสูงคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมอย่างเป็นธรรม เป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นองค์รวมไม่มองเรื่องของเศรษฐกิจแบบแยกเป็นส่วนๆ ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามหลักจริยธรรม และ รูปแบบในการบริหารจัดการ เป็นการกระจายอำนาจไปทั่วถึง ส่วนคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งเข้ามา บางคนทำเพื่อประโยชน์ส่วนตนไม่เห็นประโยชน์ของชุมชนมัชฌิมาปฏิปทาโดยเริ่มจากสัมมาทิฐิ มีความเห็นถูกต้อง สัมมาวาจา วิ

^{๗๗} พระมหามิตร จิตปญโญ (วันยาว), “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓๖.

สุจริต สัมมาภังคะ กายสัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ไม่ประมาท ยึดหลักความสมดุล ๓ประการ คือ ความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ และวัตถุกับจิตใจ^{๗๘}

สกล พรหมสิน ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของประชาชนตำบลหงษ์เจริญอำเภอท่าแซะจังหวัดชุมพร” ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่มีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงระดับสูงคิดเป็นร้อยละ ๕๐.๘๐ มีคุณภาพชีวิตระดับปานกลางและระดับสูงคิดเป็นร้อยละ ๖๔.๖๐ และ ๓๕.๔๐ ตามลำดับ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ทั้ง ๔ ด้านกับคะแนนคุณภาพชีวิตของประชาชนตำบลหงษ์เจริญ อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีปัจจัยด้านครอบครัวเข้มแข็งสามารถอธิบายความแปรปรวนคุณภาพชีวิตได้ดีกว่าปัจจัยด้านรายได้พอเพียงการศึกษาถ้วนทั่วและปัจจัยสี่พอเพียงโดยปัจจัยทั้ง ๔ ด้านนี้สามารถอธิบายหรือพยากรณ์คุณภาพชีวิตของประชาชนตำบลหงษ์เจริญ อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร ช่วงเดือนตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๔๖ ได้ร้อยละ ๔๖.๐๐ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๗๙}

สมศรี จินะวงษ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์กระบวนการการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ชุมชนที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนบ้านสุขใจจังหวัดกาฬสินธุ์” เป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐศาสตร์ทั้งในด้านการผลิตการบริโภคการแลกเปลี่ยนและการจัดสรร โดยมีความรู้จักพอการไม่เบียดเบียนตนเองผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานด้านการผลิตเป็นไปเพื่อสนองความต้องการในการบริโภคของครัวเรือนเป็นลำดับแรกและเพื่อการค้าในลำดับถัดไปด้านการบริโภคเป็นไปเพื่อสนองความต้องการในการดำรงชีวิตและเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านการแลกเปลี่ยนเป็นไปในระดับชุมชนระดับประเทศและระดับโลกโดยอาศัยเครือข่ายและกระบวนการ กลุ่มด้านการจัดสรรหรือการแบ่งปันเป็นไปทั้งในระดับชุมชนและระดับรัฐ กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ๒ แห่งนี้ มีองค์ประกอบการเรียนรู้ที่คล้ายคลึงกันประกอบด้วยปัจจัยภายในภายนอกและสภาพแวดล้อมแต่แตกต่างกันบนพื้นฐานศักยภาพของแต่ละชุมชนโดยชุมชนบ้านสุขใจใช้ศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์เป็นเครื่องหนุนนำการเรียนรู้ นำคำสอนทางศาสนามาสอดแทรกในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจส่วนชุมชนพอเพียงใช้ความศรัทธาในตนเองและกระบวนการมีส่วนร่วมของ

^{๗๘} พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

^{๗๙} สกล พรหมสิน, “ความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของประชาชนตำบลหงษ์เจริญอำเภอท่าแซะจังหวัดชุมพร”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

ชาวบ้านเป็นเครื่องหนุนนำการเรียนรู้ โดยมีกระบวนการกลุ่มที่เกิดจากการร่วมคิดร่วมทำร่วมรับประโยชน์ของชุมชนกระบวนการเรียนรู้ใน ๒ ชุมชนนี้เป็นสิ่งที่สะท้อนชีวิตจริงของชาวบ้านส่งผลกระทบกับวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยตรงชาวบ้านยอมรับและเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ โดยให้ความสำคัญกับธรรมชาติและการพึ่งตนเองมากขึ้น วิธีการผลิตเพื่อการค้าแบบเดิมทำให้เดือดร้อนเมื่อเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลักแล้วนำส่วนที่เหลือไปขายให้แก่สหกรณ์หรือกลุ่มที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นทำให้ชีวิตเป็นสุขขึ้นและสามารถพึ่งตนเองได้นอกจากนี้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นหลังจากชุมชนใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงสามารถกระจายรายได้ที่เกิดขึ้นในชุมชนดีกว่าเดิมด้วย^{๘๐}

ศิริกุล ดำรงมณี ได้ทำการวิจัยเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงกับวิถีชีวิตแบบพุทธ” เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตในด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมไม่ใช่ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่มุ่งเฉพาะกำไรสูงสุดหรือประโยชน์สูงสุดแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงอาจไม่ใช่ระบบเศรษฐกิจที่ดีที่สุดที่จะสามารถนำพาให้คนในสังคมนั้นๆ ประสพกับความอยู่ดีมีสุขได้อย่างสมบูรณ์ที่สุดแต่เศรษฐกิจพอเพียงสามารถอุ้มชูให้เศรษฐกิจพื้นตัวได้นำไปสู่การแก้ปัญหาและป้องกันปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมก่อนที่จะเกิดด้วยการให้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเช่นภาคการเกษตรใช้วิถีชีวิตแบบไทยที่มีเป้าหมายเน้นความพออยู่พอกินความพอประมาณความสมดุลและทางสายกลางสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตภาคอุตสาหกรรมมีการผนวกแนวคิดการคืนประโยชน์ให้แก่สังคมและสิ่งแวดล้อม ภาคการค้าระหว่างประเทศประกอบด้วยความพอประมาณและมีเหตุผลภาคการบริการควรมีผู้ดำเนินการที่มีคุณภาพขยัน ซื่อสัตย์ อดทนเน้นการใช้ปัจจัยการผลิตในประเทศให้เกิดประโยชน์สูงสุดตลอดจนเศรษฐกิจพอเพียงสามารถเสริมส่วนที่เป็นข้อด้อยของเศรษฐกิจระบบทุนนิยมทั้งด้านการกระจายรายได้ความมั่นคงในอาหารปัญหาการผูกขาดและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม^{๘๑}

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ ได้ศึกษาเรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ผลการศึกษาพบว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายนั้นหากจะให้มีความคุ้มค่าที่แท้จริงและแก้ปัญหาของมนุษย์ได้ ก็จะต้องให้มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภค การแจกจ่าย การสร้างงาน ฯลฯ จะต้องเป็น

^{๘๐} สมศรี จินะวงษ์, “การวิเคราะห์กระบวนการการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ชุมชนที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนบ้านสุขใจ จังหวัดกาฬสินธุ์”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๘.

^{๘๑} ศิริกุล ดำรงมณี, “เศรษฐกิจพอเพียงกับวิถีชีวิตแบบพุทธ” **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๓.

สัมมาเศรษฐกิจกรรม คือ เป็นเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม และมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมตลอดไปถึงสังคม ชุมชน ระบบนิเวศ และโลกเป็นส่วนรวมด้วย^{๔๒}

พระวิทยา ญาณสาโร (คัมภีร) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ ๑. เพื่อศึกษาแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและในทฤษฎีของนักคิดไทย ๒. เพื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๓. เพื่อประยุกต์หลักพุทธธรรม กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในสังคมปัจจุบันผลการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า

๑. แนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มี ความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จุกุ่่มเทศสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไป

๒. หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือ หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔ ประการ

หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔ ประการในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท มีความสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือ

๒.๑ อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่ การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริต

๒.๒ อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม

๒.๓ กัลยาณมิตตตา คบหาคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักเสวนาคบหา ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เลี่ยงเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพ นับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพทางการงาน มีความสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการรู้จักเกื้อกูลกัน

๒.๔ สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่พอดีสมรายได้ มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย

^{๔๒} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, “มัชฌิมาปฏิปทา ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๘.

๓. ประยุกต์หลักพุทธธรรมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในสังคมปัจจุบันจากที่มีผู้วิจัยเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่าง ๆ ก็คือการรู้จักพอเพียง ซึ่งหมายถึงความพอประมาณความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีภูมิคุ้มกัน ในตัวที่ดีพอสมควร ทั้งนี้จะต้องเป็นผู้มีความรอบรู้ รอบคอบ และความระมัดระวัง ในการรู้จักการทำมาหากินเลี้ยงชีพอย่างมีสติ คือประกอบด้วยหลักธรรมทางจิตใจ โดยใช้ความรู้ ความอดทน ความเพียร ไม่ให้ตนเองเดือดร้อน และไม่ไปทำให้คนอื่นเดือดร้อน หรือพูดได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง การคิดพึ่งพาตนเอง และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โดยใช้ชีวิตพอเพียงสอดคล้องกับหลักคำสอนของทุกศาสนาที่ให้ดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม ไม่ทำบาปใด ๆ เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น ไม่ฟุ้งเฟ้อทำอะไรที่เกินตน รู้จักแบ่งปัน และช่วยเหลือผู้อื่นตามความเหมาะสมและกำลังความสามารถของตน โดยดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง คือ คำนึงถึงความพอดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป^{๘๓}

เอียรธิดา เหมพิพัฒน์ ได้ศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นของนักศึกษาของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นด้วยต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และพิจารณารายด้านทั้ง ๖ ด้านพบว่าในระดับความเห็นค่อนข้างสูง คือ ด้านการขยายขององค์ความรู้ ด้านความเข้าใจในเนื้อหาสาระ และด้านการรับรู้ในเรื่องเนื้อหาสาระ ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็น ได้แก่ คณะที่ศึกษาและสาขาที่จบปริญญาตรี ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลกับความคิดเห็น ได้แก่ ชั้นปีที่ศึกษา ผลการศึกษา อาชีพและการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๘๔}

ทศมนพร พุทธจันทร์ ได้ศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นในการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา : จังหวัดราชบุรี” ผลการศึกษาพบว่าข้าราชการจังหวัดราชบุรีมีความคิดเห็นในการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการรับรู้เนื้อหาสาระ โดยภาพรวมของการรับรู้อยู่ในระดับค่อนข้างมาก คือทราบเนื้อหาสาระของเศรษฐกิจพอเพียง รับรู้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง และด้านการนำมาใช้ประโยชน์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก และด้านการนำไปประยุกต์ใช้นอกจากนี้พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็น โดยภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก นอกจากนี้พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นของข้าราชการจังหวัดราชบุรีในการดำเนินชีวิตตาม

^{๘๓} พระวิทย์ ญาณสาโร (คัมภีร์ราษฎร์), “ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๗ - ๑๐๘.

^{๘๔} เอียรธิดา เหมพิพัฒน์, “ความคิดเห็นของนักศึกษาของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, *ภาคปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะพัฒนาลังคมและสิ่งแวดล้อม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ก.

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือ ปัจจัยด้านอายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา รายได้ ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อความคิดเห็นของข้าราชการจังหวัดราชบุรีในการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือ ปัจจัยด้านเพศ การดำรงตำแหน่ง อายุการรับราชการ และการได้รับข้อมูลข่าวสาร^{๘๕}

ประจักษ์ นาหนองตูม, ได้ศึกษาเรื่อง “การดำเนินงานโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริของโรงเรียนแกนนำโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น” มีการประเมินโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ ๓ ด้าน คือ ด้านความพร้อม ด้านสภาพปัญหา และด้านผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

๑. โรงเรียนมีความพร้อมด้านบุคลากรในการดำเนินงานตามโครงการ

๒. ชุมชน ผู้ปกครองนักเรียนยังไม่ให้การยอมรับและสนับสนุน

๓. โรงเรียนได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณน้อยและล่าช้า

๔. การบริหารจัดการด้านการตลาดยังขาดองค์ความรู้

๕. กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนรู้จักพึ่งตนเอง ชยัน อดทน สามัคคี มีการทำงานเป็นหมู่คณะและดำรงชีวิตอย่างมีความสุขอยู่ในโรงเรียน^{๘๖}

สมเศียร จันท์หล้า, ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของชุมชนในการจัดการโครงการเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบลฝายกวาง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา” ได้ศึกษาบทบาทของชุมชนในการดำเนินการตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียง

๑. ประชากรในชุมชนมีความเห็นว่าโครงการเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางที่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชุมชนได้ ชุมชนมีความเป็นอิสระในการจัดการโครงการจากภาครัฐโดยองค์การบริหารส่วนตำบลหรือภาครัฐได้นำนโยบายมาเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมโดยให้ชุมชนเป็นผู้คิดผู้ทำเอง ผลสำเร็จของผลงานจึงเกิดจากชุมชน

๒. ปัจจัยส่วนบุคคลทำให้เกิดความแตกต่างในความเป็นอิสระในการจัดการโครงการเศรษฐกิจแบบพอเพียง คือ อาชีพ รายได้ เพศ และระดับการศึกษา^{๘๗}

^{๘๕} ทศมนพร พุทธิจันทร์, “ความคิดเห็นในการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงกรณีศึกษา : จังหวัดราชบุรี”, *ภาคปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ก.

^{๘๖} ประจักษ์ นาหนองตูม, “การดำเนินงานโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริของโรงเรียนแกนนำโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น”, *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๓), หน้า ก.

^{๘๗} สมเศียร จันท์หล้า, “บทบาทของชุมชนในการจัดการโครงการเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบลฝายกวาง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา”, *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ก.

ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์, ได้ศึกษาเรื่อง “การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนและชุมชนด้วยโครงการอาชีพ” ได้ศึกษาวิจัยการพัฒนาและติดตาม การสร้างค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนทำโครงการอาชีพที่ชุมชนมีส่วนร่วมด้วย^{๘๘}

๑. ในการทำโครงการอาชีพนักเรียนนั้นยังมีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย วัสดุอุปกรณ์ไม่คุ้มค่าไม่ประหยัดและใช้อย่างสิ้นเปลืองรวมทั้งยังไม่มีมีการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เครื่องมือและความรู้ต่างๆแก่กัน

๒. หลังจากนักเรียนได้เรียนรู้เรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้วได้นำไปประยุกต์ใช้ในโครงการปรากฏว่านักเรียนมีการใช้จ่ายในโครงการอย่างประหยัด มีการใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างคุ้มค่า มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และความรู้ต่าง ๆ นำเศษสิ่งที่เหลือใช้ในโครงการมาใช้ประโยชน์

๓. หลังจากนักเรียนได้เรียนรู้เรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว นักเรียนปรึกษากับคนในครอบครัวและญาติพี่น้องท้องถิ่นมากขึ้น โดยทุกคนในครอบครัวให้ความร่วมมือสนับสนุน

๔. ความคิดเห็นนักเรียนที่มีต่อเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนและครูผู้สอนเป็นไปในทางบวกแลความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อการทำงานโครงการอาชีพของนักเรียนก็เป็นไปในทางบวกเช่นเดียวกัน

จตุพล ยะจอม, ได้ศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปาย อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

๑. ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลปายอยู่ในระดับมากโดยเฉพาะประเด็นหัวข้อที่กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจมากที่สุดได้แก่ประเด็นความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณความมีเหตุผลความมีภูมิคุ้มกันในตัว รองลงมาได้แก่ประเด็นการดำเนินชีวิตทางสายกลางถือเป็นเศรษฐกิจพอเพียงนอกจากนั้นยังได้แสดงความคิดเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสไว้เพื่อชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตให้แก่พสกนิกรชาวไทย

๒. ระดับการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลปายอยู่ในระดับมากโดยส่วนใหญ่จะเป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ในส่วนของการปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเองในครัวเรือนประการหนึ่งที่น่าไปใช้ในการดำเนินชีวิตก็คือการประหยัดอดออมใช้จ่ายอย่างประหยัดไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย

^{๘๘} ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์, “การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนและชุมชนด้วยโครงการอาชีพ”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า ก.

๓. ระดับการมีส่วนร่วมกับชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้นอยู่ในระดับปานกลางโดยการเข้าร่วมรวมกลุ่มเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์สหกรณ์ออมทรัพย์กองทุนหมู่บ้านกองทุนอื่นๆมีระดับการมีส่วนร่วมมากที่สุด

๔. การดำเนินการของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับปานกลางโดยการรวมกลุ่มต่างๆเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อที่จะเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนเช่นการรวมกลุ่มอาชีพต่างๆ การรวมกลุ่มออมทรัพย์กลุ่มกองทุนหมู่บ้านกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้นมีค่าเฉลี่ยมากที่สุดและประเด็นที่ชุมชนมีความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกันไม่ทอดทิ้งกันก็เป็นประเด็นที่ชุมชนใช้ในการดำเนินการมากเช่นเดียวกัน^{๘๙}

ชุมพลภัทร คงธนจารุอนันต์, ได้ศึกษาเรื่อง “การดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านหนองมะจังตำบลแม่แฝกอ้อเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีการจัดการที่ดินในการทำเกษตรหลังจากได้มีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงโดยเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ ๙๙.๓ มีการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ร้อยละ ๙๘.๐ มีการผลิตเพื่อบริโภคเองในครัวเรือนถ้าเหลือจึงจะขายเกษตรกรร้อยละ ๕๔.๒ ใช้พื้นที่ในการปลูกกระเทียมและเกษตรกรทั้งหมดร้อยละ ๑๐๐ มีความรู้/ รับประทานอาหารปฏิบัติตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงมาจากสื่อโทรทัศน์มีความตระหนักในการใช้ชีวิตความเป็นอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียงระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยรวม = ๔.๖๓) มีความพอใจในการใช้ชีวิตความเป็นอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยรวม = ๔.๖๐) มีความภาคภูมิใจหลังใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยรวม = ๔.๙๗) เกษตรกรทั้งหมดร้อยละ ๑๐๐ มีความเต็มใจที่จะตัดสินใจเลือกใช้ชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและร้อยละ ๗๑.๙ เป็นผู้มีบทบาทในการตัดสินใจในครอบครัวร้อยละ ๙๓.๕ ของเกษตรกรระบุว่าหน่วยงานจากทางภาครัฐมีส่วนในการสนับสนุนในการตัดสินใจเกษตรกรมีการใช้จ่ายใช้สอยในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยรวม = ๓.๓๑) ร้อยละ ๕๑.๓ ของเกษตรกรใช้เงินทุนตนเองในการลงทุนทำการเกษตรโดยร้อยละ ๙๓.๕ มีการทำบัญชีครัวเรือนร้อยละ ๙๙.๓ มีรายได้พอต่อรายจ่ายร้อยละ ๙๙.๓ มีการปลูกฝังเรื่องการประหยัดให้แก่สมาชิกในครอบครัวและร้อยละ ๙๙.๓ มีการวางแผนในการใช้จ่ายเงินประจำเดือนของครอบครัวผลการศึกษาในด้านคุณภาพชีวิตพบว่า

^{๘๙} จตุพล ยะจอม, “การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปาย อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีสุขภาพกายดีมากที่สุดโดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ ๔.๗๓ และมีสุขภาพจิตที่เป็นปกติคิดเป็นร้อยละ ๙๘.๗^{๙๐}

สยาม พุเจริญ, ได้ศึกษาเรื่อง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดูแลสุขภาพของชุมชนบ้านงามเมืองตำบลยางฮอม อำเภอดงตาล จังหวัดเชียงราย” ผลการศึกษาพบว่า การดูแลสุขภาพของชุมชนบ้านงามเมืองเป็นกระบวนการจัดการด้านสุขภาพบนพื้นฐานการพึ่งตนเองภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนกล่าวคือเป็นชุมชนต้องแก้ไขปัญหาและดูแลรักษาสุขภาพของคนในชุมชนด้วยการพึ่งพาตนเองอย่างสูงโดยฐานคิดของกระบวนการดูแลสุขภาพชุมชนได้อาศัยคุณธรรมหลักคำสอนของศาสนาซึ่งเป็นระบบคุณค่าของชุมชนที่เน้นหนักในเรื่องความสมดุลระหว่างมนุษยธรรมชาติและสิ่งสูงสุดอันเป็นการผสมผสานกันระหว่างหลักคำสอนของศาสนาคริสต์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการดูแลสุขภาพตามความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนซึ่งเป็นวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพสุขสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายจิตใจสังคมและจิตวิญญาณที่เชื่อมโยงกับมิติทางด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนก่อให้เกิดจิตสำนึกและความมุ่งมั่นที่จะรักษาสัมดุลระหว่างคนธรรมชาติและพระเจ้าเพื่อการมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนโดยนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาเป็นฐานในการดูแลสุขภาพซึ่งได้แก่ ผู้นำกลุ่มองค์กร ทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นกลไกภายในที่ใช้ขับเคลื่อนกระบวนการดูแลสุขภาพพร้อมกับส่งเสริมให้องค์กรภาคีรัฐองค์กรเอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นกลไกภายนอกให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดูแลสุขภาพของชุมชนการจัดการในกระบวนการดูแลสุขภาพใช้การจัดการเรียนรู้การปรับตัวการจัดการความสัมพันธ์ขององค์ประกอบปัจจัยและเงื่อนไขในระบบสุขภาพภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนการดำเนินกิจกรรมด้านการดูแลสุขภาพใช้ยุทธวิธีที่หลากหลายภายใต้ระบบการผลิตและวิถีชีวิตแบบพึ่งพาตนเองของชุมชนภายใต้ระบบการผลิตและวิถีชีวิตแบบพึ่งพาตนเองของชุมชนอาทิการสร้างความเข้าใจและจิตสำนึกในด้านการดูแลสุขภาพโดยอาศัยการสื่อสารแบบชาวบ้านการบริหารจัดการระบบสุขภาพโดยอาศัยความสัมพันธ์แบบเครือข่ายการเสริมสร้างให้องค์กรทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้านกาจัดการสุขภาพของชุมชนในลักษณะของเครือข่ายภาคีและการดำเนินกิจกรรมด้านการดูแลสุขภาพบนพื้นฐานสัมพันธ์ภาพที่ดีและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนซึ่งทุกยุทธวิธีล้วนแล้วแต่เป็นการขับเคลื่อนกระบวนการดูแลสุขภาพโดยอาศัยระบบความสัมพันธ์ของชุมชน

นอกจากนี้แล้วชุมชนยังได้นำเอาองค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการจัดการด้านสุขภาพมาปรับใช้ในการพัฒนาด้านอื่นๆเพื่อให้ชุมชนสามารถปรับตัวและดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง

^{๙๐} ชุมพลภัทร์ คงธนจารุอนันต์, “การดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านหนองมะจ้งตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ๒๕๕๑), หน้า ๗๘.

อย่างรวดเร็วของโลกภายนอกการดูแลสุขภาพของชุมชนบ้านงามเมืองจึงสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นวิถีทางการดำเนินชีวิตที่มีฐานคิดมาจากคุณธรรมและจริยธรรมตามหลักคำสอนของแต่ละศาสนามีอุดมการณ์ที่มุ่งรักษาคุณภาพระหว่างมนุษย์ธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติภายใต้ระบบคุณค่าของชุมชนโดยอาศัยทุนทางสังคมภูมิปัญญาและศักยภาพของชุมชนเป็นกลไกในการพัฒนาภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงกับระบบการผลิตอันได้แก่เศรษฐกิจการเมืองสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนโดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การรักษาความสมดุลของชีวิตตลอดจนถึงการปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและมีศักดิ์ศรีท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงต่างๆและกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลกระทบอยู่ตลอดเวลา^{๙๑}

วรรณมาฆะ เกสรดอกไม้, ได้ศึกษาเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ ศึกษากรณีครูทองเหมาะแจ่มแจ้ง” ผลการศึกษาพบว่า การทำเกษตรแบบใช้สารเคมีที่ส่งผลให้ลูกจ้างครูทองเหมาะ แจ่มแจ้ง หดสดีไปต่อหน้าเพราะได้รับเคมีมากเกินไปและเกรงว่าจะเกิดเหตุการณ์แบบนี้กับตนเองและคนรอบข้างส่งผลให้ครูทองเหมาะ แจ่มแจ้ง เลิกใช้สารเคมีแล้วหันไปทำเกษตรธรรมชาติมีความสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงคือความพอประมาณมีรูปแบบการดำเนินแบบพออยู่พอกินตามความสามารถและกำลังของตนที่อาศัยความสมดุลจากธรรมชาติความมีเหตุผลคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีในการทำเกษตรเช่นระบบทางเดินหายใจการมีภูมิคุ้มกันเตรียมพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆที่จะเกิดขึ้นกับการใช้สารเคมีในการปลูกข้าวเช่นราคาปุ๋ยเคมียาฆ่าแมลงราคาข้าวเป็นต้นเงื่อนไขความรู้โดยการเชื่อมโยงกับความรู้การทำเกษตรแบบธรรมชาติมาสู่การวางแผนและความระมัดระวังผลที่เกิดขึ้นกับผู้ผลิตและผู้บริโภคเช่นความปลอดภัยในการบริโภคผักปลอดสารพิษกระบวนการผลิตที่ปลอดสารเคมีสุขภาพแข็งแรงเป็นต้นและการเชื่อมโยงความรู้ที่ได้จากการอบรมการทำเกษตรแบบธรรมชาติและภูมิปัญญามาสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวันเงื่อนไขคุณธรรมความตั้งใจในการเลิกใช้สารเคมีในการทำเกษตร^{๙๒}

ชูศักดิ์ สุทธิสาและ ชุตินา เมฆวัน, ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติศึกษากรณี บ้านหนองแซ่และบ้านดอนหนองตำบลขามเรียงอำเภอกันทรวิชัยจังหวัดมหาสารคาม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการเผยแพร่และสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเพื่อหารูปแบบการพัฒนาที่นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเองครอบครัวและ

^{๙๑} สยาม พุเจริญ, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดูแลสุขภาพของชุมชนบ้านงามเมืองตำบลยางฮอม อำเภอนาดูน จังหวัดชัยภูมิ, วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ๒๕๕๑), หน้า ๒๒.

^{๙๒} วรรณมาฆะ เกสรดอกไม้, เศรษฐกิจพอเพียงจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติศึกษากรณี : ครูทองเหมาะแจ่มแจ้ง, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๑), หน้า ๓๔.

ชุมชนกลุ่มตัวอย่างประชากรคือตัวแทนชุมชนบ้านหนองแ้งและบ้านดอนหนอง ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๕๕ คนผลการวิจัยพบว่าวิธีการเผยแพร่และสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงใช้วิธีการเผยแพร่โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เริ่มจากการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลการปฏิบัติการและการสรุปผลโดยทุกกระบวนการเน้นกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมสำหรับด้านรูปแบบการพัฒนาที่นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเองครอบครัวและชุมชนพบว่าทั้งสองชุมชนได้นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตใน ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการเพิ่มรายได้โดยการผลิตผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายเพิ่มรายได้ ๒) ด้านลดรายจ่ายโดยการผลิตของใช้ในครัวเรือนขึ้นใช้เองเช่นน้ำยาล้างจานขาม ๓) ด้านการสืบทอดความรู้และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตผลิตภัณฑ์ ๔) ด้านการพัฒนาโดยการปรับปรุงและประยุกต์ความรู้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติที่เหมาะสมกับตนเองครอบครัวและชุมชน^{๙๓}

อดิศักดิ์ พรหมพันธ์ใจ, ได้ศึกษาเรื่อง “การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชนเพื่อการจัดการทุนประเทศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยศึกษากรณีชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการทุนชุมชนชุมชนบ้านหนองกลางดง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์และชุมชนวังลุ่มจังหวัดระนอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชนเพื่อการจัดการทุนประเทศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและศึกษาวิถีคิดของชุมชนต่างๆในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเอง ผลการวิจัยพบว่าชุมชนบ้านหนองกลางดงจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ บทสรุปการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้กับชุมชนความพอประมาณได้แก่การดำเนินกิจกรรมของทุกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นร้านค้า ปิมน้ำมันชุมชนหรือโรงกวนสับปะรดต้องไม่มุ่งแสวงหากำไรแต่ทำโดยยึดหลักความพอเพียงและยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนไปพร้อมๆกัน ความมีเหตุผลได้แก่การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ตามความต้องการของชุมชนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินและเป็นเสมือนระบบภูมิคุ้มกันสำรองเงินไวยามจำเป็นหรือฉุกเฉินและการตั้งโรงกวนสับปะรดเพื่อแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรโดยใช้เครื่องมือและเครื่องจักรที่เหมาะสมทั้งยังเป็นการสร้างรายได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการและการตลาดความมีภูมิคุ้มกันที่ดีได้แก่การจัดตั้งร้านค้าและปิมน้ำมันชุมชนเพื่อป้องกันเงินไหลออกนอกชุมชนและสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการกระบวนการธุรกิจร้านค้าในชุมชนรวมทั้งการจัดตั้งกองทุนรวมบ้าน

^{๙๓} ชูพักตร์ สุทธิสา และชุติมา เมฆวัน, รูปแบบกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ ศึกษากรณีบ้านหนองแ้งและบ้านดอนหนอง ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒), หน้า ๘๓-๙๔.

หนองกลางดงเพื่อไว้สำรองจ่ายในยามฉุกเฉินและบางส่วนนำมาจัดสรรเป็นสวัสดิการด้านการศึกษา แก่เยาวชนในชุมชนและสงเคราะห์คนชราเงื่อนไขความรู้ได้แก่การจัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนรู้จักชุมชนของตนเองสามารถกำหนดทิศทางและสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน เงื่อนไขคุณธรรมได้แก่การจัดตั้งสภาผู้นำที่ประกอบด้วยสมาชิกผู้มียุทธศาสตร์หลากหลายโดยเฉพาะพระ และผู้สูงอายุซึ่งจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสั่งสอนและเผยแพร่รวมทั้งปลูกฝังเรื่องคุณธรรมและ จริยธรรมแก่สมาชิกในชุมชน ชุมชนบ้านวังลุ่มจังหวัดระนองบทสรุปการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงไปประยุกต์ใช้กับชุมชนความพอประมาณได้แก่การทำการเกษตรตามกำลังของตนไม่มีการกู้ หนี้ยืมสินมาลงทุนส่วนใหญ่ปลูกข้าวไว้กินเองที่เหลือจึงแบ่งขาย

นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีค่านิยมในการใช้จ่ายพอประมาณไม่เกินตัวความมีเหตุผลได้แก่ชาว ชุมชนเลือกที่จะนำระบบประปาชาวเขาโดยใช้เขื่อนดินแทนที่จะใช้เขื่อนคอนกรีตตามคำแนะนำของ ทางราชการเนื่องจากเขื่อนคอนกรีตใช้เวลาก่อสร้างนานและราคาแพงขณะที่เขื่อนดินราคาถูกกว่าใช้ เวลาในการก่อสร้างน้อยกว่าและยังสามารถใช้แรงงานและทรัพยากรในชุมชนได้รวมทั้งเขื่อนดินได้รับ การพิสูจน์มาแล้วว่ามีความแข็งแรงคงทนนอกจากนี้ชุมชนยังมีข้อห้ามจับปลาในช่วงฤดูฝนซึ่งเป็นช่วง ที่ปลาวางไข่เพื่อมิให้จำนวนปลาลดลงและปลางบางชนิดอาจสูญพันธุ์ไปซึ่งชาวบ้านในชุมชนจะให้ความ ร่วมมือเป็นอย่างดีเพราะยอมรับในเหตุผลดังกล่าวความมีภูมิคุ้มกันที่ดีได้แก่การทำการเกษตรแบบ หลากหลายปลูกพืชหลายชนิดผสมกันเพื่อลดความเสี่ยงเรื่องโรคระบาดการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ เพื่อช่วยเหลือด้านการศึกษาแก่เยาวชนและสงเคราะห์ผู้สูงอายุนอกจากนี้ชุมชนยังร่วมกันปลูกป่า ชุมชนเพื่อประโยชน์แทนป่าธรรมชาติซึ่งอยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งอาหารแหล่ง รายได้ของชาวบ้านและตัดต้นไม้ใช้สอยในยามจำเป็น เงื่อนไขความรู้ได้แก่การจัดทำแผนแม่บทชุมชน เพื่อให้ทราบปัญหาของชุมชนและต้องการจัดการอย่างไรเพื่อแก้ไขและลดความรุนแรงของปัญหา สามารถกำหนดทิศทางและสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน เงื่อนไขคุณธรรมได้แก่การ เสริมสร้างเรื่องความสามัคคีร่วมมือช่วยเหลือกันในกิจกรรมต่างๆของชุมชนมีการแบ่งปัน^{๙๔}

ผู้ศึกษาวิจัยได้เห็นแนวทางของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและมีคุณภาพชีวิตที่ดีและยั่งยืนได้ ถ้าทุกคนรู้จักตนเองด้วยการพึ่งตนเองให้มากที่สุดและมีความพอเพียงและพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ ไม่ ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน แค่นี้ก็สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขแล้ว การดำเนินชีวิตที่ กล่าวมานี้กระทำได้ตามแบบอย่างที่มีต้นแบบหรือยึดแนวปรัชญาในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจ พอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งเป็นแนวทางที่ควรนำมาส่งเสริมและ การนำไปประยุกต์ใช้ของชาวบ้านอย่างยิ่ง จะทำให้แก้ปัญหาต่างๆที่เป็นอยู่เช่น หนี้สิน การแยกกันอยู่

^{๙๔} อุดินันต์ พรหมพันธุ์ใจ, การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชน เพื่อการจัดการทุน ประเทศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะรัฐศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔๒.

ขาดความอบอุ่นของครอบครัว เป็นต้น นำไปสู่ชีวิตอย่างพอเพียงทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและยั่งยืนต่อไป

ตารางที่ ๒.๗ สรุปการสังเคราะห์การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียง

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๑.	ความรู้จัก พอประมาณใน พระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลัก เศรษฐกิจพอเพียง ในพระราชดำริ	พระมหามิตร จิตปญโญ (วันยาว) (มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราช วิทยาลัย)	๒๕๔๗	เชิง คุณภาพ	ความรู้จักพอประมาณมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตวิญญาณของคนให้มีความสำนึกก่อนแล้วจึงอุปโภคบริโภคคือการยกระดับชีวิตที่สามารถแก้ปัญหาความทุกข์บุคคลได้ ความรู้จักพอประมาณจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยหลักธรรมเช่น หลักสัปปุริสธรรม
๒.	การศึกษาเชิง วิเคราะห์แนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง จากมุมมองของ พระพุทธศาสนา	พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันท๊ะ) (มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราช วิทยาลัย)	๒๕๔๖	เชิง คุณภาพ	แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมมีความสัมพันธ์กันในด้านต่าง ๆ คือ ด้านปรัชญา ด้านโครงสร้าง และด้านกระบวนการ ยึดหลักความสมดุล ๓ประการ คือ ความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ และวัตถุกับจิตใจ

ตารางที่ ๒.๗ สรุปการสังเคราะห์การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียง (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๓.	ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	พระวิทยา ภาณสารโร (คัมภีร์ราษฎร์ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๔	เชิงคุณภาพ	เพื่อประยุกต์หลักพุทธธรรม กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในสังคมปัจจุบันแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเองอยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มี ความพอ กินพอใช้
๔.	การดำเนินงานโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริของโรงเรียนแกนนำโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น	ประจักษ์ นานทองตุม (มหาวิทยาลัยขอนแก่น)	๒๕๕๓	เชิงคุณภาพ	มีการประเมินโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ ๓ ด้าน คือ ด้านความพร้อม ด้านสภาพปัญหา และด้านผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ ๑. โรงเรียนมีความพร้อมด้านบุคลากรในการดำเนินงานตามโครงการ ๒. ชุมชน ผู้ปกครองนักเรียนยังไม่ให้การยอมรับและสนับสนุน ๓. โรงเรียนได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณน้อยและล่าช้า ๔. การบริหารจัดการด้านการตลาดยังขาดองค์ความรู้ ๕. เพื่อให้นักเรียนรู้จักพึ่งตนเอง ขยันอดทน สามัคคี มีการทำงานเป็นหมู่คณะและมีความสุขอยู่ในโรงเรียน

ตารางที่ ๒.๗ สรุปการสังเคราะห์การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียง (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๕.	ความคิดเห็น ของ นักศึกษา ของสถาบัน บัณฑิตพัฒนบริหาร ศาสตร์ต่อ ปรัชญา เศรษฐกิจ พอเพียง	เอียรธิดา เหมพิพัฒน์ (สถาบัน บัณฑิตพัฒนบริหาร ศาสตร์)	๒๕๕๖	เชิง คุณภาพ	ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นด้วย ต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และ พิจารณาารายด้านทั้ง ๖ ด้านพบว่า ในระดับความเห็นค่อนข้างสูง
๖.	บทบาทของ ชุมชนในการ จัดการ โครงการ เศรษฐกิจ พอเพียงของ องค์การ บริหารส่วน ตำบลฝาย กวาง อำเภอ เชียงคำ จังหวัด พะเยา	สมเศียร จันทร์หล้า (มหาวิทยาลัย เชียงใหม่)	๒๕๕๔	เชิง คุณภาพ	บทบาทของชุมชนในการดำเนินการ ตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ๑) ประชากรในชุมชนมีความเห็น ว่าโครงการเศรษฐกิจพอเพียงเป็น แนวทางที่สามารถแก้ไขปัญหา เศรษฐกิจชุมชนได้ ผลสำเร็จของ ผลงานจึงเกิดจากชุมชน ๒) ปัจจัยส่วนบุคคลทำให้เกิดความ แตกต่างในความเป็นอิสระในการ จัดการโครงการเศรษฐกิจแบบ พอเพียง คือ อาชีพ รายได้ เพศ และระดับการศึกษา

ตารางที่ ๒.๗ สรุปการสังเคราะห์การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียง (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๗.	มีชัยมาปฏิบัติ าไพระไตร ปิฎกกับทาง สายกลางใน แนวคิด เศรษฐกิจ พอเพียงอัน เนื่องมาจาก พระราชดำริ	มนูญมุกข์ ประดิษฐ์ (มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลง กรณราช วิทยาลัย)	๒๕๕๕	เชิง คุณภาพ	กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ หลากหลายนั้นหากจะให้มีความ ที่แท้จริงและแก้ปัญหาของมนุษย์ ได้ ๑. จะต้องให้มีกิจกรรมทาง เศรษฐกิจที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น เป็นการผลิต การบริโภค การ แจกจ่าย การสร้างงาน ๒. จะต้องเป็นสัมมาเศรษฐกิจ คือ เป็นเศรษฐกิจศาสตร์เชิง จริยธรรม และมีเป้าหมายเพื่ ยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ ทั้ง ร่างกายและจิตใจ รวมตลอดไป ถึงสังคม ชุมชน ระบบนิเวศ และ โลกเป็นส่วนรวมด้วย
๘.	ความคิดเห็น ในการดำเนิน ชีวิตตาม แนวทาง เศรษฐกิจ พอเพียง กรณีศึกษา : จังหวัดราชบุรี	ทศมนพร พุทธจันทรา	๒๕๕๒	เชิง คุณภาพ	ข้าราชการจังหวัดราชบุรีมีความ คิดเห็นในการดำเนินชีวิตตาม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงโดย ภาพรวมของการรับรู้ในระดับ ค่อนข้างมาก คือทราบเนื้อหา สาระของเศรษฐกิจพอเพียง รับรู้ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง และด้านการนำมาใช้ประโยชน์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ค่อนข้างมาก

ตารางที่ ๒.๗ สรุปการสังเคราะห์การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียง (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๙.	การวิจัย ปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม เพื่อ สร้างเสริม ค่านิยมตาม แนวคิด เศรษฐกิจ พอเพียงให้ นักเรียนและ ชุมชนด้วย โครงการ อาชีพ	ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่	๒๕๔๕	เชิง คุณภาพ	ได้ศึกษาวิจัย การสร้างค่านิยมตาม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียน ๑.นักเรียนนั้นยังมีการใช้จ่าย ฟุ่มเฟือย ใช้วัสดุอุปกรณ์ไม่คุ้มค่าไม่ ประหยัดและใช้อย่างสิ้นเปลือง ๒.หลังจากนักเรียนได้เรียนรู้เรื่อง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้วได้ นำไปประยุกต์ใช้ในโครงการปรากฏ ว่านักเรียนมีการใช้จ่ายในโครงการ อย่างประหยัด มีการใช้วัสดุอุปกรณ์ อย่างคุ้มค่า และความรู้ต่าง ๆ นำเศษ สิ่งที่เหลือใช้ในโครงการมาใช้ ประโยชน์ ๓.หลังจากนักเรียนได้เรียนรู้เรื่อง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว นักเรียนปรึกษากับคนในครอบครัว และภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น โดยทุก คนในครอบครัวให้ความร่วมมือ สนับสนุน ๔.ความคิดเห็นนักเรียนที่มีต่อเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนและ ครูผู้สอนเป็นไปในทางบวกและความ คิดเห็นของชุมชนที่มีต่อการทำงาน โครงการอาชีพของนักเรียนก็เป็นไป ในทางบวกเช่นเดียวกัน

ตารางที่ ๒.๗ สรุปการสังเคราะห์การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียง (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๑๐.	การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปาย อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน	จตุพล ยะจอม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	๒๕๕๒	เชิงคุณภาพ	การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ๑. ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลปายอยู่ในระดับมาก ๒. ระดับการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลปายอยู่ในระดับมากโดยส่วนใหญ่จะเป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ในส่วนของการปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเองในครัวเรือน ๓. ระดับการมีส่วนร่วมกับชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้นอยู่ในระดับปานกลางโดยการเข้าร่วมรวมกลุ่มเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์สหกรณ์ออมทรัพย์กองทุนหมู่บ้านกองทุนอื่นๆมีระดับการมีส่วนร่วมมากที่สุด ๔. การดำเนินการของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับปานกลางโดยการร่วมกลุ่มต่างๆเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน

ตารางที่ ๒.๗ สรุปการสังเคราะห์การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียง (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๑๑.	การดำเนินชีวิต และคุณภาพ ชีวิตตาม แนวทางปรัชญา เศรษฐกิจ พอเพียงของ เกษตรกรใน หมู่บ้านหนอง มะจิงตำบลแม่ แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่	ชุมพลภัทร์ คงธนจารุ อนันต์ (มหาวิทยาลัย แม่ฟ้า หลวง)	๒๕๕๑	เชิง คุณภาพ	๑. เกษตรกรมีการดำเนินชีวิต แบบเศรษฐกิจพอเพียงโดย เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ๙๙.๓มี การปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ร้อยละ ๙๘.๐มีความรู้/ รับผิดชอบต่อ ปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจ พอเพียงมาจากสื่อโทรทัศน์มี ความตระหนักในการใช้ชีวิตความ เป็นอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียง ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยรวม = ๔.๖๓) มีความพอใจในการใช้ชีวิต ความเป็นอยู่แบบเศรษฐกิจ พอเพียงในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยรวม = ๔.๖๐) เกษตรกร ทั้งหมดร้อยละ๑๐๐ตัดสินใจ เลือกใช้ชีวิตตามแนวปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง
๑๒.	เศรษฐกิจ พอเพียงกับการ ดูแลสุขภาพของ ชุมชนบ้านงาม เมืองอำเภอบาง บาลจังหวัด เชียงราย	สยาม พุเจริญ มหาวิทยาลัย แม่ฟ้า หลวง	๒๕๕๑	เชิง คุณภาพ	บ้านงามเมืองเป็นกระบวนการ จัดการบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง ชุมชนต้องแก้ไขปัญหาและดูแล รักษาสุขภาพของคนในชุมชนด้วย การพึ่งพาตนเองโดยเน้นความ สมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ตารางที่ ๒.๗ สรุปการสังเคราะห์การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียง (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๑๓.	เศรษฐกิจพอเพียงจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติศึกษากรณีครูทองเหมาะแจ่มแจ้ง	วรรณมาฆะ เกสรดอกไม้ (มหาวิทยาลัยนเรศวร)	๒๕๕๑	เชิงคุณภาพ	ผลการศึกษาพบว่าการทำเกษตรแบบใช้สารเคมีที่ส่งผลให้ลูกจ้างหมดสติไปต่อหน้าเพราะได้รับเคมีมากเกินไปและเกรงว่าจะเกิดเหตุการณ์แบบนี้กับตนเองและคนรอบข้างหันไปทำเกษตรธรรมชาติมีความสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงคือความพอประมาณมีรูปแบบการดำเนินแบบพออยู่พอกินตามความสามารถและกำลังของตนที่อาศัยความสมดุลจากธรรมชาติ
๑๔.	รูปแบบกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติศึกษากรณีบ้านหนองแซ่และบ้านดอนหนองตำบลดามเรียงอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม	ชูพัทธ์ สุทธิสาและชุติมา เมฆวัน (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม)	๒๕๕๒	เชิงคุณภาพ	ผลการศึกษาพบว่าโดยเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ ๙๙.๓ มีการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ร้อยละ ๙๘.๐ มีความพอใจในการใช้ชีวิตความเป็นอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยรวม = ๔.๖๐) เกษตรกรทั้งหมดร้อยละ ๑๐๐ มีความเต็มใจที่จะเลือกใช้ชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและยังพบว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีสุขภาพกายดีมากและมีสุขภาพจิตที่เป็นปกติคิดเป็นร้อยละ ๙๘.๗

ตารางที่ ๒.๗ สรุปการสังเคราะห์การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียง (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๑๕.	การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชนเพื่อการจัดการทุนประเทศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	อดิศักดิ์ พรหมพันธุ์ใจ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)	๒๕๕๗	เชิงคุณภาพ	ชุมชนบ้านหนองกลางดง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ บทสรุปการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้กับชุมชนความพอประมาณได้แก่การดำเนินกิจกรรมของทุกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นร้านค้าปั้มน้ำมันชุมชนหรือโรงกวนสับปะรดต้องไม่มุ่งแสวงหากำไรแต่ทำโดยยึดหลักความพอเพียงและยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนไปพร้อมๆกัน ความมีเหตุผลได้แก่การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ตามความต้องการของชุมชนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินและเป็นเสมือนระบบภูมิคุ้มกันสำรองเงินไว้ยามจำเป็น

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

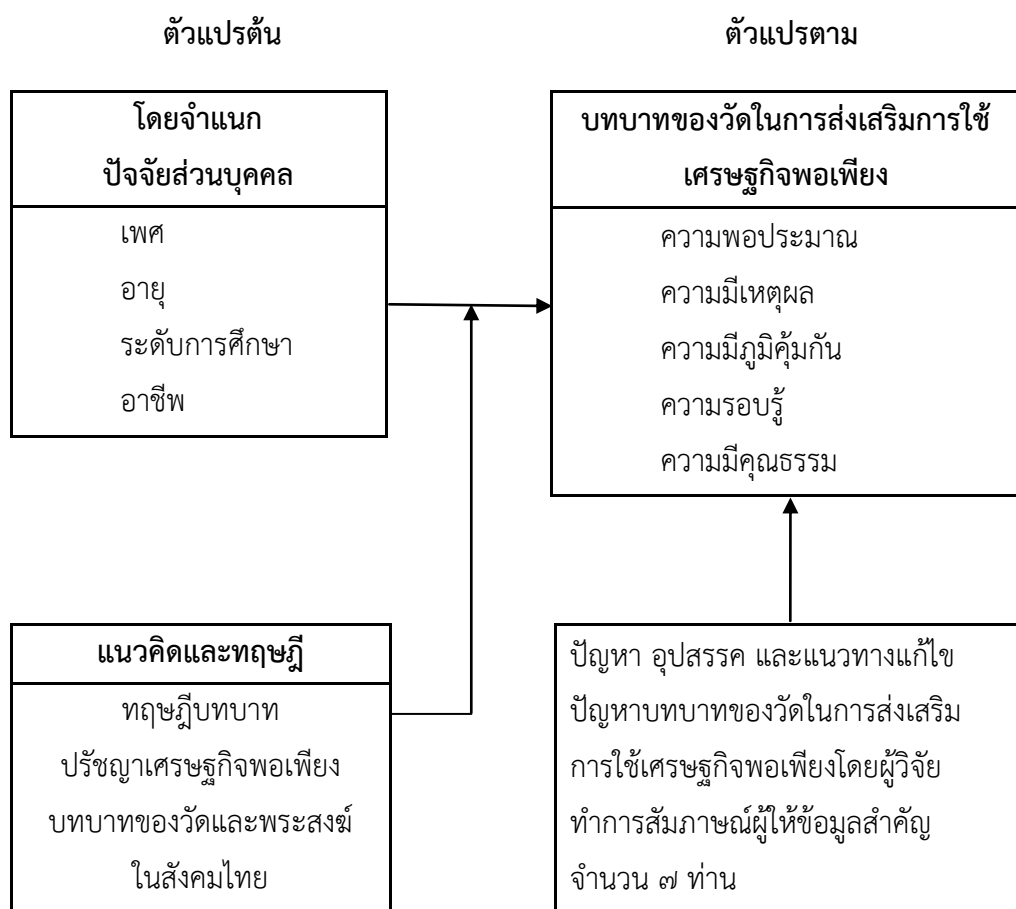
การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเรื่อง “บทบาทของวัดกับการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียงกับประชาชนในอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง” จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ บทบาทของวัดกับการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียงกับประชาชนในอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยสังเคราะห์จากแนวคิดทฤษฎีของตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งประกอบด้วยหลักปรัชญาวิชาการและหลักธรรมในความพอเพียงอันประกอบด้วย ๓ ห่วงและ ๒ เงื่อนไข

๓ ห่วง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว

๒ เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ เงื่อนไขคุณธรรม

แผนภาพที่ ๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย